

**A MAGYAR AGRÁREXPOR T A FŐ PIACOK
FELVEVŐKÉPESSÉGÉNEK TÜKRÉBEN**

**Budapest
2003**

Kiadja:
az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet

Főigazgató:
Udovecz Gábor

Készült:
Kutatási Igazgatóság
Agrárpiaci Kutatások Osztályán

Szerkesztette:
Kartali János

Szerzők:
Kartali János – Juhász Anikó – Kőnig Gábor – Kürti Andrea – Wagner Hartmut

Közreműködött:
Bürger Béláné
Kürtösi Edina

Opponensek:
Szerdahelyi Péter
Garay Róbert

HU ISSN 1418 2130
ISBN 963 491 456 X

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	5
1. A magyar agrárexport általános piaci jellemzői.....	9
1.1. A magyar agrárexport főbb célpiacainak rangsora.....	9
1.2. Az egyes piacok fontossága a magyar agrárexportban, a magyar agrárexport részesedése egyes piacok agrárimportjából.....	12
1.3. A magyar agrárexport 1991 és 2002 között elért exportmaximumai.....	14
1.3.1. Maximumértékek felhalmozódása egy-egy időszakban az egyes főcsoportok esetében.....	15
1.3.2. A legfontosabb partnereink a lehetőségeket tekintve (legmagasabb maximumérték-összeg).....	16
1.3.3. A maximumértékeket tekintve a legkiemelkedőbb teljesítményt nyújtó termékcsoportok.....	16
1.4. Piacaink stabilitása.....	17
1.5. Exportunk célpiacainak nyitottsága, távolságuk hazánktól (exportpiaci rádiusz) és részesedésük a világ agrárpiacából.....	19
2. Az egyes piacok, illetve piaccsoportok ismertetése.....	21
2.1. Az Európai Unió.....	21
2.1.1. Németország.....	24
2.1.2. Ausztria.....	27
2.1.3. Olaszország.....	29
2.1.4. Hollandia.....	32
2.1.5. Spanyolország.....	33
2.1.6. Franciaország.....	35
2.1.7. Nagy-Britannia.....	37
2.1.8. Belgium.....	38
2.1.9. Svédország.....	39
2.1.10. Finnország.....	39
2.1.11. Görögország.....	40
2.1.12. Dánia.....	41
2.1.13. Írország.....	42
2.1.14. Portugália.....	43
2.1.15. Luxemburg.....	44
2.2. A kilenc, velünk együtt csatlakozó ország jellemzése.....	44
2.2.1. Lengyelország.....	46
2.2.2. Cseh Köztársaság.....	49
2.2.3. Szlovák Köztársaság.....	50
2.2.4. Szlovénia.....	52
2.2.5. A Baltikum országai.....	54
2.3. A kialakuló EU-25 főbb ismérvei.....	54

2.4. Svájc	55
2.5. Az EU-hoz 2004-ben nem csatlakozó közép- és kelet-európai országok	57
2.5.1. Románia	57
2.5.2. Bulgária	59
2.5.3. Oroszország	60
2.5.4. Ukrajna	64
2.5.5. Belorusszia	66
2.5.6. Kazahsztán	67
2.5.7. Üzbegisztán	68
2.5.8. Moldova	69
2.5.9. Albánia	69
2.5.10. Horvátország	70
2.5.11. Szerbia és Montenegró (korábban Kis-Jugoszlávia, illetve Jugoszlávia)	72
2.5.12. Bosznia-Hercegovina	73
2.5.13. Makedónia	75
2.6. Amerikai Egyesült Államok	76
2.7. Brazília	78
2.8. Argentína	79
2.9. Japán	80
2.10. Kína	82
2.11. Koreai Köztársaság	83
2.12. Libanon	84
Összefoglalás	87
Irodalomjegyzék	95
Mellékletek	99

Bevezetés

Tanulmányunk szerves folytatása annak a kutatási sorozatnak, amely az Intézet Agrárpiaci kutatások osztályán már évek óta folyik. Legutóbbi átfogó tanulmányunkban a rendszerváltást követő évek magyar agrár-külkereskedelmének alakulását vizsgáltuk. Jelen tanulmányunkban azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogy mekkorák, milyenek azok a külső piacok, amelyekre agrár-exportunk irányul. Tanulmányunk elkészítésénél az is célunk volt, hogy **felvázoljuk agrárpiaci kilátásainkat a piac felvevőképességét meghatározó tényezők oldaláról**. Munkánknak szerves folytatása lesz az a kutatás, amelyben az Európai Unióhoz való csatlakozásunknak az agrár-külkereskedelemre gyakorolt hatását vizsgáljuk.

Kutatásunk során piaconként áttekintettük

- az általános gazdasági jellemzőket,
- az agrárgazdaság alakulását,
- az adott piac agrár-külkereskedelmének tendenciáit, szerkezetét,
- továbbá a szóban forgó ország és hazánk agrár-külkereskedelmi kapcsolatainak alakulását.

Természetesen vizsgálódásaink nem terjednek ki a világ összes országára, hanem csak bizonyos agrár-külkereskedelmi értékhatár feletti piacokat vizsgáltunk. (Az értékhatár az egyes országcsoportoknál nem ugyanakkora, de a 10 millió USD alatti éves exporttal, ill. importtal rendelkező országokkal csak az említés szintjén foglalkoztunk.) Az értékhatárt azonban nem alkalmaztuk mereven, ha ugyanis az elmúlt évtizedben ezt véletlenszerűen értük el, egyszer-egyszer, akkor az adott piaccal nem foglalkoztunk, illetve ha az importban egy-egy monokultúrás termék behozatala miatt ezt az értékhatárt meg is haladta 1-1 szállító ország forgalma – pl. Malajzia, Peru, Vietnam esetében – akkor sem tartottuk érdemesnek e piacokkal foglalkozni.

Gondot jelentett számunkra az országok csoportosítása, hiszen egyrésztől jelentős geopolitikai változások történtek térségünkben (gondoljunk csak a Szovjetunió, Csehszlovákia, Jugoszlávia szétesésére, az EU 1995-ös kibővülésére, vagy a CEFTA folyamatos gyarapodására, de napjainkban már leginkább az EU 10 taggal való várható bővülésére). A változásokat követő csoportosítás csak félreértésekre adott volna alkalmat, ezért az országok sorrendjét napjaink gazdaságpolitikai prioritásai és logikája alapján határoztuk meg, így adódott a következő sorrend és csoportosítás:

- EU-15,
- az EU-hoz várhatóan 2004-ben csatlakozó 10 ország (ezen országcsoportoknak az első két helyen történő szerepeltetése módot ad a leendő EU-25 jellemzésére is),
- egyéb európai országok,
- maradék CEFTA országok,
- egyéb kelet- és közép-európai országok,

- a volt Szovjetunió tagországai (kivéve a 2. csoportba tartozó Baltikumot),
- Amerika (Észak-, majd Dél-),
- Ázsia,
- Afrika,
- (Ausztrália és Új-Zéland piacával, mint számunkra csekély jelentőségű célpiaccal nem foglalkoztunk),
- az Európai Unióval és a 10 csatlakozó országgal összevontan is foglalkozunk, hogy a jelenlegi és a kibővülő uniót, mint – bizonyos szempontból – egységes piacot is jellemezhesük.

Az említett cél érdekében nem minden egyes országra vonatkozóan mechanikusan ugyanazt az adatsort, vagy információ-halmazt tettük elemzés tárgyává, hanem minden ország vonatkozásában azokat a kérdéseket és információkat, amelyek Magyarország, **illetve a magyar agrárexport piaca, az adott piac felvevőképessége szempontjából a legfigyelemreméltóbb információk, jelenségek, problémák.** Itt jegyezzük meg, hogy az egyes piacainkról közölt adatok nem öncélú, kislexikonszerű felsorolást tartalmaznak, hanem igyekeztünk valamennyi közgazdasági mutatót abból a megközelítésből kezelni, hogy azok valóban a piac felvevőképességét jellemezzék. Az e szempontból feldolgozott mutatószámok (terület, népesség, GDP, jövedelmek, árak, világgazdaság felé való nyitottság, önellátottság, az élelmiszerekre fordított jövedelemhányad, stb.) mind más-más aspektusát jellemzik a piac nagyságának, felvevőképességének. (Ehhez kapcsolódik, hogy “információs túlkínálattal” kellett megküzdeni tanulmányunk készítésénél, így az információk szelektálásánál is az előbbi szempont volt a rendezőelvünk.)

Módszertanilag is megkíséreltünk újat nyújtani: az elmúlt évtized egyes piacokon elért magyar agrárexport-maximumainak (HS 2 számjegyig történő termékbontás mellett, az összes piacra vonatkozó) meghatározásával próbáltuk meg a piacok – nem általános, teljes, hanem a magyar élelmiszergazdaság termékeire vonatkozó - maximális felvevőképességét megállapítani.

Vizsgáltuk továbbá az egyes piacok stabilitását is az elmúlt 12 évben elért magyar agrárexport átlagos eltéréseinek összehasonlításával.

Emellett a **közvetítő kereskedelem** adatainak segítségével vizsgáltuk azt is, hogy **az egyes piacok mennyiben jelentenek számunkra földrajzilag valóságos célpiacot és mennyiben fizetőképes reexportőr partnert.** Végül olyan számításokat is végeztünk, hogy piacaink tőlünk való fizikai távolsága és az export nagysága között milyen az összefüggés.

Forrásaink alapvetően statisztikai adatbázisok voltak, de támaszkodtunk számos értékelő tanulmányra is. Nehézséget okoztak számunkra a különböző statisztikák gyakran eltérő számai. Különösen abban az esetben okozott ez problémát, ha az EU egyes országainak agrár-külkereskedelmét az EUROSTAT adatbázisa alapján kíséreltük meg összehasonlítani a magyar adatokkal, mivel az (országoként különböző mértékű, de többnyire jelentős) eltéréseket mutatott. Az

EU-hoz velünk együtt csatlakozó országok esetében is az adott országok nemzeti statisztikai adatbázisából indultunk ki, (illetve ennek hiányában nemzetközi: ENSZ, FAO, WTO adatokból). A külkereskedelmi adatok esetében a magyar ellenstatisztikától itt is jelentős eltéréseket tapasztaltunk, bár kisebbeket, mint egyes országok esetében az EU-magyar adatok összevetésénél. Annak érdekében azonban, hogy megállapíthassuk, mely országok milyen arányt képviselnek agrárexportunkból és ezzel szemben mi mekkora részét adjuk az ő agrárimportjuknak, kénytelenek voltunk a **magyar és a külföldi statisztikai adatokat összevetni**. Ezek összehasonlíthatóságának megteremtésére, a különféle forrásokból gyűjtött statisztikai adatok eltéréseinek kiszűrésére – vagy ha ez nem volt lehetséges, legalább az eltérések mértékének és okainak (reexport, paritás, devizanem-átszámítás, évek közötti áthúzódo elszámolások, az adatok terméktartalmának eltérése, stb.) megállapításra is – törekedtünk, ennek érdekében **a különböző források adatait és azok metodikai megjegyzéseit egymással összevetettük**.

Úgy gondoljuk, hogy tanulmányunk hasznosítható az államigazgatásban, a gyakorlati agrár-kereskedelmi tevékenységben és a felsőfokú oktatásban egyaránt.

1. A magyar agrárexport általános piaci jellemzői

1.1. A magyar agrárexport főbb célpiacainak rangsora

Agrárexportunk piacainak vizsgálatakor fontos minősítő ismérv azok rangsora az exportunk nagyságrendje tekintetében. Ugyanakkor az ilyen minősítések esetében felmerül a kérdés, hogy a közvetlen export sorrendjét, a rendeltetési országok szerinti sorrendet, vagy a szerződő ország szerinti rangsort vegyük-e alapul. E három szempont szerinti vizsgálat ugyanis erősen eltérő képet mutat. A következőkben ennek okait és hatásait vizsgáljuk.

A kilencvenes évtizedben új jelenséggént volt tapasztalható a magyar agrárexport elhelyezési piacainak alakulásában a közvetítő kereskedelem. Ez a jelenség erőteljesen a kilencvenes évtized fordulóján jelent meg, kezdetben a volt szocialista országok felé irányuló exportnak a KGST megszűnése miatt fokozódó kockázatának mérséklésére. A későbbiekben már nem csupán a magyar exportőrök gyorsabb és biztonságosabb árbevételének biztosítására történtek reexport ügyletek, hanem a közvetítő kereskedők motivációi is elősegítették a közvetítő kereskedelem fokozódását. Az okok között meg kell említeni, hogy a különféle exportgaranciák és exporthitel-biztosítások exportösztönző eszközként való megjelenése a fejlett nyugat-európai országokban is hozzájárult ehhez. A korábbi években tapasztalt, hagyományosnak tekinthető közvetítő kereskedelemmel szemben – amely elsősorban a magyar importban a kávénál, kakaóbabnál, déligyümölcsnél fordult elő – újdonság volt az, hogy az agrárexportunkban is, és jóformán minden terméket érintő formában megjelentek a közvetítő kereskedők. Ugyancsak új jelenség a közvetítésben, hogy annak döntő része a volt szocialista országokkal folytatott kereskedelmünkben jelent meg, és a közvetítők elsősorban nyugat-európai országok (Ausztria, Svájc, Olaszország, Hollandia, Franciaország, Németország) voltak. A nyugati terminológiában “middleman trade”-ként emlegetett ügyletek igen jelentős arányt képviselnek a Közép- és Kelet-Európába irányuló magyar agrárkereskedelemből. Ez a közvetítés már 1990-ben jelentős arányú volt Jugoszlávia, Csehszlovákia és Szovjetunió esetében, majd a későbbiekben a többi közép- és kelet-európai országba irányuló agrárexportunkban is igen jelentős arányt ért el. A megvizsgált okok között mindazok megjelentek, amelyek a közvetítő kereskedők szakirodalom szerinti motivációit képviselik. Ezek elsősorban: disztribúció-jellegű ügyletek, finanszírozási megoldások, illetve hitelezés, kockázatkerülés, profitnövelés, állami kedvezmények, illetve garanciák igénybe vétele, árukínálat bővítése, állandó piaci jelenlét biztosítása, versenytársak kiszorítása, a vevő által kívánt ellentétel biztosítása.

A magyar agrártermékeket közvetítő nyugati kereskedők motivációi között nyilvánvalóan fentiek jelentős számban szerepelnek, mégis a legjelentősebb motívum az, hogy a vevő készpénz-fizetésre nem képes, a magyar fél, pedig hitelezni nem nagyon tud. Ez végül is a közvetítő oldaláról kockázati, illetve

árelőnyt jelent, amelyet kompenzálni szükséges ahhoz, hogy a közvetítés arányát csökkenteni lehessen.

A magyar exportőröknek a keleti piacokról való kiszorulása alapvetően makrogazdasági okokkal, ezek között is első helyen a KGST felbomlásával, egyes korábbi államszövetségek felbomlásával, a térség politikai és gazdasági átalakulása nyomán fellépett válságokkal, veszteségekkel magyarázható. Ebben szerepet játszik a hagyományos nagy külkereskedelmi vállalatok megszűnése, az intézményi, szabályozási rendszer átalakulása, továbbá az ezzel összefüggésben tapasztalható kockázat-növekedés. Az információs rendszer felbomlása felszínre hozta a térségről fennálló nem kellő informáltságunk problémáját is. A piac bizonytalanságai megnövelik az információs költségeket, melyeket lényegében a korábbi konstrukcióban az államok vállaltak magukra. Az új helyzetben erre módjuk és szándékuk sem volt.

A térség országaiban tapasztalt válságjelenségek: a termelés visszaesése, az inflációs ráta és a munkanélküliség növekedése, a reálbér és az életszínvonal (bár országonként igen eltérő mértékű) zuhanása, a külső és belső eladósodottság, a devizaszűke, az általános tőkehiány, a lakosság elszegényedése, illetve a fogyasztói rétegek polarizálódása, a politikai irányváltással együtt járó gazdasági rendszerváltozást, amelyet külgazdasági reorientáció is követett. A külkereskedelmi szervezet átalakulásával együtt megváltozott a viszonylati orientáció is: a térség egymásközi külgazdasági kapcsolatainak túlsúlya megszűnt és ez elsősorban a fejlett nyugati piacgazdaságok felé való orientálódást erősítette.

Mindezek együttvéve ugyancsak jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a piaci változásokra gyorsan reagáló nyugati közvetítők belépjenek a kelet-európai országok egymás közti kereskedelmébe. Az agrártermékeknél pedig azért tapasztalható az átlagosnál is erőteljesebb mértékű közvetítés, mert e termékek piaci kockázata az átlagosnál magasabb. (Lásd: Kartali, 1993.)

A 2002-es év agrárexportjának részletesebb vizsgálata azt mutatta, hogy kivitelünknek több mint egyötöde közvetítőkön keresztül jutott el a rendeltetési országokba. Volumenét tekintve a legnagyobb közvetítő Svájc, amely több mint másfélszer akkora forgalmat közvetített, mint amekkora az odairányuló közvetlen agrárkivitelünk volt (109 millió USD a közvetítés és 61 millió USD a közvetlen export). Arányait tekintve azonban a legnagyobb közvetítő az USA, amely mindössze 28 millió USD értékű közvetlen kivitel mellett 84 millió USD értékben közvetített magyar agrárterméket harmadik piacokra. Az arány tekintetében megközelíti ezt az eredményt Dániáé, de sokkal kisebb érték nagyságrendek mellett. Jelentős közvetítők még Franciaország, Németország és Ausztria. A közvetítés célországai között vezet Oroszország, ahova – mint rendeltetési országba – a magyar agrárexport kétharmada (110 millió USD) közvetítőkön keresztül jut el (lásd: 1. melléklet). Általánosságban az tapasztalható, hogy **a közvetítők (reexportőrök) a nemzetközi banki minősítések szerint a kockázatmentes, vagy alacsony kockázatú országok, míg a közvetítés célországai többnyire a magas kockázatú országcsoporthoz tartoznak.** Az Eximbank minősítése szerint (ahol A-tól E-ig

minősítik fizetési kockázat szerint az országokat és az A a legjobb, az E a legrosszabb) a közvetítés célországai C és D minősítésűek: Oroszország, Románia és Horvátország a C kategóriába, Ukrajna, Kis-Jugoszlávia a D kategóriába tartozik. A rendszerváltás során az állami külkereskedelmi vállalatok felbomlásával jelentős külkereskedelmi kapcsolatok váltak semmivé; az újonnan létrejött külkereskedő cégek pedig kialakulatlan kapcsolatrendszerük miatt nem tudták megfelelőképpen átvenni az állami vállalatok feladatait. Az új kapcsolatok kiépítése és a külpiazi marketing pedig töke- és időigényes. Részben ez is indokolja a közvetítő-kereskedelem nagy arányát Magyarországon.

A közvetítő kereskedelem sajátos módon átrendezi piacaink nagyságrend szerinti sorrendjét. Elvégeztünk egy olyan számítást (lásd: 2. melléklet), amely bemutatja, hogy az első 31 célpiacnak mi a nagyságrendi sorrendje a közvetlen export, a rendeltetési ország szerinti és a szerződő ország szerinti sorbarendezés esetén. Azt tapasztaltuk, hogy az első 2 fő piac helyezését nem borítja fel a közvetítő kereskedelem, ez mindkét esetben Németország, illetve Ausztria vezető szerepét jelzi. A 3. helyre sorolódó Olaszország azonban rendeltetési ország szerint vizsgálva már csak a 4. helyen található, és a 3. helyre Oroszország kerül. Ugyanakkor a szerződő országok szerinti sorrendben ismét Olaszország a 3., míg Oroszország a 15. helyre szorul. A 4. helytől kezdve, pedig felborul minden további sorrendi összehasonlítás lehetősége (1. táblázat).

1. táblázat

Magyar agrárexport az egyes országokba a magyar, illetve a célország statisztikái szerint, 2001 (millió USD)

Magyar adatok szerinti agrárexport 2002						A célország Magyarországról származó agrár-importja a célország statisztikája szerint 2001					
Közvetlen			Rendeltetési ország szerint			Szerződő ország szerint					
Országkód	Érték		Országkód	Érték		Országkód	Érték		Országkód	Érték	
1	DE	483	1	DE	527	1	DE	554	1	DE	417
2	AT	172	2	AT	195	2	AT	238	2	AT	224
3	IT	156	3	RU	167	3	IT	184	3	IT	216
4	RO	109	4	IT	166	4	CH	170	4	RO	185
5	PL	97	5	RO	130	5	FR	141	5	PL	104

Forrás: EUROSTAT, United Nations Statistic Division alapján saját számítás

AT: Ausztria

CH: Svájc

DE: Németország

FR: Franciaország

IT: Olaszország

PL: Lengyelország

RO: Románia

RU: Oroszország

Végül, hogy a sorrend utolsó országai közül is említsünk egy érdekes jelenséget: Törökország a közvetlen exportban a 31. (mindössze 4 millió USD exporttal), míg ha a tényleges elhelyezési piacok sorrendjét tekintjük, azaz

rendeltetési ország szerint vizsgáljuk az exportot, akkor Törökország a 23. a sorban (32 millió USD export értékkel). Törökország az Eximbank kockázati rangsorában D minősítésű.

Itt kell megjegyezni azt, hogy mindháromféle vizsgálatnak van közgazdasági tartalma, de megítélésünk szerint **a magyar agrárpiacok valóságos sorrendjét legjobban a rendeltetési ország szerinti adatok jellemzik**, hiszen ezek mutatják meg azt, hogy ténylegesen milyen mennyiségű árut képes felvenni a magyar agrárkiviteltől az adott ország. Természetesen más oldalról megközelítve **a másik két vizsgálati módszernek is van létjogosultsága**, hiszen **a rendeltetési ország szerinti és a közvetlen export** különbsége azon versenyképességi hátrányainkat jelzi, amelyek elsősorban a finanszírozás és az állami exportgaranciák tekintetében mutatkoznak hazánk számára hátrányként. Úgy gondoljuk, hogy ezen versenyképességi hátrányainkat csak a finanszírozás, illetve a banki szférán keresztüli exporttámogatás segítségével lehetne mérsékelni. Különösen alátámasztja ezt, hogy a WTO ugyan foglalkozik az exportfinanszírozás és exportgaranciák kérdésével, de mindeddig nem hozott olyan tiltó intézkedéseket, amelyek ezt a megoldást gátolták volna. A világgazdaság vezető exportáló országainak mindegyike él ezzel az exportösztönző eszközzel. Történtek ugyan lépések a hazai agrárium exportfinanszírozásának erősítésére, de tudomásul kell vennünk, hogy hazánk nagyságánál, gazdasági erejénél, a költségvetés finanszírozó-képességénél fogva ebben a vonatkozásban tartósan versenyhátrányban lesz, és az exportfinanszírozás költségvetési támogatását az EU csatlakozástól sem várhatjuk.

A szerződő országok szerinti vizsgálat pedig **fizetőképesség** szerint rangsorolja piacainkat. Az e szempont szerinti országsorrend az első három helyen megegyezik a közvetlen exportéval (Németország, Ausztria, Olaszország), de már a 4. helytől előtérbe kerülnek a nagy közvetítő-szerepű, célországként kevésbé jelentős piacok (Svájc, Franciaország, USA).

1.2. Az egyes piacok fontossága a magyar agrárexportban, a magyar agrárexport részesedése egyes piacok agrárimportjából

Annak megállapítására, hogy az egyes piacok milyen arányban részesednek agrárkiviteltől, elegendő egy konzisztensnek tekinthető statisztikai adatbázisból, a magyar külkereskedelmi adatokból kiindulni. Ahhoz azonban, hogy megvizsgáljuk Magyarország szerepét egy adott ország agrárimportjában, már az adott ország importstatisztikájára (ennek hiányában nemzetközi adatokra) is szükség van. Az összehasonlítást megnehezítik módszertani eltérések, terméktartalom szerinti eltérések, a statisztikák rögzítésének időbeli eltérései. A legnagyobb eltérést mégis az okozza, hogy mely ország hogyan veszi (vagy nem veszi) figyelembe a közvetítő kereskedelmet.

Annak érdekében, hogy objektívebb képet kapjunk, minden variáció szerint megvizsgáltuk hazánk részesedését az egyes piacok agrárimportjából. A módszertani eltéréseket itt most nem elemezzük, azokat csak bemutatjuk a 3. mellékletben. Azt tartjuk ugyanis fontosabbnak szemléltetni, hogy mely esetben vagyunk fontosabb piac egy adott ország számára, mint ő a mi számunkra, illetve fordítva. Ebből a vizsgálatból megállapítható, hogy **legfontosabb elhelyezési piacunkon, Németországban a különböző adatok szerint a mi piaci részesedésünk agrárimportjából mindössze 1,15-1,33% volt 2001-ben¹, míg Németország részesedése a mi agrárkivitelünkből 17,61-21,04% volt, a kettő aránya tehát 1:13 ill. 1:18 között mozog.** (Azaz 13-18-szor fontosabb nekünk a német piac, mint amilyen fontos beszállító Magyarország az ő számára.) Ezt a mutatót tekinthetjük **“relatív fontossági mutatószámnak”**. Figyelembe véve a különböző adatok tartalmi eltéréseit, arra a következtetésre jutottunk, hogy legreálisabban a rendeltetési ország szerinti adatok jellemzik ezt a mutatót. Ennek alapján Németország relatív fontossági mutatója agrárexportunk szempontjából 1:14.

2. táblázat

**Relatív fontossági mutató^{*/} néhány fontosabb exportpiacunk esetében
2001-ben**

Ország	Relatív fontossági mutató a rendeltetési ország szerinti adatokból számolva
Németország	14,19
Hollandia	9,15
Olaszország	8,27
Oroszország	3,41
Ausztria	1,83
Lengyelország	1,34
Cseh Köztársaság	0,72
Románia	0,47
Ukrajna	0,44
Szlovák Köztársaság	0,35

Forrás: magyar és külföldi országok statisztikái alapján saját számítás

^{*/}relatív fontossági mutató: az adott ország részesedése a magyar agrárexportból/a magyar agrárexport aránya a célország agrárimportjából

¹ A fenti számításban azért használtunk 2001-es adatokat, mivel a külföldi statisztikák adatai közül frissebb nem állt a rendelkezésünkre.

Hasonlóan szélsőséges arányok tapasztalhatók Olaszország esetében: az olasz piacból való részesedésünk a rendeltetési ország szerinti exportadatok alapján 0,94%), míg **Olaszország** részesedése a mi kivitelünkéből 7,8%. A relatív fontossági mutató tehát 8,3. **Ugyanakkor például Ausztria esetében ezek az arányok jóval közelebb állnak egymáshoz:** a magyar agrárkivitel aránya ezen ország importjából 3,4%, míg Ausztria részesedése a mi agrárexportunkból 6,2%. A relatív fontossági mutató tehát 1,8. **Fordított helyzet tapasztalható néhány közép- és kelet-európai piacon:** Csehország, Szlovákia, Szlovénia, Románia, Macedónia, a Baltikum esetében a magyar agrárexport aránya az adott ország ágazati importjából magasabb, mint ezen országok részesedése a mi élelmiszergazdasági kivitelünkéből. A fontossági mutatók 0,1-0,7 között váltakoznak, ezeket a 2. táblázat és a 4. melléklet szemlélteti. **Úgy gondoljuk, hogy ez a “relatív fontossági mutató” is azt bizonyítja, hogy a fejlett nyugat-európai országokkal szemben versenyképességi hátrányunk van az agrárterületen, míg kelet felé tekintve versenyelőnyt élvezünk.**

1.3. A magyar agrárexport 1991 és 2002 között elért exportmaximumai

Agrárpiacaink abszolút nagyságának meghatározása céljából elvégeztünk egy számítást arra vonatkozóan, hogy az elmúlt 12 évben (1991-2002 között) valamennyi célpiac tekintetében mekkora volt az egy-egy évben elért áru-főcsoportonkénti (kétjegyű HS bontásban) exportmaximum. Tudjuk, hogy ez a számítás csak elméletinek tekinthető, hiszen 12 év optimális eredményeit sűríti egyetlen sosem volt évbe. Mégis úgy gondoljuk, annyit azért jelez, hogy **mekkora volt a magyar agrárgazdaság maximális exportpotenciálja, és mekkora volt célpiacaink maximális felvevőképessége magyar élelmiszergazdasági termékekből.** A vizsgálat azt eredményezte, hogy az így számított **maximumok összege 6,3 milliárd USD.** (Lásd 5. melléklet). Ez a szám úgy értelmezhető, hogy ekkora értékben ténylegesen felvettek magyar agrárterméket a piacaink, noha nem egyetlen időpontban. Nem azonos eredményt hozott azonban az időszak első 6 éve (1991-1996 között) és az időszak második 6 éve (1997-2002). **A vizsgált időszak első hat évében az exportmaximum kereken 5 milliárd USD-t tett ki, míg az időszak második felében ez az érték csak 4,3 milliárd USD volt.** Az exportmaximumok összegének csökkenése exportpotenciálunk romlására utal. Emellett a maximumokat elért országok sorrendje is jelentősen megváltozott a két időszak között: 1991-96 között Oroszország volt az első, az 1997-2002 években pedig Németország. A további sorrendet tekintve is lényeges változások következtek be, Ukrajna a korábbi 3. helyéről a 12.-re csúszott, Románia a 6. helyről a 3.-ra lépett előre, hogy csak a fontosabbakat említsük. Ezeket a változásokat a 3. táblázatban követhetjük nyomon.

3. táblázat

**A magyar agrárexport országonkénti maximumértékei kétjegyű
HS szerinti felbontásban (millió USD)**

Sor- rend	Ország	Maxi- mum- érték (1991- 2002)	Ország	Maxi- mum- érték (1991- 1996)	Ország	Maxi- mum- érték (1997- 2002)
1.	Oroszország	819,0	Oroszország	732,8	Németország	614,3
2.	Németország	729,8	Németország	687,6	Oroszország	457,2
3.	Ukrajna	446,3	Ukrajna	420,0	Románia	271,7
4.	Románia	339,0	Olaszország	325,2	Ausztria	234,5
5.	Olaszország	330,6	Ausztria	232,5	Olaszország	220,6
6.	Ausztria	292,1	Románia	182,5	Lengyelország	204,6
7.	Lengyelország	233,9	Lengyelország	161,8	Bosznia- Hercegovina	157,1
8.	Horvátország	180,6	Szlovénia	161,5	Horvátország	147,3
9.	Szlovénia	172,7	Horvátország	151,1	Szlovénia	144,1
10.	Hollandia	168,8	Hollandia	129,2	Hollandia	137,8

Forrás: AKII adatbázis alapján saját számítás

Megvizsgáltuk a **maximum értékek halmozódását**, a maximum értékeket tekintve legkiemelkedőbb teljesítményt nyújtó **árufőcsoportok**, és legfontosabb partnereink, azaz a legmagasabb maximum érték országonkénti alakulását. Ez utóbbit elvégeztük az időszak fent említett kétfelé bontásával is. Eredményeinket és következtetéseket a maximumérték tekintetében az alábbiakban foglaljuk össze.

1.3.1. Maximumértékek felhalmozódása egy-egy időszakban az egyes főcsoportok esetében

A **gyümölcsök** esetében a régi és az új EU tagállamoknál a maximumértékek a 90-es évek elején tömörülnek, ami egyértelműen az akkori nagy, később viszont jelentősen visszaesett almakivitelünknek köszönhető. Az egyetlen kivétel ez alól Hollandia, ahol a kivitel 1998-ban érte el maximumát.

A **gabonaféléknél** számos jelentős afrikai partnerünknél (Egyiptom, Líbia, Marokkó, Tunézia, Dél-Afrikai Köztársaság, Nigéria) az 1998-1999-es évben tudtuk a legnagyobb mennyiségű gabonát exportálni. Algéria esetében az 1998-as év szintén kiemelkedő, bár ide 1995-ben exportáltuk a legtöbb gabonát.

Horvátországot kivéve, ahol a 2001-es év hozta a maximumot, az összes CEFTA tagországnál 2002-ben értük el a legnagyobb kivitelt az **állati takarmányokból**. E termék esetében egyébként határozott, folyamatos növekedés tapasztalható az említett országcsoportnál az utóbbi években.

1.3.2. A legfontosabb partnereink a lehetőségeket tekintve (legmagasabb maximumérték-összeg)

Legfontosabb partnerünk, ha a maximumértékek összegét tekintjük Oroszország 819 millió USD-os értékkel, második helyen Németország áll 730 millió USD-os értékkel, harmadik, pedig Ukrajna 446 millió USD-ral. (A 10 legnagyobb piacunkat ilyen felfogásban a 4. táblázat részletezi.)

4. táblázat

Maximális agrár-exportértékek országonként, 1991-2000 között, millió USD-ben

Sorrend	Ország	Maximumérték
1.	Oroszország	819,0
2.	Németország	729,8
3.	Ukrajna	446,3
4.	Románia	339,0
5.	Olaszország	330,6
6.	Ausztria	292,1
7.	Lengyelország	233,9
8.	Horvátország	180,6
9.	Szlovénia	172,7
10.	Hollandia	168,8

Forrás: AKII adatbázis alapján saját számítás

1.3.3. A maximumértékeket tekintve a legkiemelkedőbb teljesítményt nyújtó termékcsoportok

A maximumértékek összegét tekintve a legkiemelkedőbb teljesítményt nyújtó főcsoportok az összes piacunkat tekintve a **hús és vágási termékek, a gabonafélék, illetve a zöldség- és gyümölcskészítmények**. Érdeemes megvizsgálni, hogy alakul ez néhány fontosabb piacunkon.

Németország esetében a hús és vágási termékek kerültek az első helyre 179 millió USD-ral, második helyen a zöldség-, gyümölcskészítmények szerepelnek (84 millió USD), míg az állati eredetű élelmiszerkészítményeknek (78 millió USD) csak a harmadik hely jutott a főcsoportok által elért maximumértékeket tekintve.

Ha az Oroszországba irányuló exportot nézzük, akkor a fent említett szempontok alapján a gabonafélék érdemlik ki az első helyet 215 millió USD-os maximális exportértékkel, második helyen itt is a zöldség- és gyümölcskészítmények állnak 129 millió USD-ral, míg a harmadik helyet az állati- és növényi zsiradékok főcsoportja (77 millió USD) szerezte meg.

Olaszország esetében a hús és vágási termék 109 millió USD-ral szerezte meg az első helyet az élő állatok (88 millió USD) és a gabonafélék (32 millió USD) előtt.

Ausztriánál szintén a hús és vágási termékek állnak az élen 35 millió USD-os maximumértékkel, ezt a főcsoportot követik a gabonafélék, illetve az olajos magvak és takarmányok főcsoportja (34-34 millió USD).

Az 1991-2002 közötti időszakban főbb exportpiacainkon elért maximumértékeit tekintve legkiemelkedőbb teljesítményt nyújtó főcsoportok adatait részletesen a 6. melléklet tartalmazza.

Olyan számításokat is végeztünk, hogy az egyes fontosabb piacokon áru főcsoportonként elért maximumok hogyan viszonyulnak a vizsgált 12 év átlagos exportteljesítményéhez, és azt tapasztaltuk, hogy a 13 legnagyobb piacon a piaconként legnagyobb 3 áru főcsoportot alapul véve az átlagok összértéke közel 1 milliárd USD-vel (994 millió USD) alacsonyabb a maximumok összértékénél. Ezt tekinthetjük “kihasználatlan lehetőségek összegének”. Az erre vonatkozó számításainkat a **7. melléklet** tartalmazza.

Ugyanezen adatok alapján azt is megállapíthattuk, hogy a maximumok 3-12-szeresei az átlagoknak, azaz az egyes termékcsoportoknak a főpiacokon elért exportteljesítménye rendkívül változó az egyes évek között. Márpedig **a szélsőséges értékek között változó exportteljesítmény versenyképességi hátrányként fogható fel**, hiszen ha egy adott évben nem, vagy csak csekély mennyiséggel vagyunk jelen egy piacon egy adott áruval, akkor más szállító lép be a helyünkre és mindent megtesz az általa megszerzett piac megtartására. Ha pedig a következő évben ugyanazon a piacon nagy exportkínálattal jelenünk meg, az nagy valószínűséggel csak árveszteséggel értékesíthető.

Megítélésünk szerint mindezek a számítások arról tesznek tanúbizonyságot, hogy számos piacon, számos termékcsoport esetében **nem használtuk ki a piacok felvevőképességében rejlő lehetőségeket**, továbbá, hogy **versenyképességi hátrányaink az exportmaximumokat időben egyre alacsonyabb szintre szorították**.

1.4. Piacaink stabilitása

Piacaink stabilitásának mérésére elvégeztünk egy olyan számítást, amely az elmúlt 12 évben a magyar agrárexport **célpiaconkénti maximumait viszonyítja az ugyanezen piacokon elért minimális exportértékekhez**. A legnagyobb 48 piacot vizsgálva e mutató szélső értékei 1,3 (Franciaország és Németország), illetve 439,9 (Marokkó) között mozogtak. A mutatók elemzése alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a “3” értékig tekinthető nagyon stabilnak egy piac (azaz, ahol 12 év alatt is legfeljebb egyharmada volt a minimális érték a maximálisnak). A 3 és 6 közötti értéket mutatókat közepesen stabilnak tekintettük, míg a 6 fölöttieket

bizonytalan piacként kezeltük. Azt tapasztaltuk, hogy **a 10 legnagyobb piacunk közül 5 egyúttal a legstabilabb kategóriába is sorolható, közülük is kiemelkedik legnagyobb piacunk, Németország az 1,3-as értékkel, illetve Ausztria 1,4-del.** A 10 legnagyobb piac között a stabil mutatót tapasztalhattuk még Olaszország, Szlovénia és Hollandia esetében. Az export sorrendjében a 11.-20. helyen szereplő országok közül ugyancsak 5 tartozik a stabil piacok közé: Franciaország, Belgium, Svájc, Anglia, Szlovákia és Szerbia. Kicsi, de stabil piacok Svédország, Finnország, Dánia, Marokkó és Libanon. A legnagyobb 10 exportelhelyezési piac közül közepes stabilitású Oroszország, Románia, Lengyelország és Horvátország.

Egyedül Bosznia-Hercegovina sorolható a labilisak közé, noha ez is csak látszat, ugyanis az utóbbi években stabilitása lényegesen megnőtt, az utóbbi 6 évre számolva már csak 1,5-es értéket kapunk, tehát a kezdeti átalakulási állapot miatti alacsony forgalom következtében látszik labilisnak. Bosznia-Hercegovina esete ugyanakkor arra is jó példa, hogy a folyamatos forgalomnövekedést (esetleg folyamatos csökkenést) mutató országok nem tekinthetők labilisnak. A közepes stabilitású országok közül ezért még a stabilakhoz kell átsorolnunk Horvátországot, de ez a szempont további átsorolásokat nem indokol.

A fentiekből az a következtetés vonható le, hogy **legnagyobb piacaink egyúttal nagyon, vagy legalább közepesen stabilak is.** Lényegében ugyanez a helyzet a második decilisbe tartozó 10 ország mutatóit tekintve is. A további helyezések esetén egyre több nagyon labilis piaccal találkozunk.

A stabilitást jelző mutatókat részletesen az 5. táblázat és a 8. melléklet tartalmazza.

5. táblázat

Néhány fontos exportpiacunk stabilitása 1991-2002*

Sorrend	Ország	Max/Min	Átlagos eltérés/átlag
1.	Németország	1,29	7,85
2.	Oroszország	3,10	31,45
3.	Románia	4,71	37,25
4.	Ausztria	1,41	6,78
5.	Olaszország	2,06	17,66
6.	Lengyelország	3,16	27,58
7.	Bosznia-Hercegovina	44,31	64,23
8.	Horvátország	3,25	22,54
9.	Szlovénia	1,98	13,84
10.	Hollandia	1,82	14,24

Forrás: AKII adatbázis alapján saját számítás

*: Az 1997-2002-es időszakban elért maximumértékek szerint sorba állítva

1.5. Exportunk célpiacainak nyitottsága, távolságuk hazánktól (exportpiaci rádiusz) és részesedésük a világ agrárpiacából

Az egyes piacokat a szakirodalom akkor szokta nyitottnak tekinteni, ha külkereskedelmi forgalmuk a GDP százalékában 100 körül jár, míg az 50%-os mutató körülieket közepesen nyitott gazdaságnak tekintik. Természetesen egy nagy ország, amely saját maga mindenféle erőforrással rendelkezik, és szinte mindenféle terméket előállít, megteheti, hogy relatíve kevésbé legyen nyitott, különösen, ha óriási GDP-vel rendelkezik. Így például az USA nyitottsága csak 21, míg Belgiumé, amely kis ország, 138. A nyitottság tekintetében hazánk célpiacai változatos képet mutatnak, de többségükben közepes nyitottságúnak tekinthetők. Meg kell jegyeznünk, hogy hazánk részesedése a világ agrárexportjából alacsony, tehát exportunk nagyságát és piaci irányait nem az egyes országok nyitottsága mozgatja, noha egyébként a nyitottságnak a világkereskedelemre (ezen belül az agrár-világkereskedelemre) gyakorolt hatása igen nagy.

Ugyancsak változatos képet mutat a világ agrárpiacából való részesedés a főpiacainkon. A nyitottsági mutatókat és a világpiaci részesedést a 9. melléklet tartalmazza.

Megvizsgáltuk agrárpiacainkat **a piaci rádiusz szerint is**, és megállapítottuk, hogy **a 10 legnagyobb piacunk átlagosan 885 km távolságra van tőlünk** (az egyszerűség kedvéért Budapest és az adott ország fővárosa közötti távolságot vettük alapul, európai országok esetén a közúti, míg tengerentúli országok esetében a közút+viziút együttes távolságát). **A második decilisbe tartozó országok átlagosan 2808 km, míg a harmadik decilisbe tartozók átlagosan 3738 km-re fekszenek hazánktól.** Ezzel egyértelmű összefüggést – fordított arányosságot - sikerült bizonyítanunk a piacaink nagysága és tőlünk mért távolságuk között. A részletes adatokat lásd a 9. mellékletben.

2. Az egyes piacok, illetve piaccsoportok ismertetése

2.1. Az Európai Unió

Közismert tény, szinte már közhely, hogy az EU a legnagyobb piacunk, melynek 2004-től tagja leszünk, s így az egységes piacnak is részévé válunk. Már előljáróban szükséges azonban leszögeznünk, hogy valóban a legnagyobb piac, de a magyar agrárexportban e piaccsoport részesedése alig 50 százalékos, míg a teljes magyar kivitelből már 75 százalékos, miközben egyedülként az agrárszektor külkereskedelmi egyenlege pozitív az összes termelőágazat közül (az EU kereskedelemben is). Másrészt azt is indokolt előre elmondani, hogy e piac csak szabályozását tekintve egységes, mint agrárpiacok az Unió tagországai a felvevőképesség nagyságában, szerkezetében, dinamikájában, fogyasztási szerkezetében, árszintjében (Orbáné, 2002-2003), továbbá az önellátottság foka és a velünk folytatott agrár-külkereskedelem tekintetében egymástól markánsan eltérő piacok. Harmadrészt az elmúlt évek liberalizációs egyezményeinek hatása is jelentősen eltérő volt az egyes EU részpiacok tekintetében (Juhász – Szabó 2001, Juhász - König 2002), s ennek hatását EU tagként is érezni fogjuk. Az 10. mellékletben az EU-t mint agrárpiacot, s ezen belül egyes mutatók tekintetében az országok közötti legszélsőségesebb eltéréseket mutatjuk be.

Az EU agrárimportjának több mint kétharmadát a tagok egymásközi forgalma teszi ki. 2001-ben a 218 milliárd euró értékű mezőgazdasági és élelmiszeripari importból 149 milliárd az ún. "intra-EU" forgalomból származott. Tehát az EU mezőgazdasága és élelmiszeripara **döntő részben ellátja** a Közösség 378 milliós lakosságát, importjának nem jelentéktelen része (mintegy egynegyede) olyan termékekből származik, amelyeket az Unió területén klimatikus adottságok miatt nem termelnek. Ugyanakkor keletkeznek az Unió agrárpiacán tekintélyes feleslegek is, ismét megjelentek a korábban már "elolvadt" vajhegyek, változatlanul jelentős borfelesleget tárolnak, stb. Az Unió számottevő exportot is előállít, ám mindezek ellenére az EU tartósan nettó agrárimportőr. Figyelemre méltó jelenség azonban az utóbbi években, hogy agrárexportja jobban nő, mint importja. Ezt részletezi a 11. melléklet.

Az EU aránya a **világ agrárexportjából** 2001-ben **41%**, importjából pedig 40% volt. Ez különösen annak tükrében figyelemre méltó, hogy az EU a világ népességéből csupán 6,2%-ot képvisel (ez elsősorban az import magas részaránya szempontjából érdekes), míg a **világ agrármunkaerejéből 4,2%-ot**, ami a hatékony termelés nyomán megvalósuló exportintenzitásra utal.

Az önellátás foka a legfőbb termékeknél az EU 15 tagországában együtt 83 és 247% között mozog, de a számunkra fontos exporttermékek közül kevés olyan termék van, ahol ez 100% alatti. Nem önellátó az EU a következő termékekből: kukorica (de már közelíti az önellátottságot: 96%), olajnövények, méz (ebből csak 50% az önellátottság), vagy a számunkra kevésbé jelentős juh-és kecskehús, továbbá a dohány, amelyből azonban mi is nettó importőrök vagyunk.

Természetesen, tagországonként erősen változó az önellátottság, de a nagymérvű **intra-EU kereskedelem** révén uniós szinten nem csupán statisztikailag, hanem **a valóságban is erős a kiegyenlítődés.**

Az EU önellátottsági mutatóival kapcsolatban a következőket szükséges még megjegyezni. **Cereáliákból** növekvő az önellátottság, ismét emelkednek az intervenciók készletek. Ki kell emelni, hogy kukoricából a 90-es évek közepén még csak 90% volt az önellátottság, az évtized végén pedig már 96.

Cukorból a termelés a 15 EU tagországban évente tartósan 2-4 millió tonnával haladja meg a fogyasztást.

Bor: Az EU a világ legnagyobb **bor**termelője és borfogyasztója: a világ bortermeléséből 66, fogyasztásából 55, exportjából pedig 76%-kal részesedik. Ez abszolút számokban azt jelenti, hogy az 1999/2000 gazdasági évben 179 millió hl termés mellett 129 millió hl-t fogyasztottak, az export pedig 48 millió hl volt. (A fogyasztás tendenciája egyébként tartósan csökkenő: 1983-ban 45 l/fő volt, 2000-ben csak 34,4 l/fő.) Számottevő a kötelező lepárlás: az elmúlt 10 évben ennek mértéke évi 6 és 32 millió hl között mozgott, 2000-ben 14 millió hl volt. A borkészlet 2000-ben 128 millió hl volt, amelyből mintegy 60 millió hl a technológiai készlet, 35 millió hl a kereskedelmi készlet és szakértői becslés szerint a fennmaradó mennyiség felesleges készlet. Ebből következik számunkra: kommersz áru exportjával próbálkozni többé-kevésbé reménytelen vállalkozás.

A korábban mérséklődő tendenciájú **vaj**feleslegek 2000-ben ismét jelentős gyarapodásnak indultak: míg 1998-ban 51 ezer t volt a teljes készlet (az EU által támogatott magánkészlet és az intervenciók készlet együttesen), ez 2000-ben ismét 119 ezer tonnára nőtt. Húsból tartósan 105-106%-os az önellátottság.

Általánosságban az tapasztalható, hogy kissé növekszik az önellátottság, ami például kukoricánál, növényolajnál rontja a korábban ígéretesnek tekintett piaci esélyeinket, míg a korábban is túlkínálatos termékcsoportokban (bor, búza, cukor, marhahús, sertéshús, vaj) legfeljebb átmeneti készletcsökkenések tapasztalhatók. Az önellátottság részletes adatai a 12. mellékletben találhatók.

Az EU fő agrárszállítói Brazília, az USA és Argentína. Említésre érdemes, hogy a legutóbbi években Kína is belépett az EU első 10 agrártermék szállítója közé (2001-ben a 6. volt), továbbá, hogy a 10. helyen egy velünk együtt csatlakozó ország, Lengyelország áll. (Az első 10 szállító adatait a 13. melléklet tartalmazza.)

Magyarország az EU agrárpiacán a harmadik országbeli szállítók között **a 17. a sorban**. Előttünk vannak még a 13. mellékletben felsoroltakon kívül Kanada, Elefántcsontpart, Ausztrália, India, Chile és Svájc. A 90-es évtizedben jelentősen változott az első 10 helyezett sorrendje.

Nemcsak a belső versennyel szemben kell tehát megállni a helyünket az EU agrárpiacán csatlakozásunkat követően, hanem a külső, “harmadik országbeli” szállítókat tekintve is igen kemény versenytársakkal van dolgunk, nagy és erős gazdasági háttérrel, szervezettel, marketinggel, hagyományokkal, tőkeerővel rendelkező országokról lévén szó.

Magyarország részesedése az EU harmadik országokból származó élelmiszergazdasági importjából kissé ingadozik, maximumát 1991-ben érte el, 2,04%-os aránnyal, a minimum 1995-ben volt 1,44%. A legutóbbi években az arány kissé növekszik, 2001-ben 1,88% volt. A részletes adatokat az 14. melléklet tartalmazza.

Ha levonjuk az Európai Unió élelmiszerimportjából a Magyarországon nem termelt árukat, akkor **mintegy 30 milliárd EUR** marad, ekkora a mi “versenypályánk”. Ez még mindig óriási volumen és exportunk ennek is csak 4-4,5%-át teszi ki.

Az EU teljes külkereskedelmi forgalmunkból magasabb arányban részesedik, mint agrár-külkereskedelmi forgalmunkból. A teljes kivitelből való részesedése 2002-ben 75%, importunkból 56% volt, míg agrárkivitelünkben csak 50%-os, agrárimportunkból pedig 49%-os az EU aránya. (Azaz, az agráriumon kívüli ágazatok kiviteléből 77, behozatalából 57%-ot az EU tesz ki.)

Az EU-ból származó agrárimportunk növekedésének dinamikája tartósan meghaladja az EU-ba irányuló exportunk növekedési ütemét, erre a legutóbbi idők is “jó” példával szolgálnak: 2002-ben az előző évihez képest az EU-ból származó importunk több mint 20%-kal nőtt, míg exportunk csak 9%-kal. Az agrár-külkereskedelmi egyenlegünk az utóbbi években +6-700 millió USD volt, ez lényegesen alatta marad a kilencvenes évek elején elért 1-1,2 milliárdnak (6. táblázat).

6. táblázat

Agrár-külkereskedelmi egyenlegünk az EU-val az 1991 és 2002 közötti időszakban (millió USD)

Év	Export	Import	Egyenleg
1991.	1397	244	+1153
1992.	1328	302	+1026
1993.	1057	435	+622
1994.	1195	570	+626
1995.	1257	468	+789
1996.	1300	405	+895
1997.	1162	459	+703
1998.	1212	497	+715
1999.	1144	407	+737
2000.	1048	464	+584
2001.	1221	532	+689
2002.	1334	640	+694

Forrás: AKII adatbázis

Ugyancsak **romlik az exportnak az importhoz viszonyított aránya**, az 1991. évi 6,8-es aránnyal szemben a harmadik évezred elejére 2,1-2,3-as arány alakult ki. Ezen adatokat részletesen a 15. és 16. melléklet jellemzi.

Az export és az import említett kedvezőtlen arányváltozásának főbb okai közül alapvető a versenyképesség fejlődésének eltérő üteme, továbbá: az 1991-es és azt követő agrárliberalizációs egyezmények magyar kvótakihasználásának hiányosságai.

Az EU a gazdasági szabályozást tekintve egységes piac, de egyébként 15 individuális, egymástól jelentősen eltérő részpiac, amit az általános jellemzésül szolgáló 10. melléklet maximum-minimum adatai is bizonyítanak. Emellett az egyes uniós országok további részpiacokra – régiókra – bonthatók. Az alábbiakban az egyes EU piacokat tekintjük át. A vizsgált piacokat a magyar agrárpiac szempontjából vizsgálva fontossági sorrendben tárgyaljuk; azokkal az országokkal, amelyek most sem fontos agrárpiacaink, s nem is várható, hogy azzá váljanak, csak érintőlegesen foglalkozunk.

2.1.1. Németország

Németország **az EU legnépesebb állama**, lakosainak száma 2001. január elsején 82 millió fő volt, ez az Unió lakosságának 22%-a. Területe 357 ezer km². Az egy főre jutó **GDP vásárlóerő-paritáson számítva 23754 EUR, az uniós átlagnál 5%-kal magasabb**. Az inflációs ráta hosszú éveken keresztül az EU átlaga alatt volt, 0 körül mozgott, (sőt 1999-ben -0,4% volt), de 2000-re 2,1%-ra nőtt, ami csaknem megegyezik az EU átlagával (2,3). A munkanélküliségi ráta is kissé alatta

marad az uniós átlagnak, 7,9% (az uniós átlag 8,2%). Külkereskedelmi egyenlege tartósan pozitív, 2000-ben 58 milliárd EUR volt. **Németország az EU költségvetésében a fő befizető** (24%-os aránnyal), így különös figyelem kíséri a gazdasági helyzet alakulását. A német gazdaság a kilencvenes években többnyire dinamikus fejlődött – noha a német állam újraegyesítése jelentős költségtöbblettel és átalakulási veszteséggel járt – a GDP növekedése folyó áron számítva 1-3% között volt évente (leszámítva az 1%-os csökkenést mutató 1993-as évet). A harmadik évezredet nem túl kedvezően kezdte a német gazdaság: a GDP növekedése megállt (előzetes adatok szerint 2002-ben az előző évihez képest 0% volt a változás). Ezen belül az ipari termelés értéke 2%-kal csökkent.

Németország területének csupán 48%-a a mezőgazdaság által hasznosított terület: ez 17 millió hektárt jelent. 958 ezer fő dolgozik **a német mezőgazdaságban**, ami **a teljes aktív népességnek 2,6%-a**, ez az EU-s átlagnál is jóval alacsonyabb. A mezőgazdaság bruttó termelési értéke közel 44 milliárd euró volt 2000-ben, és ezzel Franciaország után Németország az EU második legnagyobb agrártermék kibocsátója. Ennek ellenére az agrárgazdaságnak a GDP-ből való részesedése mindössze 0,9%, tehát alig több mint fele az EU-s átlagnak. Szükséges még megemlíteni, hogy Németország az EU közös agrárkasszájának legnagyobb befizetője: a FEOGA részére történő befizetése 2000-ben megközelítette a 10 milliárd eurót (míg abból a visszaosztás révén alig több mint 5,5 milliárd euróhoz jutott). A német agrárgazdaság fő termékei: gabonatermése 2001-ben 50 millió tonna volt, ezen belül fontos kiemelni durum búza termelését, burgonyatermelése meghaladja a 10 millió tonnát, a cukorrépáé a 25 milliót. A cukorrépa termőterület fokozatos csökkentése következtében az 1999. évi 160%-os önellátottság 2001-re 130%-ra csökkent (ami azonban még mindig rendkívül magas). Fontos termék még a szőlő: bortermelése 9-12 millió hektoliter között mozog. Tejéből 28-29 millió tonnát állít elő, és gyakorlatilag önellátó. Marhahústermelése vágósúlyban számítva meghaladja az 1,4 millió tonnát, míg a fogyasztás 1 millió alatt marad. Jelentősen nőtt 2000-ról 2001-re az önellátottság foka: 118%-ról 149%-ra, mérséklődő fogyasztás mellett. A sertéshúsból 3,8-4 millió tonna között mozog a termelés, a fogyasztás pedig meghaladja 4,5 millió tonnát. Az önellátás csak 85-87%-os. Hasonló a helyzet a baromfihúsnál, ahol a termelés mennyisége 800 ezer és 1 millió tonna között mozog, dinamikus növekvő fogyasztás mellett, 66-71%-os önellátottsággal. A német élelmiszerpiac nagyságára és az élelmiszerfogyasztási kiadásokra jellemző adat, hogy 2000-ben a német háztartások élelmiszerekre és élvezeti cikkekre 174 milliárd eurót költöttek, ami a teljes fogyasztási kiadásoknak 15,6%-a. (Megjegyezzük, hogy a 174 milliárd euró közel háromszorosa a teljes magyar GDP-nek.)

Németország a magas agrártermelési érték ellenére **jelentős nettó agrárimportőr: 2000-ben 12,5 milliárd euró volt a negatív agrár-külkereskedelmi egyenlege**. Németország az EU-n belül hol az első, hol a második legnagyobb nettó agrárimportőr az Egyesült Királysággal felváltva.

Németország agrárimportjának **mintegy kétharmada az Unión belüli kereskedelemről származik**. A harmadik országok közül fontos szállítója még a

német agrárimportnak az Egyesült Államok és Brazília, egyenként 4-5%-os részesedéssel. Az Unión kívüli fő szállító országok sorrendje 2001. évi adatok alapján a következő: USA, Brazília, Törökország, Lengyelország, Argentína, Kína, Svájc, **Magyarország**, Kolumbia, Norvégia. A német agrárimport fő forrása Hollandia, 2001-ben az importnak 20-22%-a innen származott, Olaszország a második legnagyobb szállító 17%-kal és Franciaország 12-15%-kal. Az importban a legnagyobb részesedésű árucsoport a zöldségek és gyümölcsök frissen és tartósítva, közel 30%-át teszik ki a német importnak (ebből a déligyümölcs részesedése 5-6%). A második legnagyobb a hús és húskészítmény 10% körüli aránnyal. Kiemelkedően magas az alkoholtartalmú italok importaránya, mely egyes években meghaladja a 8%-ot.

Magyarország legfontosabb agrárpiaca Németország: fontosságát kiemeli az, hogy **tartósan** – a kilencvenes évtized valamennyi évében – Németország volt legfontosabb export partnerünk, **18-23% közötti**, azaz 20% körül szóródó **részesedéssel**. Fontossága mellett stabilitása is kiemelkedő a számunkra az átlagos eltérés az utóbbi 12 évben mindössze 7,9%-os (lásd 8. melléklet). Ugyanakkor Magyarország részesedése Németország teljes agrárimportjából csak 1,1%-ot tesz ki, és a harmadik országokból származó behozatalából 3,8%-ot. Ezzel a viszonylag alacsony részesedéssel is **Magyarország beletartozik Németország első tíz agrárszállítói csoportjába**.

Termékcsoportonként vizsgálva a Németországba történő szállításokat: a legfontosabb árucsoportot a húsok és húskészítmények alkotják, ezek együttesen több mint 40%-át (2001-ben 190 millió USD) teszik ki oda irányuló agrárkivitelnéknél. Megjegyezzük, hogy egyes húskészítményekben (pl. kolbász és szalámi-félék) Magyarország piacbefolyásoló a német piacon. Számottevő még a friss és feldolgozott zöldség és gyümölcs exportja, mely együttesen közel akkora nagyságrendet képvisel (138 millió USD), mint a húsexport.

Németország a magyar agrárimportban is igen jelentős helyet foglal el, részesedése a legfrissebb adatok szerint 12%-os, míg az EU-ból származó behozatalunkból 24%-ot tesz ki. Ezzel Németország Brazília után a második legnagyobb agrártermék szállítónk.

A magyar agrár-külkereskedelem keretében **a legnagyobb közvetítő kereskedelmet lebonyolító országok sorában Németország a 4.** Az általa közvetített érték 2002-ben meghaladta a 70 millió USD-t. Nem jelentéktelen ugyanakkor az a hányad sem, amit más országok közvetítettek hazánkba Németországba, ennek értéke 44 millió USD volt.

Németország változatlanul legfontosabb piacunk marad, amit alátámasztanak egyrészt a hosszú hagyományokra visszavezethető magyar-német agrár-külkereskedelmi kapcsolatok, másrészt az a tény, hogy Németország várhatóan nem lesz önellátó zöldség-gyümölcsfélékből és továbbra is vásárlója marad a magyar húsoknak, illetve húskészítményeknek. Piaci pozíciónk további javulásának lehetőségét alátámasztja, hogy 2002-ben jelentősen sikerült

túlszárnyalni a 2001-ben elért nem csekély exportunkat. (Míg az EU országokban átlagosan csak 9%-kal sikerült növelni kivitelünk értékét, Németországra is érvényes az az általános tendencia, amely azt mutatja, hogy a magyar húsexport relatív versenypozíciója gyengül, és ezért várhatóan bizonyos átrendeződés fog bekövetkezni más árucsoportok irányába. Húskészítmény kivitelünk csak abban az esetben növelhető, ha sikerül betörnünk azokba a piaci szegmensekbe, amelyek a magasabb feldolgozottságú, márkázott termékek felvevői. Ez azonban csak erőteljes, célzott, sok pénzt igénylő marketingeszközökkel valósítható meg.

Az olajosmag és növényolaj kivitel a korábbi években a viszonylag alacsony önellátottsági német mutatók miatt ígéretesnek gondoltuk, azonban az utóbbi években a német repce termelés felfutása következtében e piacon inkább már csak a napraforgóolaj értékesítést látjuk fokozhatónak. Magas, de jelentősen csökkenő részesedést mutat németországi borértékesítésünk. A német piac az angollal felváltva volt évek óta első, illetve második legfontosabb borpiacunk. Jelentős pozícióvesztés következett azonban be, de ezen megfelelő értékesítési munkával, márkapolitikával és az állandó egyenletes minőségi szállítások biztosításával javítani lehet. Összességében úgy ítélné meg, hogy Németország hosszabb távon is megmarad legfontosabb agrárexport elhelyezési piacunknak.

Említést érdemel még, hogy agrárexportunk dinamikája is erőteljes, de ezt is meghaladó ütemben emelkedett a Németországból származó importunk (25%-kal), s a tendencia fennmaradására számíthatunk.

2.1.2. Ausztria

Ausztria az EU kisebb országai közé tartozik, lakossága 8,1 millió fő, ami az Unió össznépeességének csak 2,2%-a. Területe 84 ezer km². **Az 1 főre jutó GDP vásárlóerő paritáson számítva 25017 euró, ez 10%-kal magasabb, mint az EU átlaga.** Inflációs rátája tartósan alacsonyabb, mint az EU 15 átlaga: 2000-ben 1,2% volt. A munkanélküliségi ráta kevesebb, mint fele az átlagos EU rátának: 3,7%, és tendenciája 1998 óta csökkenő. Ausztria külkereskedelmi egyenlege tartósan negatív, de 1994 óta ez a negatívum csökkenő irányzatú: a korábbi, közel 9 milliárd eurós negatívumról 5 milliárdra csökkent (2000. évi adat). Az osztrák gazdaság a kilencvenes évtizedben tartósan növekedést mutatott, de növekedési mutatói általában nem haladták meg az EU 15 átlagos növekedési ütemét.

Ausztriában a mezőgazdaság által hasznosított terület 3,4 millió hektár, ami az ország területének 41%-a. **Az agrárgazdaságban foglalkoztatottak száma 223 ezer fő, ami a gazdaságilag aktív népesség 6,1%-a,** s ez magasabb, mint az EU átlaga. Ugyanakkor az agrárgazdaság aránya a GDP-ből alacsonyabb, mint az EU átlaga: 2000-ben 1,2% volt. Ausztria 2000-ben – bár csak kisebb mértékben – haszonélvezője volt a CAP költségvetésének: befizetései alig haladták meg a 900 millió eurót, míg az agrárköltségvetésébe valamivel több, mint 1 milliárd áramlott vissza a brüsszeli kasszából. Ausztria részesedése az EU agrártermék előállításából

az ország méreteinél fogva egyetlen termékből sem éri el a 5%-ot, de kiemelkedő a kukorica 4,1%-os aránnyal, továbbá a rozs 3,5%-kal, a sertéshús 2,8%-kal. Ami az önellátottsági mutatókat illeti, búzából 131, kukoricából 119, cukorból 138 az ország önellátottsága, míg burgonyából csak 86, a mérsékelt égövi gyümölcsökből 68%, zöldségekből 60%, míg borból enyhe túltermeléssel 107%-os az önellátottsága. Tejből, tejtermékekből 100% fölötti az önellátottsági mutató, ezen belül kiemelkedik a vaj 125%-kal. Húsfélékből jelentős a többlettermelés: 110%-os, ezen belül marhahúsból 140, sertéshúsból 107. Nem önellátó ugyanakkor juhhúsból (79%) és tojásból (81%). Növényolajból javul az önellátottsága, néhány évvel ezelőtt még csak 60%-os volt, 2000-ben már közel 70%-os.

Az egyes fontosabb termékek közül figyelemre méltó, hogy gabonatermelés a kilencvenes évtized második felében csökkenő (5 millió tonnáról 4,5-re). Ausztria bortermelése 2000-ben meghaladta a 2,8 millió hektolitert, ami az évtized közepéhez képest számottevő növekedést jelent.

Ausztria **teljes agrárexportja 2001-ben 4218 millió euró volt**, míg importja 5207 millió. Exportján belül az Unión belüli szállítások aránya 70%-os. Importjából pedig még nagyobb arányban, 80%-ban részesednek az Unión belüli partnerországok.

Az Unión belüli kereskedelemben Ausztria nettó agrárimportőr. 2001-ben a negatív egyenleg az intra EU agrárkereskedelemben 1,2 milliárd euró volt. Ugyanakkor a harmadik országok felé Ausztria agrár-külkereskedelmi egyenlege pozitív, bár ennek mértéke nem túl magas: 2001-ben 236 millió euró volt. Agrárimportjában az Unión belüli országok közül fő szállítója Németország, amely csaknem 70%-át adja az osztrák agrárimportnak, ez 2001-ben 2281 millió euró volt. Jelentős Unión belüli szállítói még Hollandia (513 millió euró), Franciaország (280 millió euró), Belgium (161 millió euró), Spanyolország (154 millió euró). Az Unión kívüli kereskedelemben hazánk a legnagyobb szállítópártnerre 251 millió eurós szállítással, csaknem 25%-os részesedéssel az osztrák extra EU importból. Ezután Törökország és az USA következik. Az export termékösszetételét illetően meg kell jegyezni, hogy kimagasló az ital, szesz, ecet árucsoport értéke (20-22%-os részesedéssel) és ezen belül is dominál a bor. Jelentős még a tejtermék és a hús exportja, ezek egyenként 12-14%-os arányt képviselnek. Az import termékösszetételében a gyümölcs a vezető szerep 10-12%-os aránnyal. Egyenként 8% körüli arányú a hús és az édesipari, illetve cukrászati termékek aránya. Fontos még megjegyezni, hogy a harmadik piacokról származó osztrák agrárimportból a friss és feldolgozott gyümölcs és zöldség együttesen 42%-ot tesz ki. Jelentős még a hús és húskészítmény importja, melynek aránya 15%.

Ausztria mindig előkelő helyet foglalt el a magyar agrárexport célpiacainak sorában. A kilencvenes évtized elején a harmadik és ötödik hely között váltakozott (általában megelőzte őt Németország, a Szovjetunió – később Oroszország –, Olaszország és Jugoszlávia, továbbá esetenként Románia), 2001-ben is a negyedik helyen állt Németország, Olaszország, Oroszország után; míg 2002-ben jelentős piaci átrendeződés következett be a legfőbb agrárpiacaink sorrendjében,

és így Ausztria a második helyre került. Oda irányuló agrárkivitelünk értéke megközelíti a 200 millió dollárt és pozitív egyenlegünk 140 millió USD. Fontos a piac stabilitása is, az átlagos eltérés 1991-2002 között csak 6%-os volt. Említést érdemel, hogy gyors ütemben növekszik az Ausztriába irányuló kivitelünk (2001-2002 között 24%-kal), de dinamikus az import emelkedése (ugyanezen időszakon 18%-os). Ausztria részesedése teljes agrárexportunkból 7%-os, míg az EU-ba irányuló kivitelünknek 15%-át adja. Különösen figyelemreméltó, hogy Ausztria, az egyetlen olyan ország, ahol részesedésünk összes agrárimportjából 4-5% között mozog, és egyes árucsoportok esetében ez az arány meghaladja a 10%-ot is. Így például 2001-ben Ausztria hús, illetve olajosmag importjából 17-18%-ban részesedtünk, gabonaimportjából 13 és friss zöldség importjából 11% volt a részesedésünk. Különösen magas arányt mutat hazánk részesedése az ország nem Uniós tagállamokból származó agrárbevételéből. 50% fölötti ezen országcsoport agrárszállításaiból való részesedésünk a következő termékcsoporthoz: élőállatok, hús és gabona; egyes termékcsoporthoz: részesedésünk 20% fölötti: egyéb állati eredetű termékek (HS-05), növényi termékek (HS-06), zöldségfélék (HS-07), olajos magvak, állati és növényi zsír, húskészítmények, cukor és cukorka áru és az ital, szesz árucsoport. Mindezek alapján hazánk adja Ausztria harmadik országokból származó importjának egy negyedét, és ezzel Magyarország a legfontosabb Unió-n kívüli szállítója Ausztriának. **Egyes árucsoportokban**, mint például száraz kolbász és szalámi, fűszerpaprika és méz, **piacbefolyásolók vagyunk Ausztriában**.

Ausztria is azon országok közé tartozik, amelyek nagy volumenben közvetítenek magyar agrárterméket harmadik országok felé. Az Ausztria által közvetített magyar agrárexport értéke 2002-ben meghaladta a 65 millió USD-t (ezzel Ausztria a közvetítők sorrendjében az 5.). Harmadik országok is közvetítettek Ausztriába magyar agrárexportot, ennek értéke 2002-ben 23 millió USD volt.

Exportkilátásaink Ausztria vonatkozásában is jónak mondhatók. A második legnagyobb piacunkon elért pozíciókat 2002-ben is sikerült tovább erősíteni és részesedésünk az osztrák agrártermékek piacán sok termékcsoporthoz tovább emelkedett. Az ország földrajzi, ízlelésbeli közelsége és a monarchiától örökölt hagyományos kapcsolatok, amelyek új perspektívát nyerne várható Unió-s tagságunkkal, alátámasztják az osztrák piac számunkra való további dinamikus bővülését. Az ország fogyasztási szerkezete és jövedelmi viszonyai ugyancsak alátámasztják értékesítési lehetőségeink növelését.

2.1.3. Olaszország

Olaszország népessége 58 millió fő, ez az Unió lakosságának 15%-a. Területe 301 ezer km², **az egy főre jutó GDP vásárlóerő paritáson számítva 23081 euró**, az Unió átlagánál 1,9%-kal magasabb. Az inflációs ráta tartósan meghaladja az EU átlagát: 2000-ben 2,6% volt az előző évihez képest a fogyasztói árinfláció. A munkanélküliségi ráta is magasabb az EU átlagánál: 2000-ben 10,5% volt. Az olasz külkereskedelmi egyenleg a kilencvenes évtized elején negatív volt, majd 1993-ban erős pozitívumra fordult, ez 1996-ig még nőtt is, de 2000-re a pozitívum csaknem

elfogyott és a korábbi 20-35 milliárd euróról 1,4-re zsugorodott. Az olasz gazdaság fejlődése a kilencvenes évtized minden egyes évében alatta maradt az EU átlagos fejlődési ütemének, így a GDP növekedése 1991 és 2000 között összességében az EU átlagában 47%-os volt, ezzel szemben Olaszországban csak 24%-os. A viszonylag alacsony gazdaságnövekedési dinamika a harmadik évezred kezdetére is fennmaradt.

Olaszország területének 51%-a a mezőgazdaságilag hasznosított terület, ez 15 millió hektárt jelent. **2000-ben 1095 ezer fő dolgozott az olasz mezőgazdaságban, ami a teljes aktív népességnek 5,2%-a**, ez meghaladja az EU-ban tapasztalt átlagot. A mezőgazdaság bruttó termelési értéke meghaladja a 41 milliárd eurót és ezzel Olaszország az Unió harmadik legnagyobb agrártermék előállítója. **Az agrárgazdaság részesedése a GDP-ből 2,4%**, ami 0,7 százalékponttal magasabb az EU átlagánál. Olaszország az Unió agrárköltészetéből csaknem ugyanannyit kap vissza, mint amennyi az abba történő befizetése: 2000-ben 5,1 milliárd eurót fizetett be, és 5 milliárd eurót kapott vissza a közös költségvetésből. Az olasz agrárgazdaság fő termékei: 2000-ben négy termékcsoporthoz adta az olasz agrártermelés értékének közel felét: friss gyümölcs (16%), friss zöldség (12%), tej (10%) és bor (10%). Néhány termék vonatkozásában Olaszország részesedése döntő az EU termeléséből: ilyen pl. a rizs, amelyből 52%-ot, az olívaolaj (39%), friss gyümölcs (30%), kukorica (29%), durumbúza² (45%), bor (26%) tesz ki az olasz termelési érték. A fő termékekből megtermelt mennyiségek: a kukorica 10 millió tonna, a durumbúza 4,5 millió tonna, a rizs 1,2-1,4 millió tonna, friss gyümölcs (citrusok nélkül) 9-9,5 millió tonna, citrusfélék 3 millió tonna, zöldségek 15-17 millió tonna. Külön kell szólni az olasz bortermelésről, mivel Olaszország (Franciaország után) a világ második legnagyobb bortermelője, sőt egyes években Franciaországot is megelőzve az első helyre került. Az utóbbi években bortermelése 56-58 millió hektoliter körül alakult. Olaszország önellátása a főbb agrártermékekből általában magas színvonalú: friss gyümölcsből 132%-os, citrusfélékből 94% (citromot importál), a friss zöldségből 126%-os, cukorból 109%. Ugyanakkor gabonából csak 80%-os az önellátottsága és sajátos módon az egyik vezető agrártermékéből, a kukoricából csak saját szükségletének kétharmadát termeli meg. Durumbúzából ugyan önellátó, de más búzát importál. Burgonyából sem éri el a 100%-ot önellátottsága. A húsfélék közül egyedül baromfihúsból önellátó, sertésből csak 67, marhahúsból pedig 62%-os az önellátottsága. Az Olaszországban kedvelt birkahúsból 56%-ban termeli meg a belföldi szükségleteit. Növényolaj önellátottsága egyedül olívaolajból 100% fölötti, míg a teljes növényolaj önellátottsága csak 66%-os.

A harmadik országokkal folytatott **agrár-külkereskedelemben Olaszország nullszaldó körül alakuló külkereskedelmet folytat**. A kilencvenes évtizedben általában az extra-EU külkereskedelme kiegyenlített volt a harmadik országokkal, vagy kisebb pozitív egyenleget mutatott. 2001-ben azonban negatívba fordult az egyenleg: 150 milliós importtöbblet keletkezett. Az Unión belüli kereskedelemben

² Ez az olasz tésztaipar megalapozója, amely azért érdemel külön említést, mert az EU-ban a tészta szabvány nem engedi meg tojás felhasználását, míg a durumbúzából készült tészták tojás nélkül is kellő állagúak.

erőteljesen negatív az olasz agráregyenleg: évente -5-6 milliárd euró. Az olasz agrárkivitelnek közel kétharmada az Unión belüli partnerekhez irányul, és az importból is közel kétharmados arányban részesülnek az Uniós partnerországok. Exportján belül kiemelkedő tétel az ital árucsoport (ezen belül is döntően a bor), továbbá a gyümölcsök, a cukrászati és édesipari termékek. Importjában a legnagyobb hányadot a hús és húskészítmények képviselik. Emellett számottevő még a tejtermék és a hal árucsoport importja. A harmadik országok közül legfontosabb szállítói: Argentína, Brazília, USA, Törökország, Kína, **Magyarország**, Tunézia, Ecuador, Svájc, Kanada. Az olasz agrárimport fő forrása Franciaország és Németország, egyenként 3,8 milliárd eurós forgalommal.

A kilencvenes évtizedben és az ezredfordulón is Németország után Olaszország volt hazánk második legnagyobb agrárpiaca. 1999-ben került erre az előkelő helyre az 1998-as orosz válságot követően. **2002-ben az osztrák piacon történt magyar agrárexport előretörése miatt Olaszország a harmadik helyre került.** A viszonylag stabil piacok közé tartozik: az utóbbi 12 évben 18%-os volt az exportban az átlagos eltérés. Olaszország veszi fel hazánk agrárkivitelének 8-9%-át. Magyarország részesedése Olaszország teljes agrárimportjából csak 1%-t tesz ki, míg a harmadik országokból származó bevételéből 3,8%-ot. Ezzel a nem túl nagy részesedéssel is Magyarország a harmadik országokkal folytatott olasz agrár-külkereskedelem szállítói sorrendjében a hatodik.

Az Olaszországba irányuló magyar élelmiszergazdasági kivitelben is dominálnak a húsok és húskészítmények: ezek együttesen 70 millió USD értékével az Olaszországba irányuló teljes magyar agrárkivitel 36%-át teszik ki. Jelentősek még az élőállat szállításaink Olaszországba, melyek közel egyharmadát adják kivitelünknek, továbbá a gabonaexportunk, amely 14-15%-ot képvisel teljes agrárkivitelünkben. Így elmondható, hogy Olaszországba irányuló agrárkivitelünk szerkezete meglehetősen koncentrált: a felsorolt termékcsoportok együttesen közel 80%-ot képviselnek az Olaszországba szállított agrárkivitelünkben.

Számottevő az Olaszországból származó élelmiszergazdasági behozatalunk is: 2002-ben 85 millió dollárt tett ki, és figyelemreméltó, hogy ennek növekedése dinamikus. A 2002. év nem volt nagyon sikeres az olasz piaci értékesítésünk szempontjából, számottevő csökkenéssel a korábbi második helyéről a harmadik helyre csúszott vissza Olaszország a célpiacaink sorában. Ugyanakkor az onnan származó élelmiszergazdasági behozatalunk az átlagos EU növekedést is meghaladó mértékben, 24%-kal emelkedett. Ily módon a 2001. évi 130 millió dolláros pozitív egyenlegünk 81 millió dollárra esett vissza.

Olaszország is a viszonylag nagy értéket közvetítő kereskedők közé tartozik, 2002-ben harmadik országokba³ 28 millió USD értékű magyar agrárexportot közvetített, míg más országok oda 10 millió USD értékben közvetítettek.

³ Itt a harmadik ország a közvetítés célországát jelenti.

Tekintettel arra, hogy olasz agrárexportunkban is az állati termékcsoporthoz dominál, a Németországnál már említett **versenyképességi hátrányaink továbbra is fennmaradnak**. Ezen termékcsoporthoz értékesítése az EU-csatlakozás után csak annyiban fog könnyebbé válni, hogy az eddigi kedvezményes kvótákkal szemben a teljes exportmennyiséget vámmentesen szállíthatjuk. Ugyanakkor ellenhatásként számolnunk kell az olasz juhtenyésztők már eddig is tapasztalt ellenállásával a magyar bárányexporttal szemben. Gabonaexportunk piaci pozíciója továbbra is kedvezőnek ítéltető meg Olaszország tekintetében: mind a kukorica, mind a búza értékesítésének továbbra is lesznek lehetőségei. Ugyanakkor foglalkozni kellene azzal a gondolattal, hogyan lehetne mérsékelni a fent említett túlzott termékkoncentrációt, azaz milyen eszközökkel lehetne bővíteni olasz agrárkivitelünk termékpalettáját.

2.1.4. Hollandia

Hollandia az Unió kisebb területű, közepes népességű, sűrűn lakott, gazdag országa. Területe 35,5 ezer km², népessége megközelíti a 16 millió főt. **Az egy főre jutó GDP 2000-ben közel 27 ezer euró volt, ez csaknem 20%-kal meghaladja az uniós átlagot.** Az infláció viszonylag magas, 2000-ben 3,7% volt, míg a munkanélküliségi rátája mélyen az Unió átlaga alatt maradt: 3% volt 2000-ben (ennél alacsonyabb már csak Luxemburgban volt). A holland külkereskedelmi egyenleg 1993 után tartósan pozitív, 2000-ben meghaladta a 16 milliárd eurót.

Hollandia területének 56%-a a mezőgazdaság által hasznosított terület, ami közel 2 millió hektárt jelent. **A holland mezőgazdaságban 242 ezer fő dolgozott 2000-ben, ami az aktív népesség 3,3%-a,** így ezen arányt tekintve 1 százalékponttal az EU átlag alatt maradt. **A mezőgazdaság részesedése a GDP-ből 2,2%,** ez az Uniós átlagot meghaladja. Hollandia az EU agrárköltészetében a befizetők közé tartozik: 2000-ben 2,5 milliárd eurót fizetett be a kasszába, míg a visszaosztás révén csak 1,3 milliárd euróban részesült. Hollandia kimagasló részt képvisel az EU vetőmag termeléséből: 2000-ben e termékcsoporthoz EU-s össztermelésének 34%-át adta (ez az adat nem tartalmazza a GOF növények vetőmagját). Továbbá a sertéshústermelésből és a friss zöldségtermelésből is 10% fölötti a részesedése, míg a tejtermelésből 8, tojástermelésből 7, a baromfihúsból és a cukorrépából 6%-os arányt képvisel. A holland mezőgazdaság és élelmiszeripar főbb termékei, zárójelben a 2000. év termelési eredményeivel: cukor (1063 ezer tonna), friss zöldség (3756 ezer tonna), marhahús (471 ezer tonna), sertéshús (1623 ezer tonna), tojás (668 ezer tonna), tej (11155 ezer tonna, tej és tejtermékek együtt tejegyenértékre átszámítva). Ezzel kapcsolatban meg kell említeni, hogy Hollandia az Unió negyedik legnagyobb sajttermelője, évi 600-700 ezer tonnával. A főbb agrártermékek közül Hollandiában az önellátottság foka igen magas sertéshúsból (283%), baromfihúsból (221%), tojásból (225%), cukorból (152%), burgonyából (147%). Messze nem önellátó azonban cereáliákból (21%) és friss gyümölcsökből.

Hollandia rendkívül aktív agrár-külkereskedelmet folytat, viszonylag alacsony népességéhez és kis területéhez képest mind exportja, mind importja

magas. 2001-ben teljes élelmiszergazdasági kivitele meghaladta a 45 milliárd eurót, amelynek kerekén 80%-a az uniós társországokba irányult. A legfontosabb termékcsoportok importjában a tejtermékek, az olajosmagvak és a gyümölcsök. Számottevő még állati takarmány importja (e termék láthatóan exportjában is fontos tétel, azaz a takarmánykereskedelem jelentős része közvetítő kereskedelmet jelent). Továbbá a bor és szeszesitalok, a friss gyümölcsök és zöldségek, a zöldség és gyümölcs készítmények. Ugyanebben az évben importja 26 milliárd euró volt, melynek csak 56%-a volt unión belüli kereskedelem. Exportjában a legnagyobb tételt a virág és dísznövény adja (HS 06), e termékcsoportból csaknem 7 milliárd eurós kivitel ért el. A következő két jelentős tétel kivitelében a tejtermék és a hús, majd a zöldség és gyümölcs készítmények és a takarmányok következnek.

Hazánk agrárkivitele 2001-2002 között közel 30%-kal emelkedett, és meghaladta a 112 millió USD-t. Az import növekedése ugyan kisebb volt az exporténál, de így is 115 millió USD fölött volt. Így tehát – bár a korábbiakhoz képest mérséklődő irányzattal – továbbra is negatív a Hollandiával folytatott agrárkülkereskedelmünk egyenlege. Exportunkban kimagasló arányt képvisel az olajosmag. A második legfontosabb tételt a gabonafélék teszik ki. Importunkban ugyanakkor legmagasabb tétel az állati takarmány, második a virág és dísznövény, harmadik pedig a kakaó és készítményei. Figyelmet érdemel, hogy 2001 és 2002 között a hollandok a hazánkba irányuló virágexportjukat csaknem 60%-kal tudták növelni.

Hollandia jelentős értékben közvetít magyar agrárterméket harmadik országokba (2002-ben 25 millió USD-t), de még nagyobb az a termékvolumen, amit mások közvetítenek hazánkból Hollandiába. Ennek értéke 2002-ben 38 millió USD volt.

Továbbra is jónak mondhatók Hollandiával kapcsolatos exportkilátásaink, különösen az olajosmagvak tekintetében. Ugyanakkor a jelenleginél is nagyobb nyomás fog nehezedni Hollandia irányából a magyar virágpiacra.

2.1.5. Spanyolország

Spanyolország az EU második legnagyobb területű országa: 506 ezer km²-en terül el. Lakossága 2000. január 1-jei adatok szerint 39442 ezer fő volt. Ugyanebben az évben **a GDP 18819 euró/fő** volt vásárlóerő paritáson. Ez ugyan az Unió átlagánál 17%-kal alacsonyabb, de érdemes megjegyezni, hogy 1995-ben, az EU-hoz csatlakozás évében elmaradása az EU tagállamaihoz képest még 29%-os volt. Az inflációs ráta a kilencvenes években általában magasabb, mint az EU átlagában: 2000-ben az előző évhez képest 3,4% volt. Az Unión belül Spanyolországban a legmagasabb a munkanélküliségi ráta, közel kétszer akkora, mint az Unió átlagában, 2000-ben 14,1% volt.

A gazdaság fejlődési dinamikája az utóbbi években meghaladja az uniós átlagot. A spanyol külkereskedelmi egyenleg tartósan negatív és a negatívum

erőteljesen növekszik: 1995-ben 12 milliárd euró volt a negatív egyenlege, 2000-ben pedig már 44 milliárd.

Spanyolország területének 50%-a a mezőgazdaság által hasznosított terület, ez 25 millió hektárt jelent, az Unión belül Franciaország után a második legnagyobb agrárterületet. 992 ezer fő dolgozik a **spanyol agrárgazdaságban, ez az aktív népesség 6,9%-a**. E mutató tekintetében az Unió átlagot másfélszeresen meghaladja. Spanyolország az EU agrárköltésébe minden évben kevesebbet fizet be, mint amekkora összegben részesül a brüsszeli kasszából. 2000-ben befizetése 2,4 milliárd euró, míg a visszakapott összeg 5,3 milliárd euró volt. A spanyol agrárgazdaság néhány termékből igen jelentős hányadát adja az Unió össztermelésének. Értékalapon számolva 2000-ben a friss gyümölcsből és az olívaolajból 32%-kal, rizsből 31%-kal, birka és kecskehúsból 26%-kal, friss zöldségből 21%-kal részesedett az Unió termeléséből. Egyes fontosabb termékekből a következő mennyiségeket termelte az ország 2000-ben: búza 5293 ezer tonna (ebből durum búza 726 ezer tonna), kukorica 3,7 millió tonna, cukor 978 ezer tonna, rizs 455 ezer tonna, olajosmag 911 ezer tonna, paradicsom 3730 ezer tonna. Spanyolország az EU harmadik legnagyobb bortermelője, a 2000/2001-es gazdasági évben 27 millió hektoliter bort állított elő. Az állati szektorban is jelentős termelő, az EU harmadik legnagyobb hús előállítója 4810 ezer tonnás termeléssel (1999. évi adat). Ami az önellátását illeti, kimagasló a citrusgyümölcsök 266%-os önellátottsága, de közel 150%-os az önellátottsága borból és friss zöldségből is. További termékek amelyekből az önellátottsága 100% fölötti: árpa, rozs, friss gyümölcs, tej, sajt, tojás, húsfélék (a baromfihús nélkül, ahol csak 94%-os az önellátottsága). Nem önellátó viszont búzából, kukoricából, burgonyából, cukorból.

Spanyolország az EU harmadik legnagyobb agrár-exportőre. Ugyanakkor az importőrök sorában is jelentős helyet foglal el. Teljes agrárkivitele 2001-ben 18 milliárd euró volt, szemben a 16 milliárdos importjával. Ez egy nagy agrártermelő esetében meglepően alacsony, alig 2 milliárd eurós pozitív agráregyenleget jelent. Fontos még megjegyezni, hogy exportjának 76%-a az Unió társországokba irányul, importjának viszont csak 56%-a származik az Unión belüli kereskedeleméből. Ilyen módon az egyenleg két, tendenciájában eltérő részből tevődik össze: egy közel 5 milliárd eurós pozitív intra-EU részből, és egy csaknem 3 milliárd eurós negatív extra-EU részből. Ugyanakkor arra is érdemes figyelmet fordítani, hogy a legnagyobb negatív egyenlegű árucsoportja a hal (HS-03), melyből importja 2,6 milliárd eurós, exportja 0,6 milliárd eurós. A második legnagyobb importtétel az olajosmag árucsoport (HS-12), melyből a közel 1 milliárd eurós import mellett alig van exportja. Az Unión belüli kereskedelemben fő partnerei: Franciaország, Németország, Anglia és Hollandia, míg az Unió kívüli szállítók közül a legfőbb partnerek sorrendben: Argentína, USA és Brazília.

Spanyolország a magyar agrár-export célpiacai között 2002-ben a 11. helyet foglalta el. Kisebb ingadozásokkal növekvő tendenciát mutat a Spanyolországba irányuló agrár-külkereskedelmünk. Az EU országok között az 5. legnagyobb célpiacunk. A spanyol piac a viszonylagosan stabilabb piacaink közé tartozik, az utóbbi 10 évben (1993-2002) az átlagos eltérés 25%-os. A

Spanyolországba irányuló kivitelünkben kimagasló arányt képvisel a hús, és ezen belül is a Serrano sonka alapját képező sertéscomb. Harmadik országokból viszonylag nem importál sok húst Spanyolország, de mégis említést érdemel, hogy 2001-ben az extra EU húsimportjának 14%-át hazánk adta (ugyanekkora arányban részesültünk az egyébként nem jelentős harmadik országokból származó élőállat importjából is). Hazánk azonban nem tartozik Spanyolország jelentősebb agrár-külkereskedelmi partnerei közé, hiszen a spanyol agrárimportból való részesedésünk 0,2%-os és a harmadik országokból származó importjából is csak 0,4%-ban részesedünk. Sajnálatos, hogy 2002-ben agrárexportunk e piacra csökkent (6%-kal), miközben a nagyobb EU szállítók közül Spanyolország tudta legdinamikusabban növelni hazánkba irányuló kivitelét, 2001-ről 2002-re 61%-kal. Emiatt agrár-külkereskedelmi egyenlegünk Spanyolországgal a 2001. évi plusz 64 millió dollárról 2002-re plusz 44 millió dollárra zsugorodott.

A Spanyolországba irányuló magyar agrárexportnak nagyobb része, mintegy 60%-a közvetítő országokon keresztül jut el a célországba. Ugyanakkor Spanyolország maga, mint közvetítő nem bonyolít le jelentős forgalmat a magyar agrárexportban (0,4 millió USD).

Ismervén a spanyol mezőgazdaság helyzetét, törekvéseit és az utóbbi évek spanyol-magyar agrár-külkereskedelmének alakulását, úgy ítéljük meg, hogy **a hazánkba irányuló spanyol export további dinamikus növekedése várható. Ezzel szemben az oda irányuló exportunkban szerencsésnek mondhatjuk magunkat, ha az legutóbbi időszak exportcsökkenését sikerül megállítani, és egy stagnáló, esetleg nagyon szerény mértékben növekvő exportszintet el tudunk érni.**

2.1.6. Franciaország

Franciaország az Unió legnagyobb kiterjedésű országa: területe 549,1 ezer km². A lakosság száma 59 millió fő, ezzel az Unió harmadik legnépesebb állama. **Az egy főre jutó GDP vásárlóerő paritáson 22803 euró,** ami csaknem pontosan megegyezik az EU átlagával. Az infláció a kilencvenes évtized elejéhez képest az évtized végére jelentősen lecsökkent, és 2000-ben csak 0,9% volt. A munkanélküliségi ráta 9,5%, ez kissé meghaladja az Uniós átlagot.

A francia mezőgazdaság az Unió legnagyobb értéket előállító agráriuma: 2000-ben az EU mezőgazdasága által megtermelt teljes értéknek 23%-át adta. A mezőgazdaságilag hasznosított terület is itt a legnagyobb az Unión belül: 30 millió hektár (az ország teljes területének 54%-a). A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 971 ezer fő, amely a gazdaságilag aktív népesség 4,2%-a. Ez egybeesik az Uniós átlaggal. A mezőgazdaság által megtermelt érték a GDP-nek 3,4%-át tette ki 2000-ben. A francia mezőgazdaság fő termékei (zárójelben az adott termék franciaországi termelése az Uniós termelés százalékában): búza (31), kukorica (37), cukorrépa (24), olajosmagvak (38), friss gyümölcs (13), friss zöldség (15), bor (53), vetőmag (26), tej (20), marhahús (29), baromfi (27). Az előbbi számok arról

tanúskodnak, hogy a francia mezőgazdaság rendkívül széles skálán állít elő javakat és részesedése sok termékből még a világtermelésben is meghatározó (pl. bor).

Franciaország agrárexportja 2000-ben 10,7%-át tette ki az ország teljes kivitelének. Ez jelentősen meghaladja a 6,2%-os uniós átlagot. A francia **agrár-külkereskedelmi egyenleg tartósan pozitív:** 2001-ben a teljes francia agrárexport 36,4 milliárd euró volt, az import 29,1 milliárd euró, így az egyenleg plusz 7,3 milliárd eurót tett ki. Az Unión belüli kereskedelemben forgalmazza agrárkivitelének 70-72%-át, míg agrárimportjának 75-79%-a az Unióból származik. Ily módon Franciaország Hollandia után az EU második legnagyobb agrárexportőre és egyúttal legnagyobb nettó agrárexportőre is. Az exportban fő termékei 2001-ben: ital, szesz, ecet (HS-22) 8744 millió euró (ennek döntő részét – 5395 millió eurót – a bor képezi), tejtermékek (HS-04) 4070 millió euró.

Franciaország a legtöbb fontos agrártermékből önellátó, vagy magasan 100% fölötti önellátottságot mutat. Cereáliákból 221 (ezen belül búza 218, kukorica 266), cukor 210, bor 122, friss tej 100, sajt 422, hús 113; mindössze egy olyan árucsoport van, az olajok és zsírok, ahol csak 73%-os az önellátottsága, továbbá a hús-árucsoporton belül juh és kecskehús 47%.

Franciaország a 14. legnagyobb piacunk a 2002. évi agrárkivitelünk sorrendjében. Az Unión belüli piacok között a 6. helyet foglalja el. Stabil piacnak tekinthető, mivel az 1991-2002 közötti 12 évben az átlagos eltérés az átlag százalékában mindössze 5,2% volt, és maximális, illetve minimális exportunk között ezen időszakban mindössze 28% volt az eltérés. Magyarország részesedése ugyanakkor eléggé csekély a francia agrárimportból: 2001-ben mindössze 0,3% volt, míg a harmadik országokból származó agrárimportjából 1,2%-kal részesedünk. Viszonylag magas a kivitelünk aránya a francia gabonaimportból: 3,6% és az extra EU kereskedelmen belül 12,3%. Abszolút értékben a legnagyobb tételt a hús (HS-02) árucsoport képviseli, ahol részesedésünk a teljes francia importból 1,5%-os az extra EU importból pedig 11,6%-os.

Említést érdemel, hogy 2002-ben a Franciaországba irányuló agrárkivitelünk több mint 10%-os csökkenést szenvedett el, míg az onnan származó behozatalunk dinamikusan emelkedett, 20%-kal. Kivitelünk abszolút értéke 2002-ben 76 millió USD volt, importunk pedig 57 millió USD. A 2001. évi 38 millió USD-s pozitív **agráregyenlegünk 2002-re felére esett vissza.**

Franciaország a magyar agrárexport 3. legnagyobb közvetítő országa: 2002-ben 78 millió USD értékben közvetített magyar agrárterméket harmadik országokba. Ugyanakkor a Franciaországba irányuló magyar agrárkivitelnek is egyhatoda közvetítőkön keresztül jut el a célországba.

A francia agrárpiac telítettsége és a francia agrárlobby nyomása következtében **a Franciaországba irányuló agrárkivitelünk dinamikus növekedésének csekély az esélye.** Míg egyes termékekben (pl. sajt, bor) a Franciaországból származó **importunk növekedése várható.**

2.1.7. Nagy-Britannia

Az Unió második legnépesebb állama, 2000-ben 59,6 millió fős lakossággal és 244,1 ezer km² összterülettel. **Az egy főre jutó GDP kevéssel meghaladja az uniós átlagot, 2000-ben 22896 euró/fő** volt. Az infláció 2000-ben 1,7%-os volt, ez is egy kevéssel magasabb az uniós átlagnál. A munkanélküliségi ráta alatta van az Unió átlagának, 5,5%-os. Az angol külkereskedelmi egyenleg tartósan negatív.

Az ország területének 64%-a, azaz csaknem 16 millió hektár a mezőgazdaságilag művelt terület. **Az agráriumban foglalkoztatottak száma** 424 ezer fő, ez **mindössze 1,5%-a az aktív népességnek** (ez a legalacsonyabb érték az Unión belül). A mezőgazdaság hozzájárulása a GDP-hez 0,7% (ennél alacsonyabb érték csak Luxemburgban fordul elő). Az angol mezőgazdaság fő termékei: a búza, az árpa, a cukorrépa, továbbá a burgonya, az állati termékek közül a juhhús, a marhahús, baromfihús és tojás. A viszonylag magas terméseredmények ellenére, egyedül cereáliákból önellátó Anglia: árpából 121%-os, búzából 118%-os az önellátottsága. Az állati termékek közül csak juhhúsból haladja meg a 100%-ot (104%) az önellátottsága. Húsfélékből átlagosan 83%-os (ezen belül baromfi 90%, sertés 76%, marhahús 66%), tojásból 95%, burgonyából 89%, cukorból 67%-os az önellátottsági mutató. Kukoricát és bort egyáltalán nem termel.

Az önellátottsági mutatók alapján logikus, hogy **az ország agrár-külkereskedelmi egyenlege negatív**: 2001-ben -16 milliárd euró volt. Ennek éppen kétharmada az Unión belüli kereskedelemről adódott. Az ország agrártermék exportja is igen jelentős: 2001-ben megközelítette a 16 milliárd eurót (ebből intra-EU 59%). Kivitelének egyharmadát az italok adják (lévén hogy Anglia nem bortermelő, ezek döntő hányadában égetett szeszesitalok és a sör). Kivitelének ez egyharmadát teszi ki. Fontos még az édesipari és cukrászati termék, továbbá a hal kivitele. Agrárimportja 2001-ben 32 milliárd euró volt, melyből 20 milliárdot az Unió társországoiból szerzett be. Bevitelében ugyancsak az italok képviselik a legnagyobb értéket, ennek viszont nagyobb része – kétharmada – bor. Tekintélyes importja van még húsból, gyümölcsökből, zöldségekből, tejtermékekből és húskészítményekből.

Az Egyesült Királyság és hazánk között Nagy-Britannia méreteit és agrárimport piaci nagyságát meghazudtolóan csekély az ágazat külkereskedelmi forgalma. 2002-ben az ide irányuló agrárexportunk csak 57 millió USD volt, és az onnan származó import 21 millió USD. Exportunk is, importunk is több mint 20%-kal nőtt az előző évihez képest. Kivitelünkben a legnagyobb tétel az ital árucsoportja (ezen belül elsősorban a bor), majd az állati takarmányok, a zöldségfélék és a húsok, húskészítmények jelentik a legnagyobb tételket. Importunkban is az ital árucsoport dominál, majd a tejtermékek következnek. Nagy-Britannia is folytat közvetítő kereskedelmet magyar agrártermékekkel: közvetítése 2002-ben 17,6 millió USD volt, míg a harmadik országok által oda közvetített magyar agrártermékek értéke 3,2 millió USD volt.

Az Egyesült Királyság méreteihez képest szinte elenyésző az oda irányuló exportunk, illetve annak részesedése az ország agrárimportjából (2001-ben a magyar export a harmadik országokból származó angol importnak csak 0,8%-át tette ki). Olyan fontos magyar árucsoportok, mint pl. a gyümölcs, vagy a gabona, olajosmag exportunkban igen szerény értéket képviselnek. Még borexportunk is alacsonyabb, mint a 90-es évek közepén elért szint. **A jó országimázs és termékimázs építésével lényegesen növelhető lenne ezen árucsoportok Nagy-Britanniába irányuló kivitele.** Természetesen ez igen költséges marketingakciókat feltételez

2.1.8. Belgium

Belgium az egyik legsűrűbben lakott országa az Uniónak: 10,2 millió fős lakossága 30,5 ezer km²-en lakik. **Az egy főre jutó GDP 24074 euró**, az uniós átlagnál 6%-kal magasabb. Az inflációs ráta lényegében egybeesik az EU átlagával (1,4%), a munkanélküliségi mutató viszont alacsonyabb az uniós átlagnál. Külkereskedelmi egyenlege tartósan pozitív.

A mezőgazdaságilag művelt terület 1396 ezer hektár, ezen 79 ezer fő, azaz a belga lakosság aktív részének 1,9%-a dolgozik. **Az agrárium aránya a GDP-ből 1,1%.** A pozitív belga külkereskedelmi egyenlegből az agrárszektor is kiveszi a részét, 2000-ben csaknem 3 milliárd eurós pozitív agrár-külkereskedelmi egyenlege volt. 2001-ben a belga agrárexport megközelítette a 20 milliárd eurót, melynek döntő hányada (87%-a) az Unión belüli országokba irányult. Agrárkivitele 17 milliárd euró fölött volt, és ebből is 76% az Unión belül zajlott. Így a 2001. évi egyenleg alatta maradt a 2000. évinek, de még így is közel +2,5 milliárd euró volt.

Belgium a 2002. évi export célországok szerinti sorrendjében a 16. legnagyobb magyar agrárexport piac, az Uniós partnerek sorában a 6. A közepesen stabil partnerek közé tartozik, az átlagos eltérés az átlag százalékában az utóbbi tíz évben 22%, míg a maximum és a minimum között 155%-os eltérést tapasztalhatunk. Exportunk tendenciája 1998-2000 között csökkenő volt, azóta ismét növekvő. Agrár-külkereskedelmi egyenlegünk 2000-ben +27,5 millió USD volt.

Magyarország viszont nem tartozik Belgiumnak a legfontosabb agrár-külkereskedelmi partnerei közé, ágazati importjának csupán 0,2%-a származik hazánkból, míg extra EU kereskedelmében ez az arány 0,9%. A legfontosabb exportárucsoportunk az olajosmag, több mint 40%-os aránnyal. Ezen árucsoportból hazánk a belga import 3,7%-át teszi ki az extra EU kereskedelemben.

A Belgiumba kerülő magyar agrártermékeknek több mint egyharmada (21 millió USD) közvetítő kereskedőkön keresztül értékesül. Belgium maga is közvetít magyar agrárexportot harmadik országokba, ennek értéke 7,6 millió USD.

Fontos megjegyezni, hogy az olajok és zsírok árucsoportjában (a vaját nem számítva) Belgium csak 26%-os önellátottságú, így hazánknak változatlanul ebben a termékcsoportban lehetnek jó exportkilátásai. Emellett még a cereáliákból (ezen belül főleg a mindössze 15%-os önellátottságú kukoricából) lehetünk szállítók.

Elvben szóba jöhetne még a friss gyümölcs, melyből ugyancsak 77%-os az önellátottság, de ezt a piacot a hagyományos uniós partnerek bőven lefedik.

2.1.9. Svédország

Területe 450 ezer km², s ennek a hazánknál 5-ször nagyobb országnak csak 8,5 millió lakosa van. **A GDP 2000-ben 22977 euró volt fejenként**, amely kevéssel meghaladta az uniós átlagot. Az infláció 2000-ben 1%-v volt, a munkanélküliségi ráta 5,9%, mindkét mutató alacsonyabb az uniós átlagnál. A svéd külkereskedelmi egyenleg tartósan pozitív, 2000-ben több mint +15 milliárd euró volt.

A mezőgazdaságilag művelt terület aránya alacsony, az ország összterületéből csupán 7% (2980 ezer hektár). Az agrárgazdaságban dolgozik 120 ezer fő, ami csak 2,9%-a az aktív népességnek. **A mezőgazdasági termelés csupán 0,7%-át képviseli az ország GDP-jének.** Agrár-külkereskedelmi egyenlege ennél fogva erősen negatív, 2000-ben -2290 millió euró volt, 2001-ben pedig -2605 millió euró. Önellátottsága csupán cereáliákból és cukorból haladja meg a 100%-ot, tejből és sertéshúsból 100%-os, míg a többi termékből behozatalra szorul. Burgonyából 90, friss zöldségből 40, friss gyümölcsből 8, borból 0, marhahúsból 79, juh- és kecskehúsból 52%-os az önellátottsága. 2001-ben agrárexportja 2597 millió euró volt (csaknem annyi, mint a magyar agrárexport, attól mindössze 160 ezer euróval maradt el). Importja ugyanebben az évben meghaladta az 5200 millió eurót. Ennek döntő része (70%-a) az Unión belüli országok szállításából tevődött ki.

Svédországba 2002-ben 27 millió USD értékben szállítottunk agrárterméket, ez több mint 9%-os növekedés az előző évihez képest. Onnan származó agrárimportunk tartósan 6-7 millió USD körül mozog.

A svéd piac stabil és kilátásaink friss és fagyasztott zöldség-gyümölcs félékben változatlanul jónak mondhatók.

2.1.10. Finnország

Finnország a viszonylag nagy területű, de kis lélekszámú országok közé tartozik. Területe 338 ezer km², népessége 2000-ben 5,2 millió fő volt. Az egy főre jutó GDP meghaladja az EU átlagát: a 2000. évi adatok szerint 23275 EUR/fő volt. Az infláció magasabb az EU átlagánál (3,2%) és a munkanélküliségi ráta is kissé meghaladja az uniós átlagot (9,8%). A finn külkereskedelmi egyenleg tartósan pozitív, 2000-ben +12,6 milliárd euró volt.

A mezőgazdaságilag hasznosított terület 2,2 millió hektár, az ország összterületének csak 7%-a. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 147 ezer fő, ez az aktív népesség 6,2%-a. Az agrárium aránya a GDP-ből 0,9%. A finn mezőgazdaság fő terméke a zab, amely kiemelkedően magas részarányt képvisel az EU termeléséből is, közel 20%-ot. Jelentős még az árpa és a rozs termelése. Az állattenyésztési ágazatok közül fontos még a tejhasznú szarvasmarha tenyésztése. Fontos ágazatok még a halászat és az erdészet. Finnország agrár-külkereskedelmi

egyenlege jelentős negatívumot mutat: 2001-ben -1,2 milliárd euró volt. Ezt a negatív egyenleget csaknem teljes egészében az Unión belüli árucseré eredményezte, miközben a harmadik országokkal folytatott áruforgalma szerény pozitívumot mutat. Exportjában kiemelkedő a tejtermékek aránya, míg az import legfontosabb árucsoportjai az italok, a gyümölcsök, a cukrászati termékek és a zöldségfélék.

Finnország önellátottsága csak az állati termékekből éri el vagy haladja meg a 100%-ot. Tejtermékekből kerekén 100%, húsból 101%, tojásból 114%, de cereáliákból csak 92%, burgonyából 88%, cukorból 61%, zöldségből 51%, gyümölcsből 8%-os és borból 0% az önellátottsága.

Finnország hazánkból évi 10 millió USD nagyságrendben importál agrárterméket, oda irányuló kivitelünk tendenciája az utóbbi években növekvő.

Exportunkban a fő termékcsoport a friss zöldség és a friss gyümölcs, továbbá az olajosmag és az ital. Az onnan származó importunk alig haladja meg a fél millió USD-t és ennek közel fele a szeszes ital.

A számos termékből alacsony finnországi önellátottság exportunk növelésének lehetőségét alátámasztja.

2.1.11. Görögország

Az ország területe és népessége nagyságrendileg hazánkéhoz hasonló: területe 132 ezer km², a lakosságszám 10,5 millió fő. Az egy főre jutó GDP 15 603 euró/fő, ez az Unióban a legalacsonyabb szintet jelenti, az uniós átlagnak csak 69%-a volt 2000-ben, de a magyar adathoz ez 32%-kal magasabb. Meg kell jegyezni azonban, hogy ez a GDP szint az 1990-eshez képest csaknem duplázódást jelent, folyamatos növekedés mellett. Az infláció közel kétszerese az Unió átlagának (3,4%), viszont tendenciája csökkenő, 1996-ban még 7,9% volt. A munkanélküliségi ráta is meghaladja az uniós átlagot, 11,1%. Az ország külkereskedelmi egyenlege negatív, 2000-ben meghaladta a -19 milliárd eurót.

A mezőgazdaságilag hasznosított terület 3,9 millió hektár, az agráriumban foglalkoztatottak száma 671 ezer fő, ez az aktív népesség 17%-a, és ez az Unióban a legmagasabb értéket jelenti. Ugyancsak magas a mezőgazdaság részesedése a GDP-ből: 2000-ben 6,8% volt. A görög mezőgazdaság legfőbb termékei a citrusfélék, a dohány (az Unió dohánytermelésének 43%-át adja), az olívaolaj (27%), továbbá a juh- és kecskehús.

Annak ellenére, hogy az említett mértékben nagy arányt képvisel a GDP-ből az agráriumban, az ország agrár-külkereskedelmi egyenlege erősen negatív. A negatív agráregyenleg az Unión belüli kereskedelemben mutatkozik, és 2001-ben meghaladta az 1,4 milliárd eurót. Ugyanakkor az Unión kívüli országokkal pozitív az agrár-külkereskedelmi egyenlege, de ennek mértéke csak 0,3 milliárd euró. Így a teljes egyenleg -1,1 milliárd euró. A negatív egyenleg oka az, hogy Görögország számos alapvető termékből nem önellátó, ezek közül a legfontosabbak a

következők: cereáliák (75%), burgonya (84%), cukor (63%), tej és tejtermék (93%), tojás (96%), hús (54%).

A görög export legnagyobb tételei a gyümölcs, a zöldség- és gyümölcs készítmény, a dohány, továbbá a növényolaj. Importjában a hús dominál, de jelentős még a tejtermék, az ital és a gabona.

Görögország azon kevés EU tagországok közé tartozik, amelyekkel szemben negatív hazánk agrár-külkereskedelmi egyenlege. Az évi 10 millió dolláros exportnagyságrendünkkel szemben évi 25-30 millió dollár értékben importálunk Görögországból terméket. Az import fele déligyümölcs. További egyharmada zöldség- és gyümölcs készítmény. Exportunkban viszont a friss zöldségek és az élőállatok dominálnak. Az export az utóbbi években csökkenő, míg importunk növekvő tendenciájú. Ennek ellenére exportunk dinamikusabb növekedése is elképzelhető.

2.1.12. Dánia

Dánia területét és népességét tekintve fele akkora, mint Magyarország: 43 ezer km²-en 5,3 millió dán él. A gazdagabb EU tagállamok közé tartozik, GDP-je 27664 euró volt 2000-ben, ami 22%-kal meghaladja az Unió átlagát. Az infláció 3,7% volt 2000-ben, a munkanélküliségi ráta alig több mint fele az Unió átlagának. Külkereskedelmi egyenlege pozitív, 2000-ben +6,2 milliárd euró volt. Az ország mezőgazdaságilag művelt területe 2,7 millió hektár, a mezőgazdaságban 99 ezer fő dolgozik, ami 3,7%-a az aktív népességnek.

Az agrárium aránya a GDP-ből kissé meghaladja az uniós átlagot: 2000-ben 2% volt. A dán mezőgazdaság legfőbb ágazata a sertésenyésztés, az Unió sertéshús termelésének 10%-át ez a kis ország adja. Fontos termékei még a rozs, az árpa és a tej. Egyes termékekből kimagasló önellátottsági mutatókat tapasztalhatunk Dánia esetében, ez a húsnál 347% (ezen belül sertéshúsból 490%), tejtermék 113%, cukor 263%, gabona 116% (ezen belül rozs 266%, de kukorica 0%), ugyanakkor zöldségből és gyümölcsből nem önellátó, bort pedig egyáltalán nem termel. Az említett körülmények mellett a dán agrár-külkereskedelmi egyenleg markáns pozitívumot mutat, 2001-ben meghaladta a 6 milliárd eurót. Ezen belül 5 milliárd euró adódott az Uniós országok közötti agrár-külkereskedelmi forgalomból és 1 milliárd a harmadik országokkal folytatott kereskedelemről. Megjegyzendő még, hogy ezt a magas egyenleget nem csekély import mellett produkálta Dánia: 2001-ben az agrártermék kivitele 13 milliárd euró volt, míg importja 7 milliárd. A dán agrárexportnak 30%-át a húsfélék teszik ki, és további közel 20%-ot képviselnek a halak, és több mint 10%-ot a tejtermékek. Importjában is a halak dominálnak és csak 2. helyen áll a bor és szeszes italok árucsoportja, míg a gyümölcsök csak a harmadik helyet foglalják el. Ezek a számok természetesen jelentős reexportot is magukban foglalnak.

Dánia is azon kevés EU tagország közé tartozik, amelyekkel negatív az agrár-külkereskedelmi egyenlegünk. Exportunk 8-9 millió USD, importunk pedig 35-40

millió USD. Kivitelünkben a legfontosabb termékek az ital, a tejtermék és az egyéb állati termékek, továbbá az olajosmag. Importunkban a hús, és az állati takarmány dominál. Ahhoz képest, hogy Dánia mindössze 9 millió dollár értékben vásárol magyar terméket, az általa közvetített magyar agrárexport értéke jelentősnek mondható, és több mint kétszerese az oda irányuló közvetlen kivitelünknek.

A jó néhány termékből mutatkozó alacsony önellátottsági mutatók alapján Dánia a jelenleginél jóval nagyobb mértékben lehetne agrár-elhelyezési piacunk, és legalább a nullszaldóig el lehetne jutni agrár-árucserénkben.

2.1.13. Írország

Területe 70,3 ezer km², a lakosság száma 2000-ben 3,8 millió fő volt. Az EU nem alapító tagországai közül Írország a legsikeresebb gazdasági fejlődést mutató ország. A 2000. évi GDP 26762 euró/fő volt, ami az uniós átlagot 18%-kal meghaladja. Ez hatalmas fejlődésnek tekinthető, ha figyelembe vesszük, hogy 1990-ben még csak 10940 ECU/fő volt (és ennél alacsonyabb érték csak Görögországban, Spanyolországban és Portugáliában volt). Az inflációs ráta viszonylag magas, 2000-ben 4,3% volt (az EU átlagnak csaknem 3-szorosa), de úgy tűnik, hogy a felfűtött ír gazdaságnak ez sem volt kárára. Ugyanakkor a munkanélküliségi ráta csak fele az uniós átlagnak (4,2%). Az ország külkereskedelmi egyenlege erőteljesen pozitív, 2000-ben +28 milliárd euró volt (a pozitív egyenleg fejlődése is látványos, 1990-ben még csak +2,4 milliárd ECU volt).

Írországban a mezőgazdaságilag hasznosított terület 4,4 millió hektár. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 131 ezer fő, ez az aktív népesség 7,9%-a, míg az agrárágazat hozzájárulása a GDP-hez 2,6%-os. Az ír mezőgazdaság szerkezete az éghajlati adottságai miatt jelentősen eltér az uniós átlagtól. A legjelentősebb ágazat a szarvasmarhatartás (az Unió marhahús termelésének 7,2%-át adja), de jelentős még a juh- és kecsketenyésztés, illetve a gabonafélék közül az árpa termelése. Ami az önellátottsági mutatókat illeti, ugyancsak különös kép tapasztalható: marhahúsból 1148% (!), juh- és kecskehúsból 265%, serteshúsból 190%, így az összes húsféléből átlagosan 355%-os az önellátottságuk. Ezen ágazatokon kívül 100% fölötti önellátottság már csak a cukornál (183%) és az árpánál (123%) tapasztalható. Ugyanakkor búzából csak 52%, kukoricából 0%, burgonyából 67% friss zöldségből 68%, gyümölcsből 11%, borból 0% az önellátottsága. Írország agrár-külkereskedelmi egyenlege mind az unión belüli, mind az unión kívüli országokkal folytatott külkereskedelemben pozitív. 2001-ben a pozitív agráregyenlege 2,7 milliárd euró volt. Ezen belül az intra-EU kereskedelemben 1,6, a harmadik országokkal folytatott kereskedelemben pedig 1,1 milliárd eurós egyenleget ért el. Teljes agrárexportjának értéke 6,8 milliárd euró volt (ebből az Unión belüli kereskedelem 5 milliárd euró). Az említett sajátosságok következtében agrár-külkereskedelmi szerkezete is sajátos. Kivitelében a leglényegesebb tétel a hús, és a tejtermék. E két árucsoport együttesen a kivitelének egyharmadát képviseli. Importjában pedig az italok árucsoportja (HS-22) dominál.

Az importban a második legnagyobb tétel az édesség és cukrászati termék, majd az állati takarmányok és az élőállatok következnek.

Írország is olyan EU tagállam, amely hazánkkal szemben pozitív agrár-külkereskedelmi egyenleget tudott elérni. Ennek nagyságrendje azonban igen csekély, 2002-ben mindössze 4,9 millió USD volt, csekély export (1,7 millió USD) és import forgalom (6,6 millió USD) mellett. Mind exportunk, mind importunk növekvő irányzatú, de az export dinamikája meghaladja az importét.

2.1.14. Portugália

Területét és lakosságát tekintve a hazánkhoz legközelebb álló tagország: területe 92 ezer km², a lakosság száma 2000-ben kerekén 10 millió fő volt. Az Unió tagországok közül az egyik legalacsonyabb GDP-t elérő ország: 2000-ben 16569 euró/fő volt. Ezzel kapcsolatban azonban szükséges megjegyezni, hogy e mögött igen jelentős fejlődés húzódik meg: 1995-ben ez az érték még csak 12450 ECU/fő volt vásárlóerőparitáson számítva. Az ország külkereskedelmi egyenlege tartósan és növekvően negatív, 2000-ben -16,2 milliárd euró volt.

Portugália mezőgazdaságilag hasznosított területe 3881 ezer hektár. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 614 ezer fő, az aktív lakosság 12,5%-a (e tekintetben Görögország után a 2. legnagyobb arányt mutatja). A mezőgazdaság hozzájárulása a GDP-hez 2000-ben 2,4% volt. A portugál mezőgazdaság legfőbb termékei: a rizs, a gyümölcs (ezen belül citrusok is), a zöldség és a bor. Az ország önellátottsága agrártermékekből kevés esetben mutat 100% fölötti értéket, ezek a következők: friss zöldség 128%, tejtermék 101%, tojás 100%. Meglepő ugyanakkor, hogy a főbb termékek közé tartozó citrusféléből is csak 82%-os az önellátottsága, egyéb gyümölcsféléből csak 47%-os, burgonyából 75%, búzából 9%, kukoricából 45%-os. Ugyancsak meglepő, hogy a nem jelentéktelen szőlőgazdasággal rendelkező Portugália bor-önellátottsága csak 71%-os, húsféléből átlagosan 80%, növényolajból pedig csak 20%-os az önellátottsága.

Az említett mértékben alacsony önellátottsági mutatók következtében Portugália agrár-külkereskedelme erősen negatív. Az uniós partnerországokkal folytatott agrárkereskedelemben importja 3,7, exportja 1,4 milliárd euró volt 2001-ben, így az intra-EU egyenlege -2,3 milliárd euró, míg az Unión kívüli országokba csak 0,5 milliárd euró értékben exportált, és onnan 1,6 milliárd euró értékben importált agrárterméket, tehát a harmadik országokkal folytatott agrár-külkereskedelmi egyenlege -1,1 milliárd euró volt. A teljes agráregyenleg -3,4 milliárd euró volt 2001-ben. Exportjában a legfőbb termékcsoport az italoké (ezen belül főként a bor), majd a halak árucsoportja következik. Importjában a legmagasabb értéket a halak árucsoportja képviseli, ezután a gabona, majd a hús következik.

Hazánk Portugáliával rendkívül szerény mértékű agrár-külkereskedelmi forgalmat folytat. Oda irányuló kivitelünk értéke 2002-ben 1,2 millió USD volt (ennek 60%-a állati takarmány), míg importunk csak 350 ezer USD volt, melynek

fele kakaó és kakaókészítmény. Egy ilyen mértékben negatív agráregyenlegű ország nagyobb figyelmet érdemelne, exportkilátásaink az uniós csatlakozás után javulnak, de elhelyezési lehetőségeinket jobb piacépítéssel, marketinggel kellene kihasználni.

2.1.15. Luxemburg

Közismerten Luxemburg az EU-15 legkisebb tagországa, mindössze 2590 ezer km²-es területtel és 436 ezer fős lakossággal. Ugyanakkor kimagaslóan ez a leggazdagabb állama az Uniónak: a vásárlóerőparitáson számított GDP 2000-ben megközelítette a 45 ezer euró/főt. Ez kétszerese az egyébként is magas uniós átlagnak. Az inflációs ráta 3,7%, a munkanélküliség csupán 2,4%-os. Az ország külkereskedelmi egyenlege negatív, 2000-ben -3 milliárd euró volt. A luxemburgi mezőgazdaságban 4000 fő dolgozik, ez a gazdaságilag aktív népesség 2,4%-a. Az agrárium hozzájárulása a GDP-hez az Unión belül a legalacsonyabb: 0,6%. Tejtermékekből mégis 100% fölötti önellátottsági mutatót mondhat magáénak e kicsiny ország. Egyéb termékek tekintetében nem önellátó, cereáliákból 93%, burgonyából 69%, borból 57% az önellátottsága, cukrot pedig egyáltalán nem állít elő. Az ország népességéhez viszonyítva agrár-külkereskedelmi egyenlege viszonylag magas negatívumot mutat, 2001-ben -644 millió euró volt. Az import legfőbb tételei az italok és a tejtermékek.

Hazánkkal folytatott agrár-külkereskedelme elenyésző: 2002-ben 60 ezer USD értékben exportáltunk oda agrárterméket, és 11 ezer USD értékben importáltunk. Piaci kilátásaink jónak – bár az ország kicsinysége miatt korlátozottnak – tekinthetők, megítélésünk szerint elhelyezési lehetőségeinket eddig messze nem használtuk ki.

2.2. A kilenc, velünk együtt csatlakozó ország jellemzése

2004. május 1-jén várhatóan – hazánkkal együtt – tíz ország csatlakozik az EU-hoz. A csatlakozó tíz ország közül részletesen a továbbiakban csak azokkal foglalkozunk, amelyek fontos agrár-külkereskedelmi partnereink voltak az elmúlt évek során. Ugyanakkor az adott országokat, mint agrárpiacokat jellemző mellékelt táblázatainkban mind a 10 újonnan csatlakozó ország adatait szerepeltetjük, annak érdekében, hogy a későbbiekben be tudjuk mutatni a 25 tagúra bővülő új EU-t is.

Az EU-hoz történő csatlakozásunkkal jelentősen megváltozik kelet- és közép-európai piacunk. A térségbeli fő partnerünk a CEFTA, mely nagy részben - Bulgária és Románia kivételével - beteljesítve küldetését 2004-ben felbomlik és csatlakozik az EU-hoz. A tagországok között megszűnő vámok, exporttámogatások és az EU pénzügyi alapjaihoz való hozzáférés új helyzetet teremt, mely abszolút versenyképességünket javítja ugyan, a tagországokhoz viszonyított versenyképességünk változása viszont nem egyértelműen pozitív irányú.

2004-ben nemcsak az EU felé ér véget a teljes **liberalizációra** való felkészülésünk, hanem a velünk együtt nagyrészt csatlakozó CEFTA felé is. "CEFTA csatlakozásunk" eredményeként közel félmilliárd eurós exportunk válik szabaddá: exporttámogatás- és **vámmentessé**. Reméljük, hogy EU és CEFTA csatlakozásunkat követően is folytatódik az az **irányzat**, mely szerint Magyarország jobban tudja növelni exportját a volt CEFTA országok felé, mint azok hazánk felé, hiszen korábban bebizonyosodott, hogy a CEFTA agrár-külkereskedelmében hazánk a leginkább versenyképes résztvevő. Az új és a régi tagokkal szemben **megmaradó versenyképességünkben** bízva, a **helyismeretünket** kihasználva és figyelembe véve a **régóta kedvező kereskedelmi pozícióinkat**, remélhetőleg a lebomló kereskedelmi akadályok mellett is, csökkenthetjük az EU országok versenyképességi fölénye miatti piacvesztésünk veszélyét, és kivitelünk további erősödésével is számolhatunk a térségben.

Hazánk versenyképessége a térségünkben **arányosan kiosztott támogatásoknak** köszönhetően a régió országaival megegyező mértékben változik majd, s ez várhatóan biztosítja a régióba irányuló kereskedelmünk tendenciájának folytatódását. Így a támogatások hatása a régióba irányuló kivitelünkre semleges (esetleg áttételesen lehetnek pozitív hatásai), míg kereskedelmünk eddigi alakulása a kivitel pozitív irányú változását valószínűsíti. Ugyanakkor a pályázatos rendszerű támogatások esetében – s a tárgyunk szempontjából legfontosabb exporttámogatás ezek közé tartozik – egyfajta sajátos verseny fog kialakulni a támogatások elnyeréséért, s ebben még nagyon szerény tapasztalatokkal rendelkezünk.

Magyarország első körös csatlakozó országokba irányuló exportjában legfontosabb partner Lengyelország. Lengyelország részesedése a CEFTA országokba irányuló kivitelünkben erőteljesen csökkenő (1996-ban 30%, 2001-ben csak 19% volt), míg az ide irányuló kivitelünk volumene állandó. A részesedés csökkenése elsősorban Románia előretörésének köszönhető. Az elsőkörös és a CEFTA országokból származó behozatalunkból Lengyelország részesedése egyre nő: 2001-ben 43% volt a részesedése. A részesedés 1996 óta egyre nő, erőteljesen csökkentve pozitív egyenlegünket Lengyelországgal és jelentősen hozzájárulva pozitív CEFTA egyenlegünk növekedésének a mérsékléséhez. Az elmúlt évek irányzatai alapján, az EU csatlakozás után, elsősorban a **Szlovéniába és Szlovákiába irányuló kivitelünk növekedésének folytatódásával számolhatunk**, és várható, hogy a lengyel, a cseh és a szlovák behozatalunk nőni fog.

Az EU térségünk országaiba irányuló kivitelének volumene egyenletesen nő és a megoszlása a térség országai között állandó. Fordítva ez nem mondható el. Az EU – elsősorban Németország – számára legfontosabb piac Lengyelország, Csehország és Magyarország. Az országok részesedése az EU ide irányuló exportjából 37%, 20% és 13%. 1996-hoz képest Magyarország esetében tudta leginkább növelni exportját az EU (70%-kal), míg Csehország és Lengyelország esetében csupán 30%-os az erősödés. Az EU egyenlege Csehországgal a legkedvezőbb a térségben. Belső piacunk megerősítésének igényén túl, elsősorban **Lengyelország és Csehország esetében kell veszélyeztetett piaci pozícióval számolnunk a növekvő EU jelenlét miatt.**

A csatlakozó országok közül **Lengyelország, Magyarország és Csehország EU-ba irányuló exportja a legjelentősebb**: 40%, 31% és 12% a részesedésük a CEFTA országok EU-ba irányuló exportjából, 66, 27, illetve 84%-os növekedéssel 1996-hoz képest.

7. táblázat

**A 10 csatlakozó ország agrár-külkereskedelme az EU-val 2001-ben
(millió euró)**

Megnevezés	Export	Import	Egyenleg
Észtország	86	285	-199
Lettország	54	266	-212
Litvánia	192	263	-71
Lengyelország	1625	1905	-281
Csehország	512	1143	-631
Szlovákia	131	299	-168
Magyarország	1299	646	+652
Szlovénia	61	437	-376
Ciprus	109	267	-158
Málta	10	233	-223

Forrás: EUROSTAT Comext adatbázis

Versenyképességünket az elsőkörös csatlakozó országokkal mutatja, hogy egyedül nekünk pozitív az egyenlegünk az EU-val, viszont, míg hazánk pozitív egyenlege stagnál, addig a térség negatív egyenlege javuló: 1996 óta felére csökkent az EU agrár-külkereskedelmi negatívuma. A 7. táblázatban a 10 csatlakozó ország EU-val való agrár-külkereskedelmi egyenlegét tüntettük fel. A 10 újonnan csatlakozó (illetve a magyar export-import esetében értelemszerűen csak 9) ország fontosabb adatait a 17. melléklet és a velük folytatott agrár-külkereskedelmünket a 18. melléklet részletezi.

2.2.1. Lengyelország

Az ország **makrogazdasági állapotát** jellemző GDP 1997-től 2001-ig folyamatosan nőtt 127 Mrd. euróról 196 Mrd. euróra, évente 4-7%-os növekedéssel. A GDP növekedés az általános recesszió, a belföldi befektetések gyengülése és a fogyasztáscsökkenés miatt a 1996-tól kezdve a 6-7%-os majd 5-4%-os szintről 2001-re 1,1%-ra mérséklődött, de az egy főre jutó GDP vásárlóerő paritáson meghaladja a 9200 eurót. A folyó fizetési mérleg hiánya a GDP 4%-a volt, míg az egy főre eső külső bruttó államadósság 3200 USD volt 2001-ben. Az éves infláció 2001-ben 5,5%, és mérséklődik.

Az ország 39 millió **lakosának** bruttó havi bére 2001-ben 562 euró/fő volt, míg a munkanélküliség jelentősen nőtt: elérte a 18%-ot, és egyre nő. Az ország lakosságának 18,4%-a élt szegénységi szint alatt 2000-ben. A háztartások jövedelmük 21%-át költik élelmiszerre.

Az **összes export illetve a teljes import** 39642 és 55304 millió euró volt 2001-ben, az előző évihez képest 14%-os ill. 3%-os növekedéssel. Fő exportpartnerek: Németország (35%), Olaszország (6,3%), Franciaország (5,2%). Fő importpartnerek: Németország (24%), Oroszország (9,5%), Olaszország (8,3%), Franciaország (6,4%). Az ország nyitottsága (export + import/GDP) 2001-ben 49%-os.

Az élelmiszerek árszínvonala 64%-a az EU átlagos értékének.

A bruttó **agrártermelés** 2001-ben 5,7%-kal nőtt, a korábbi években -6-+10% körül alakult. Az elmúlt éveket a -5% körüli érték jellemezte. Az agrárium **összes GDP-ből való részesedése 4% volt** 2000-ben, ez 60%-a az 1992-es értéknek. Az **összes munkaerőből** (17,6 millió) az agráriumban már régóta 28%, az iparban 22%, a szolgáltatásokban 50% dolgozik.

A fontosabb **növényi termékek** termelése a következőképpen alakult az utóbbi években: gabonatermelés 25 millió tonna, ebből búza 9 millió tonna. Az ország összes területéből a mezőgazdaságilag művelt terület 18 millió hektárt tesz ki. Az **állattenyésztési ágazatot** a következők jellemzik: a szarvasmarha állomány jelentősen csökkent az évtizedben, 2002-ben 5,5 millió volt a létszáma. A sertéslétszám kissé csökkent, 2002-ben 17 millió darab volt. Szarvasmarha, borjúhús: 300-400 ezer tonna (csökkenő), sertéshús: 1,6-2 millió tonna (csökkenő), tejtermelés: 12 millió tonna. Az összes hústermelésre 4 millió tonna körüli érték a jellemző.

A gazdasági élet számos területének strukturális átalakulása a vártnál nagyobb mértékű pénzügyi terhet ró az ország gazdaságára, költségvetésére. A kis és közepes vállalatok privatizációja megfelelő környezetet teremtett a magánszektor gyors fejlődésére. Ezzel szemben az agrárszektor továbbra is strukturális problémákkal küzd és nyögi a feleslegesen nagy munkaerő, a kisméretű, így csak gazdaságtalanul működtethető gazdaságok és az elégtelen, gyakran hiányzó befektetések terheit. Az agrárium szerepe elsődleges az országban. Az EU centrikusság illetve az EU-tól remélt "agro-szociális" támogatások a vártnál kisebb mértéke még komoly gondok forrása lehet.

Összes **agrárkiviteléből** 2001-ben az EU 48%-kal, a CEFTA 11%-kal, (Csehország 5%-kal, Magyarország 2,3%-kal) részesedett. A legnagyobb növekedés (mintegy ötszörös) 1996-hoz képest Bulgária, Románia, Szlovénia, Magyarország esetében történt. A teljes kivitel 10%-kal nőtt. Összes **agrárimportjából** 2001-ben az EU 52%-kal, a CEFTA 10%-kal, (Magyarország 3%-kal) részesedett. A legnagyobb növekedés 1996-hoz képest Szlovénia (2,5-szörös) és Szlovákia (2,3-szoros) esetében történt. Magyarországgal 24%-kal csökkent a forgalom. A teljes import 15%-kal esett vissza. Az agrárium 375 millió USD-os negatív egyenlegével a nemzetgazdasági egyenleget tovább rontja. Az **agrárium egyenlege** az EU-val, Szlovákiával, Bulgáriával és Magyarországgal szemben negatív. Az **agrártermékek az összes kivitelből** 8,5%-ban részesednek, az arány csökkenő.

Az agrárkivitelből legnagyobb a részesedése a tejterméknek, tojásnak (12%) és a zöldség, gyümölcskészítménynek (10%). 1996-hoz képest e termékek esetében 70 illetve 40%-os volt a növekedés. A többi árucsoport aránya csökkenő tendenciájú. Az **agrártermékek az összes importból 6%-ban** részesednek, ugyancsak csökkenő arány mellett. Az agrárimportból a legnagyobb részesedésű árucsoportok: a gyümölcs, dió, citrusfélék (15%), állati takarmány (12%) és a hal (10%). 1996-hoz képest a gyümölcsök és a halak esetében 61% ill. 45% volt a növekedés. Az állati takarmány importja 10%-kal csökkent.

Összes agrárkivitelünk a lengyel piac 3-4%-ot vesz fel, részesedése csökkenő. Lengyelország hatodik legfontosabb agrárpiacunk, az EU-hoz csatlakozó 10 ország közül a legnagyobb. Oda irányuló agrárkivitelünk 1996-hoz képest folyamatos csökkenés mellett 20%-kal esett vissza. **Összes agrárbehozatalunk** innen érkezik mintegy 7%. Lengyelországból származó élelmiszergazdasági importunk 5-6-szorosára emelkedett, egyenletes dinamikával. Mindezek következtében agrár-külkereskedelmünk egyenlege határozottan csökkenő, 2002-ben már csak 25 millió USD volt, az 1996 évi érték egyötöde. Lengyelországba irányuló agrárkivitelünk maximumát 1997-ben érték el, 168 millió USD-vel. Azóta ingadozó csökkenés következett be és 2002-ben csak 109 millió USD értékű volt. A Lengyelországba irányuló teljes agrárkivitelünk 2002-ben legnagyobb részesedése az zöldség-gyümölcs készítményeknek (17%) volt, amit a gabonafélék (12%) és az állati takarmányok (11%) követtek.

Lengyelország **önellátottsága gabonafélékből és növényi olajból nem éri el a 100%-ot**. A gabonafélék önellátottsága csak igen visszafogottan erősödik a jövőben. Ezekből a termékekből hazánk várhatóan a jövőben is rendelkezni fog exportáru-alapokkal, így **oda irányuló exportunk növelésének megvannak az esélyei**. A növényi olaj, a baromfifélék, a tejtermékek fogyasztásának emelkedése számunkra szintén többlet elhelyezési esélyt jelent. Az ország EU csatlakozásával megszűnik a hazánkkal szembeni egyoldalú és önkényes kereskedelemkorlátozó gyakorlat, mellyel Lengyelország CEFTA tagként előszeretettel élt, s ez komolyan akadályozta a kereskedelmi liberalizációs megállapodásunk érvényesülését. Csatlakozásunk után, a szabad belső piac szellemében, már nem akadályozható kivitelünk bővítése Lengyelország felé. Szabaddá válik a korábban legfőbb gondot jelentő gabona, sertéshús, baromfihús és sűrített paradicsom kivitel is. Mivel elsőköros csatlakozó országról van szó, 2004-ben hazánkkal együtt csatlakozik az EU-hoz. Ez annyira változtatja meg az országgal kapcsolatos kereskedelmünket, amennyire erőteljesen érvényesül az EU versenyképessége az ország piacán a magyar kereskedők rovására. Valószínű, hogy a közös kasszából megszerezhető **támogatások** mellett érvényesül – a jövőben is – relatíve kedvező versenyképességünk, a régebbi CEFTA országok piacain. Korábban bebizonyosodott, hogy a CEFTA-ban hazánk a leginkább versenyképes résztvevő. Az új tagokkal szemben **megmaradó versenyelőnyünkben** bízva és a **helyismeretünket** kihasználva, csökkenthetjük az EU országok versenyképességi fölényé miatti piacvesztésünk veszélyét.

2.2.2. Cseh Köztársaság

A volt szocialista országok közül Csehország gazdasága a legstabilabb és az egyik leggyorsabban fejlődő. 1999 közepe óta, a recesszió után a gazdaság növekedése elsősorban a Németország által generált exportnövekedésnek, a külföldi befektetéseknek és az újra erőre kapó hazai fogyasztásnak köszönhető.

Az ország **makrogazdasági állapotát** jellemző GDP 1997-től 2001-ig folyamatosan nőtt 47 Mrd. euróról 63 Mrd. euróra, évente -2-+4%-os változással (2001-ben 3,6% volt, a tendenciája javuló). Az egy főre jutó GDP vásárlóerő paritáson meghaladja a 13000 eurót. A folyó fizetési mérleg hiánya a GDP 5%-a, míg az egy főre jutó külső bruttó államadósság 2100 USD volt 2001-ben. Az infláció 4,7%, de mérséklődik. Az ország 10 millió **lakosának** a bruttó havi bére 2001-ben 430 euró volt, míg a munkanélküliség elérte a 9%-ot. A háztartások jövedelmük 26%-át költik élelmiszerre.

Az **összes kivitel** 37219, a **teljes behozatal** 40710 millió euró volt 2001-ben, 15%-os ill. 13%-os növekedéssel. Fő felvevőpiacok: Németország (40%), Szlovákia (8%), Ausztria (6%), Lengyelország (5%). Az import fő szállítói: Németország (27%), Oroszország (10%), Olaszország (6%), Szlovákia (6%), Olaszország (5%).

Az élelmiszerek árszínvonala 54%-a az EU átlagos értékének.

A bruttó **agrártermelés** 2001-ben 2,5%-kal nőtt, a korábbi években a növekedés 4,5-5,0% körül alakult. Ezalatt a bruttó ipari termelés -1,4-+5,4%-kal változott, 2001-ben 6,5%-kal nőtt. Az **agrárium GDP-ből való részesedése** 3,8% volt 2001-ben, ez fele az 1990-es értéknek. Az ipar részesedése jelentős: 35%. Az **összes munkaerőből** (5,2 millió) az agráriumban folyamatosan csökkenve csupán 4%, míg az iparban 40%, a szolgáltatásokban 55% dolgozik. Az országban 32000 önálló gazdaság termeli meg a **főbb agrártermékeket**, ezek a következők: gabona, burgonya, cukorrépa, komló, gyümölcs, sertés, baromfi.

A fontosabb növényi termékek termelése a következőképpen alakult az utóbbi években: a gabona 6-7 millió tonna, ebből a búza 4 millió tonna. Az állattenyésztési ágazatban a következők jelentősebbek: a szarvasmarha állomány felére csökkent az évtizedben, 2002-ben 1,5 millió volt. A sertéslétszám hasonlóképpen változott, 2002-ben 3,4 millió darab volt. Az összes hústermelésre 0,8 millió tonna körüli érték jellemző. A szarvasmarha, borjúhús termelése: 110-150 ezer tonna (csökkenő), a sertéshús: 400-500 ezer tonna (csökkenő), a tejtermelés: 2,7 millió tonna.

Az összes **agrárkivitelből** 2001-ben az EU 38%-kal, a CEFTA 42%-kal (ezen belül Szlovákia 25%-kal, Lengyelország 12%-kal és Magyarország 2,3%-kal) részesedett. A legnagyobb növekedés 1996-hoz képest Románia (ötszörös) és Magyarország (háromszoros) esetében történt. A teljes kivitel 3%-kal nőtt.

Az összes **agrárimportból** 2001-ben az EU 51%-kal, a CEFTA 21%-kal (ezen belül Szlovákia 10%-kal, Lengyelország 8%-kal és Magyarország 4%-kal)

részesedett. A legnagyobb növekedés 1996-hoz képest Lengyelország (háromszoros) esetében történt. Magyarországgal 15%-ot csökkent a forgalom. A teljes behozatal 11%-kal visszaesett. Az agrárium 521 millió USD-os negatív egyenlegével nem járul hozzá a nemzetgazdasági egyenleg javításához. Az **agrárium egyenlege** csak az EU-val és Magyarországgal szemben negatív. Az **agrártermékek részesedése az összes kivitelből** alacsony. Az agrárkivitelből legnagyobb a részesedése az egyéb ehető készítményeknek (12%), a dohányynak, a malomipari termékeknek, a tejtermékeknek, tojásnak. 1996-hoz képest az egyéb ehető készítmények esetében 2,5-szeres volt a növekedés.

Az **agrártermékek az összes behozatalból** szerényen (4,6%) részesednek, arányuk csökkenő. Az agrárbehozatalból legnagyobb részesedése az egyéb ehető készítményeknek, valamint a lisztesáru, cukrászati termékeknek (12-12%) van.

Összes agrárkivitelünk ide irányul 3%. Csehország tizedik legfontosabb exportpiacunk. Az EU-hoz csatlakozó országok közül a harmadik legfontosabb. Összes agrárkivitelünk 8%-kal csökkent, az ide irányuló exportunk viszont 25%-kal esett vissza 1996-hoz képest, folyamatos csökkenéssel. **Összes agrárbehozatalunk** innen érkezett 2-2,5%. Összes agrárbehozatalunk 20%-kal nőtt, az innen származó importunk 3,5-szeresére emelkedett, folyamatos dinamikával. A cseh-magyar agrár-külkereskedelem egyenlegének pozitívuma csökkenő, 2002-ben 41 millió USD volt. **Összes kivitelünk** legnagyobb a részesedése a hús és vágási melléktermékeknek (23%), a gabonaféléknek (13%), a zöldség és gyümölcskészítményeknek (11%). 1996-hoz képest a hús és vágási melléktermékek és a zöldség és gyümölcskészítmények esetében 11-16% volt a csökkenés, míg a gabonaféléknél 2,6 szoros volt a növekedés. Az egyedi termékek közül legnagyobb részesedésű a bor (aránya 7%). Az ide irányuló exportunk fő termékei nem tartoznak a célország jelentős importtermékei közé. Fő termékeink kivitelének növekedése nem azon termékek esetében történt, amelyeknél a partnerország behozatala jelentősen emelkedett. Kivitelünk szerkezete koncentrált, a volumen azonban időben változékony.

Csehország önellátottsága kukoricából csak 89%-os, borból 30%-os és mindenféle húsból alatta van a 100%-nak. A gabonatermékek fogyasztása csökkent az elmúlt években, az önellátás mégis alacsony. Ezekből a termékekből hazánk exportárualapokkal rendelkezik, így esélyünk lehet a cseh piacon. **Különösen a baromfihús érdemel figyelmet**, amelynek az önellátottsága ugyan csak 3%-kal marad el a 100%-tól, de **az egyre növekvő fogyasztás lehetővé teheti exportunk bővítését**.

2.2.3. Szlovák Köztársaság

Szlovákia jelentős fejlődést ért el az ország gazdaságának stabilizálása és a strukturális reformok terén. A legfontosabb területek privatizációja már megtörtént, külföldi kézben van a bankszektor, és a külföldi befektetések továbbra is intenzíven áramlanak az országba. 2001-ben az ország teljesítménye - a főbb exportpiacok

válsága ellenére - felülmúlta a várakozásokat. A belső fogyasztás erősödése a reáljövedelmek emelkedésének és az exportnövekedésnek köszönhető, ami elősegítette a belső termelés hatékonyabbá válását. A GDP 2003-ban várható 4%-os növekedésének elsősorban a belső fogyasztás növekedése a motorja. Az országba 2001-ben 1,5 Mrd. USD befektetés áramlott. Az élelmiszerek árszínvonala 51%-a az EU átlagos értékének. A GDP 1997-től 2001-ig folyamatosan nőtt 18 Mrd. euróról 24 mrd. euróra, évente 2-6%-os növekedéssel. Az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson meghaladja a 11000 eurót. A folyó fizetési mérleghiány a GDP 8%-a volt, míg az egy főre eső külső bruttó államadósság 2000 USD volt 2001-ben. Az infláció az 1999 és 2000 évi 11%-ról újra visszatért a korábbi 7,4%-os szintre. Az ország **5,5 millió lakosának fejenkénti bruttó havi bére 2001-ben 285 euró volt**, míg a munkanélküliség az 5 évvel korábbi érték duplájára nőtt: elérte a 19%-ot, és tovább nő. A magas munkanélküliség maradt az egyébként fejlődő gazdaság gyenge pontja. A háztartások jövedelmük 34%-át költik élelmiszere.

Az **összes kivitel 14101, a teljes behozatal 16483** millió euró volt 2001-ben, 6,4%-os ill. 15,6%-os növekedéssel. Fő exportpiacok: EU 60%, (ebből Németország 27%, Olaszország 9%, Ausztria 9%) továbbá Csehország 18%. Az import fő szállítói: EU 50% (ebből Németország 25%, Olaszország 6%) továbbá Oroszország 17%, Csehország 15%. Az ország nyitottsága (export + import/GDP) 2001-ben 142%-os.

A bruttó **agrártermelés** 2001-ben 7,8%-kal nőtt, a korábbi években erősen ingadozott (a változás -12% és +2% közötti). A bruttó ipari termelés ugyancsak ingadozott, a változás mértéke -3% és +9% között mozgott.

Az **agrárium GDP-ből** való részesedése 4,1% volt 2001-ben, ez 1 százalékponttal marad el az 1992-es értéktől. Az **összes munkaerőből** (3 millió) **az agráriumban 8% dolgozik**. Az országban 20000 önálló gazdaság termeli meg a következő főbb **agrártermékeket**: gabona, burgonya, cukorrépa, komló, sertés, szarvasmarha, baromfi, erdészeti termékek.

A fontosabb **növényi termékek** közül legfontosabb a gabona, melynek termelése utóbbi években: 2-3 millió tonna. Az **állattenyésztési ágazatban** a következők jelentősebbek: a szarvasmarha állomány jelentősen csökkent az évtizedben, 2001-ben 650 ezer volt a létszáma. A sertéslétszám hasonlóképpen változott, 2001-ben 1,4 millió darab volt. Az összes hústermelésre 0,4 millió tonna körüli szint a jellemző. A szarvasmarha, borjúhús: 55 ezer tonna, sertéshús: 200 ezer tonna, tejtermelés: 1,15 millió tonna.

Az összes **agrárkivitelből** 2001-ben az EU 24%-kal, a CEFTA 64%-kal (ebből Csehország 40%-kal, Lengyelország 12%-kal és Magyarország 9%-kal) részesedett. A legnagyobb növekedés (5 ill. 2,5-szeres) 1996-hoz képest Magyarország és Lengyelország esetében történt. A teljes kivitel 10%-kal nőtt. Az összes **agrárimportból** 2001-ben az EU 35%-kal, a CEFTA 47%-kal (ebből Csehország 35%-kal és Magyarország 6%-kal) részesedett. Nagy volt a növekedés 1996-hoz képest (5-szörös) Lengyelország esetében. Az agrárium 420 millió USD-

os negatív egyenlegével a nemzetgazdasági egyenleget tovább rontja. Az **agrárium egyenlege** csak a Lengyelországgal folytatott kereskedelem esetében pozitív. Az **agrártermékek az összes kivitelből** 3,3%-kal, jelentősen csökkenve részesednek. Az agrárkivitelből legnagyobb a részesedése a tejtermékeknek (13%) a malomipari termékeknek (8%), az olajos magvak és takarmánynak (8%) és az egyéb ehető készítményeknek (8%). Az **agrártermékek az összes behozatalból** 6%-kal részesednek, ugyancsak csökkenő arányban.

Összes agrárkivitelünk ide irányul 2%. Exportunk ingadozó, 40 és 60 millió USD között mozog, 2002-ben 50 millió USD volt. **Összes agrárbehozatalunk** az utóbbi években innen érkezett 2-3%. Importunk 4,3-szeresére emelkedett, folyamatos dinamikával 1996-hoz képest. A Szlovák Köztársasággal folytatott agrár-külkereskedelmünk pozitív egyenlege az ezredfordulón 9 és 22 millió USD között mozgott, míg 2002-re Szlovákia első ízben egy szerény pozitív agráregyenleget ért el hazánkkal szemben, melynek összege meghaladta az 1 millió USD-t. Kivitelünkben legnagyobb részesedése a hús és vágási melléktermékeknek, a gabonaféléknek, a zöldség és gyümölcskészítményeknek van. Az egyedi termékek közül legnagyobb részesedésű a kukorica és a gyümölcsle.

Az ide irányuló exportunk fő termékei nem tartoznak a célország jelentős importtermékei közé. Fő termékeink kivitelének növekedése nem azon termékek esetében történt, amelyeknél a partnerország behozatala jelentősen emelkedett. Kivitelünk szerkezete kevésbé koncentrált és a volumen időben kevésbé stabil. **Összes behozatalunkban** legnagyobb a részesedése az elkészített állati takarmányoknak, kisebb az egyéb ehető készítményeknek és a hús és vágási melléktermékeknek. Az egyedi importtermékek közül a legfontosabb a sajt és túró.

Szlovákia önellátottsága gabonafélékből csak 91%-os, friss zöldségfélékből 94%-os, friss gyümölcsből 78%, borból csak 66%, húsból is alig haladja meg a 90%-ot és növényi olajból csupán 80%. Ezekből a termékekből hazánk rendelkezik exportképes árualapokkal, így exportunknak megfelelő irányba lehet Szlovákia. A gazdaság megfelelő fejlődési pályára állt, viszont a foglalkoztatás gondjai, így a fizetőképesség problémája hosszabb távon gátolhatja agrárkivitelünk akadálytalan bővülését az exportunkban várhatóan növekvő szerepet játszó Szlovákiában.

2.2.4. Szlovénia

Szlovénia élvezi a csatlakozó országok közül a legmagasabb egy főre jutó GDP szintet, emellett azonban szükséges feladat a privatizáció folyamatának felgyorsítása és a külföldi befektetéseket gátló szabályozások mellőzése. A gazdaság 40%-a még állami kézben van, és a közvetlen külföldi működőtőke beáramlás GDP-ből való részesedése a legalacsonyabb a régióban. Az országba 0,4 Mrd. USD befektetés áramlott 2001-ben, az élelmiszerek árszínvonala 78%-a az EU átlagos értékének. A GDP 1997-től 2001-ig folyamatosan nőtt 16 Mrd. euróról 21 Mrd. euróra, évente 3-5%-os növekedéssel (2001-ben 3% volt és csökkenő a tendencia).

A folyó fizetési mérleghiány a GDP 1%-a. Az infláció 8,4%, ami viszonylag magas, de egyelőre nem nő. **Az ország 2 millió lakosának a bruttó havi bére 2001-ben 990 euró volt fejenként**, míg a munkanélküliség eléri a 12%-ot, de kissé csökken. A háztartások jövedelmük 18%-át költik élelmiszerre.

Az **összes kivitel 10348, míg a teljes behozatal 11342** millió euró volt 2001-ben, 6%-os ill. 0,3%-os növekedéssel. Fő exportpiacok: Németország (27%), Olaszország (14%), Horvátország (8%), Ausztria és Franciaország (7%-7%). Az import fő beszerzési forrásai: Németország (19%), Olaszország (17%), Franciaország (10%), Ausztria (8%), Horvátország, Magyarország, Oroszország. Figyelemre méltó, hogy a kivitel, a világgazdaság általános gyengélkedése mellett ért el 6%-os növekedést.

A bruttó **agrártermelés** 2000-ben 2,4%-kal nőtt, a korábbi években kiegyenlítően -1-+2% körül alakult. **Az agrárium GDP-ből való részesedése 2,7%** volt 2001-ben, ez fele az 1990-es értéknek. Az összes **munkaerő** 858 ezer fő, amelyből a mezőgazdasági foglalkozásúak csökkenő tendenciával veszik ki a részüket: 2001-ben 5,4%. Az ország **főbb agrártermékei**: burgonya, komló, búza, cukorrépa, kukorica, szőlő, szarvasmarha, juh, baromfi. A fontosabb **növényi termékek** termelése a következőképpen alakult az utóbbi években: gabona 0,5 millió tonna, ebből búza 0,15 millió tonna. Az **állattenyésztési ágazatban** a következők jelentősebbek: a marha állomány szerényen csökkent az évtizedben, 2001-ben 477 ezer volt. A sertéslétszám hasonlóképpen változott, 2001-ben 600 millió darab volt. A szarvasmarha, borjúhús: 45 ezer tonna, sertéshús: 65 ezer tonna, tejtermelés: 0,6 millió tonna. Az összes hústermelés 0,2 millió tonna körül alakul.

Az összes **agrárkivitelből** 2001-ben az EU 17%-kal, a CEFTA 3%-kal, ezen belül Magyarország 0,5%-kal részesedett. A legnagyobb növekedés (6,7-szeres) 1996-hoz képest Románia esetében történt, a részesedése 0,8%. A teljes kivitel 3%-kal csökkent. Az összes **agrárimportból** 2001-ben az EU 54%-kal, a CEFTA 17%-kal, ezen belül Magyarország, mint CEFTA partner exportőr 13%-kal részesedett. Nagy volt a növekedés 1996-hoz képest (3-szeres) Lengyelország esetében, a részesedése 2%. A teljes behozatal 16%-kal csökkent. Az agrárium 320 millió USD-os negatív egyenlegével rontja a nemzetgazdasági egyenleget. Az **agrárium egyenlege** minden közép- és kelet-európai partner felé negatív. Az **agrártermékek az összes kivitelből** 4%-kal részesednek. Az agrárkivitelből legnagyobb a részesedése az italoknak (26%) a tejtermékeknek (13%) és a hús- és haltermékeknek (12%). Az **agrártermékek az összes importból** 7%-kal részesednek. Az agrárimportból legnagyobb a részesedése a hús, vágási mellékterméknek (9%), a gyümölcsöknek (9%) és az elkészített állati takarmánynak (9%). Az egyenleg tartósan negatív, de irányzata csökkenő.

Összes agrárkivitelünk ide irányul 3-4%. **Szlovénia az EU-hoz csatlakozó országok közül harmadik legfontosabb exportpiacunk.** Összes agrárkivitelünk csökkenő. 1996-hoz képest 10%-kal, folyamatos tendenciával.

Összes agrárbehozatalunkból Szlovénia minimális arányban részesedik. Az EU-hoz csatlakozó volt CEFTA országok közül Szlovéniával szemben mutatja a legmagasabb pozitívumot agrár-kereskedelmünk egyenlege (2002-ben +79 millió USD). A kivitel értéke 2002-ben 82 millió USD volt. Az ide irányuló exporttermékeinkből legnagyobb a részesedése a sertéshúsnak (21%), a kukoricának (18%). Az ide irányuló exportunk fő termékei nem tartoznak a célország jelentős importtermékei közé. Fő termékeink kivitelének növekedése nem azon termékek esetében történt, amelyeknél a partnerország behozatala jelentősen emelkedett. Kivitelünk szerkezete koncentrált, időben stabil a szerkezet és a volumen is.

Szlovénia önellátottsága csak tejtermékekből és baromfihúsból haladja meg a 100%-ot, gabonából, húsfélékből behozatalra szorul. A sertésállomány szerényen nő, a felhasználás és fogyasztás ennél nagyobb mértékben emelkedik, így az önellátás csökkenését jósolják. A hús és hústermékek (95 kg/fő) fogyasztása szerényen nő. A gabonafélék önellátottsága nem éri el a 100%-ot, és egyre romlik. **Ezekre az igényekre exportunkkal minél előbb válaszolni kell, hiszen a gabonatermékek fogyasztása és a baromfifogyasztás is növekvő dinamikájú. Hosszú távon a sajt és sertéshús fogyasztásnövekedésére kell figyelnünk és a kellő pillanatban kielégíteni a felmerült szükségleteket.**

2.2.5. A Baltikum országai

A három balti ország, amely szabadkereskedelmi egyezményre lépett egymással és külön egyezményt kötött a CEFTA-val, nem tartozik a fontosabb agrárpiacaink közé. A három piac együttesen 35-42 millió USD nagyságú felvevőpiac, exportunk irányzata csökken.

A három ország közül legnagyobb Litvánia, 16-23 millió USD közötti felvevőképességgel, az ide irányuló agrárkivitelünk azonban markánsan csökkent. Észtország és Lettország egyaránt 10 millió USD körüli felvevőpiacot jelent, ezekbe az országokba irányuló agrárkivitelünk kissé növekvő. Az ezen országokból származó élelmiszergazdasági behozatalunk minimális, 2002-ben alig haladta meg a félmillió USD-t.

A velünk együtt csatlakozó 9 ország közül a minimális elhelyezési piacok közé tartozó Máltával és Ciprussal tanulmányunkban nem foglalkozunk.

2.3. A kialakuló EU-25 főbb ismérvei

Nem kívánunk ismétlésekbe bocsátkozni, ezért az EU-15 ismertetéséhez képest itt csak azokat a főbb jellemző-változásokat foglaljuk össze, amelyek az Unió bővüléséből adódnak. Az Unió népessége 75 millió fővel összesen 452 millió főre nő, a legkisebb népességű ország Luxemburg helyett Málta lesz. Az inflációs ráta eddigi csúcstartója, Írország (5,3%) helyett Szlovákia lesz e kétes értékű elsőség tulajdonosa (10,9%), s ugyancsak ő veszi át a munkanélküliségi ráta tekintetében a

vezető szerepet is. A mezőgazdaság GDP-ből való részesedése tekintetében eddig Görögország vezetett 6,8%-kal, helyére Litvánia lép 7,5%-kal. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya tekintetében pedig Lengyelország lesz a legmagasabb arányt képviselő EU tag, ugyancsak Görögország “elsőségét elorozva”. Összességében megállapítható, hogy a legtöbb közgazdasági, agrárgazdasági mutató tekintetében jelentősen nőnek a szélsőségek a csatlakozás folytán (17. melléklet). Végül egy fontos megállapítás a magyar agrárexport szempontjából: a 2001. évi adatokat alapul véve 2,3 millió euróval nő az új integráció negatív agrár-külkereskedelmi egyenlege. A leendő EU-25-tel való agrár-külkereskedelmünk adatait a 8. táblázat, illetve a 19. és a 20. melléklet részletezi.

8. táblázat

**Magyarország agrár-külkereskedelme 1998 és 2002 között a leendő
24 EU partnerrel (millió USD)**

Év	Export	Import	Egyenleg
1998	1614	589	+1025
1999	1544	518	+1026
2000	1413	589	+824
2001	1576	681	+896
2002	1699	825	+873

Forrás: AKII adatbázis

2.4. Svájc

Területe 41 ezer km², népessége 7,3 millió fő. Európa leggazdagabb országai közé tartozik, a GDP vásárlóerő paritáson számítva a legfrissebb (2002-re vonatkozó) becslések szerint 231 milliárd USD, ami egy főre jutóan 31700 USD-t jelent. A gazdaság fejlődése az utóbbi években lassuló, bár a magas bázishoz mérten a 2002-ben bekövetkezett 2%-os növekedést sem lehet túlzottan alacsonynak tekinteni. Az infláció mindössze 0,5%-os, amit már egyenesen kevésnek tartanak a lendület fenntartásához.

Svájc külkereskedelmi egyenlege többnyire pozitív, 2002-ben 100 milliárd USD értékű export mellett 94 milliárdos importot bonyolított le. Fő partnerei az export és az import vonatkozásában egyaránt az EU tagországok, második helyen az USA áll.

A többi fejlett országhoz hasonlóan Svájcban is alacsony a mezőgazdaság hozzájárulása a GDP létrehozásához, mindössze 2%. Természetesen ez összefügg az ország domborzati viszonyaival is, területének túlnyomó részét az Alpok és a Jura hegység alkotja. A mezőgazdaságilag művelhető terület az ország 38%-át teszi ki. A mezőgazdaságilag hasznosított területnek 70%-a legelő. Természetesen ennek alapján az agrárium fő termékei a szarvasmarha-tartáshoz kapcsolódnak: tej, sajt, vaj, marhahús. Emellett még a burgonya számít fontos terméknek. Az önellátottság

(2001. évi adatok szerint) ennek ellenére még húsból is csak 81%-os, tejből 100, sajtból 120, de vajból csak 88%. A növényi termékek közül cereáliákból 49, cukorból 44, zöldségekből 52, gyümölcsből 38, növényolajból 20% az önellátottsága, és a 100%-ot egyedül burgonyából közelíti meg (94%).

Agrár-külkereskedelme erősen negatív egyenlegű, 2001-ben az import 5,9 milliárd USD volt, míg az export 2,6 milliárd, tehát az egyenleg –3,3 milliárd USD.

A svájci lakosság egy háztartásra jutó havi átlagos 7634 Sfr (4517 USD) kiadásából 434 USD-t (9,6%) képviselnek az élelmiszerek és az élvezeti cikkek.

Hazánk és Svájc agrár-külkereskedelmi kapcsolatai sajátos képet mutatnak, **a magyar agrártermékek reexportja tekintetében az egyik legnagyobb közvetítő Svájc, amely 2002-ben több mint másfélszer akkora forgalmat közvetített, mint amekkora az odairányuló közvetlen agrárkivitelünk volt** (109 millió USD a közvetítés és csupán 61 millió USD a közvetlen export). Svájcba irányuló kivitelünkben a húsfélék (ezen belül is a baromfihús) dominálnak, arányuk 46%, majd a gabona következik 15%-os részesedéssel. Említést érdemel még az egyenként 3-3 millió USD-t kitevő ital, olajosmag, zöldség illetve gyümölcs árucsoport. Svájcból csak 10 millió USD értékben importáltunk élelmiszergazdasági terméket, ennek is 80%-át egyetlen árucsoport termékei, a levesek, szósok, mártások tették ki.

Úgy gondoljuk, hogy a svájci piac lehetőségeit nem használjuk ki eléggé, ez a gazdag és viszonylag alacsony élelmiszer-önellátottságú, tőlünk nem túl messze fekvő ország nemcsak mint közvetítő, hanem mint közvetlen célpiac is jóval nagyobb agrártermék-feltevőnk lehetne. EU csatlakozásunk után értékesítési pozíciónk még javulhat is a svájci piacon.

2.5. Az EU-hoz 2004-ben nem csatlakozó közép- és kelet-európai országok

2.5.1. Románia

Románia a térség kevésbé fejlett országai közé tartozik, a struktúraváltás tekintetében is lemaradt a környező országoktól. Az életszínvonal tartósan alacsony, a reálbérek is alacsonyak. Az általános világgazdasági pangás ellenére, hála az EU exportpiacok növekvő igényeinek, így növekvő exportnak, Románia a korábbi évek recessziójából éppen 2000-ben lábalt ki. A gazdasági erősödést segítette a belföldi építőipari aktivitás erősödése, a mezőgazdasági termelés intenzívebbé válása és a közel 5%-os fogyasztásnövekedés. Az országba 2001-ben 1,1 Mrd. USD befektetés áramlott. A GDP 1997-től 2001-ig folyamatosan nőtt 31 Mrd. euróról 44 Mrd. euróra. Az egy főre jutó GDP vásárlóerő paritáson mintegy 5800 USD. A folyó fizetési mérleg hiánya a GDP 6%-a, míg az egy főre eső külső bruttó államadósság 600 USD volt 2001-ben. Az infláció 34%, és folyamatosan csökken. Az ország 22 millió **lakosának** bruttó havi bére 2001-ben 165 euró/fő volt, míg a munkanélküliség elérte a 9%-ot, de csökken. Az ország lakosságának igen nagy része: 45%-a élt szegénységi szint alatt 2000-ben. A háztartások, jövedelmük 52%-át költik élelmiszerre. Az élelmiszerek árszínvonala 52%-a az EU átlagos értékének.

Az **összes kivitel** 12711, a **teljes behozatal** 17363 millió euró volt 2001-ben. Az import növekedési üteme meghaladja az exportét, ami azt jelenti, hogy az amúgy is negatív külkereskedelmi egyenleg folyamatosan tovább romlik. Fő exportpiacok: Olaszország (22%), Németország (16%), Franciaország (7%), Törökország (6%). Az import beszerzési piaca viszonylag kiegyenlített, fő importpartnerek: Olaszország (20%), Németország (15%), Oroszország (9%), Franciaország (6%).

A bruttó **agrártermelés** 2001-ben 21,7%-kal nőtt, a korábbi évekre szélsőséges változás volt a jellemző: -14-+5% körül alakult. Az **agrárium GDP-ből** való részesedése igen magas: 2001-ben **14% volt**. Irányzata azonban erősen csökkenő, a 2001. évi arány fele az 1990-esnek. Az agrárium mellett még az ipar részesedése volt jelentős: 30% (2001). Az **összes munkaerőből** (9,9 millió) az agráriumban foglalkoztatottak aránya az 1991. évi már egyébként is magas 30%-ról a rendkívül magas 40%-ra nőtt. A **főbb agrártermékek** a következők: búza, kukorica, cukorrépa, napraforgó mag, burgonya, szőlő, tojás, juh. A fontosabb **növényi termékek** termelése a következőképpen alakult az utóbbi években: gabona 18 millió tonna (2000-ben csak 10 millió tonna volt), ebből búza: 5-7 millió tonna. Az **állattenyésztési ágazatban** a következők jelentősebbek: a marha állomány több mint felére csökkent az évtizedben, 2002-ben 2,8 millió volt a létszáma. A sertéslétszám hasonlóképpen változott, 2001-ben 4,5 millió darab volt. Az összes hústermelésre 1 millió tonna körüli érték a jellemző. Szarvasmarha, borjúhús: 180 ezer tonna, sertéshús: 400-600 ezer tonna (csökkenő), tejtermelés: 5,1 millió tonna.

Az összes **agrárkivitelnél** 2001-ben az EU 54%-kal, a CEFTA 14%-kal (ezen belül Magyarország 8%-kal) részesedett. A legnagyobb növekedés (1,7 illetve 1,5-szörös) 1996-hoz képest Magyarország és az EU esetében történt. Az összes **agrárbehozatalból** 2001-ben az EU 32%-kal, a CEFTA 24%-kal (ezen belül Magyarország 15%-kal) részesedett. Nagy volt a növekedés 1996-hoz képest (5-szörös) a CEFTA és Magyarország esetében. Az agrárium 773 millió USD-os negatív egyenlegével rontja a teljes nemzetgazdasági egyenleget. Az **agrárium egyenlege** csak Szlovéniával szemben pozitív. Az **agrártermékek az összes kivitelnél** 4% alatt részesednek, az irányzat csökkenő. Az agrárkivitelnél legnagyobb a részesedése az élőállatoknak (23%) a gabonaféléknek (16%) és az olajos magvaknak takarmányoknak (11%).

Az **agrártermékek az összes behozatalból** 8%-kal részesednek, ugyancsak csökkenő arányban. Az agrárimportból legnagyobb a részesedése a hús és vágási melléktermékeknek (14%), a cukor és cukorárúnak (12%) és a dohánynak (12%).

Összes agrárkivitelünknél az utóbbi években ide irányul 5-8%, 2002-ben 5%, ez 130 millió USD-t jelent. Románia elhelyezési piacaink sorában a harmadik-ötödik attól függően, hogy a legnagyobb volument jelentő gabonából az adott évben importált-e vagy sem legfontosabb CEFTA exportpiacunk. Ide irányuló exportunk egyes években (például 2001) kétszerese volt a Lengyelországba irányuló kivitelnél. **Összes agrárbehozatalünknél** az utóbbi években innen érkezett 2-3%. Az ide irányuló exporttermékeinkből a legnagyobb a részesedése az élősertésnek (19%), a búzának (13%), az állatok etetésére szolgáló készítményeknek (8%), a sertéshúsnak (8%), a búza- vagy kétszeres lisztnek (7%). Az ide irányuló exportunk fő termékei nem tartoznak a célország jelentős importtermékei közé. Fő termékeink kivitelnél növekedése nem azon termékek esetében történt, amelyeknél a partnerország behozatala jelentősen emelkedett. Kivitelünk szerkezete koncentrált, a volumen azonban időben változó, különösen a gabona függvényében.

Mivel Románia **nem elsőkörös csatlakozó ország**, és eddig is viszonylag **szépen volt az Unió jelenléte** a román piacon, az elkövetkező pár évben sem kell számolnunk az EU-nak versenytársunkként való hirtelen fellépésével e piacunkon, s nem kell a **megnövekedett támogatások** miatt az ország velünk szembeni versenyképességének a növekedésétől sem tartanunk – szemben a többi, velünk együtt csatlakozó CEFTA országgal – Hazánk esélyei nőnek az extra-EU országokkal való kereskedelemben, hiszen az **EU-s támogatások** növelhetik exportképességünket, és az EU **protekcionalista politikája** gondoskodik az adott országból érkező behozatal megnehezítéséről. Ezt a képet árnyalja, hogy az EU-s támogatások és a vámok egy része számos számunkra fontos - EU piacon kívüli - export illetve importtermékre nem vonatkozik. Az EU Romániával is kötött, és várhatóan a jövőben is kötni fog további agrárkereskedelmi liberalizációra vonatkozó kétoldalú megállapodást, ami ugyan importunk tekintetében okozhat növekedést, de nagyobb a reménybeli exportnövekedés esélye. Exportképességünk abban az esetben nő a kívülmaradó országgal szemben, ha az nem alkalmaz az EU-val szemben, az EU-hoz hasonló erős protekcionalista kereskedelempolitikát. Mivel a tárgyalások előrehaladtak már Romániával, ezért várható, hogy a hazánk és az EU

közötti – csatlakozásunkat megelőző – előrehaladott liberalizálás érvényesül Románia és az EU közötti kereskedelemben is. Reméljük, hogy csatlakozásunkat követően is folytatódik az a **tendencia**, hogy az EU jobban tudja növelni exportját a csatlakozásra váró országok felé, mint azok az EU felé, és így 2004-től EU tag mivoltunkban előnyként élvezhetjük majd azt, amit csatlakozó országként elszenvedtünk. Romániában a gabonatermékek fogyasztása régóta magas szintű, az önellátás alacsony, így **várhatóan továbbra is egyik fő gabona felvevőpiacunk marad**. A sertéslétszám emelkedik, de az önellátás alacsony mértéke miatt továbbra is exportálunk sertést.

2.5.2. Bulgária

A GDP 1997-től 2001-ig folyamatosan nőtt 9 mrd. euróról 15 mrd. euróra. Az egy főre jutó GDP vásárlóerő paritáson meghaladja a 6500 eurót. A folyó fizetési mérleghiány a GDP 6%-a. Az infláció a '96-'97-es 300-600%-ról 2001-re normalizálódott 7,5%-ra. Az ország 8 millió **lakosának** a bruttó havi bére 2001-ben 127 euró/fő volt, míg a munkanélküliség elérte a 18%-ot és ezen a szinten állandósulni látszik. Az ország lakosságának jelentős része: 35%-a él szegénységi szint alatt. A háztartások jövedelmük 45%-át költik élelmiszerre.

Az **összes kivitel** 5699, a **teljes behozatal** 8093 millió euró volt 2001-ben, 5,8%-os ill. 11,3%-os növekedéssel. Fő exportpiacok: Olaszország (14%), Törökország (10%), Németország (9%), Görögország (8%), Jugoszlávia (8%). Az import fő szállítói: Oroszország (24%), Németország (14%), Olaszország (8%), Görögország, Franciaország (5-5%).

A bruttó **agrártermelés** 2001-ben az előző évhez képest 1%-kal csökkent, a korábbi évek változása -10-+2,5% között mozgott. Az **agrárium GDP-ből való részesedése** magas, **13%** volt 2001-ben, de erőteljesen csökkenő: ez 65%-a az 1990-es értéknek. A 3,8 millió **teljes munkaerőből** a mezőgazdaságban 26% dolgozik. Az országban termelt **főbb agrártermékek** a következők: zöldség, gyümölcs, dohány, élőállat, bor, árpa, napraforgó, cukorrépa. A fontosabb **növényi termékek** termelése a következőképpen alakult az utóbbi években: gabona 5 millió tonna, ebből búza 3 millió tonna.

Az **állattenyésztési ágazatban** a következők jelentősebbek: a marha állomány jelentősen csökkent az évtizedben, 2002-ben 634 ezer volt a létszáma. A sertéslétszám hasonlóképpen változott, 2002-ben 788 ezer darab volt. Az összes hústermelésre 0,5 millió tonna körüli érték a jellemző. Szarvasmarha, borjúhús 70 ezer tonna, sertéshús: 240 ezer tonna, tejtermelés: 1,7 millió tonna.

Az **agrártermékek az összes kivitelből** 10%-ban részesednek, az irányzat csökkenő. Az élőállatok és az állati termékek részesedése régóta 1,8% körül alakul, míg a zöldségeknél ez a szám 6%-ról csökkent 3,3%-ra. Az élelmiszerkészítmények, az italok, a dohány aránya 12-ről 5%-ra csökkent. Az agrár-külkereskedelmi egyenleg markánsan csökken: az 1996. évi +518 millió USD-ről 2001-re +100 millióra csökkent.

Összes agrárkivitelünk ide csak 0,7% irányul, tendenciája csökkenő. Az export értéke 2002-ben 23 millió USD volt. **Összes agrárbehozatalunk** **2001-ben** innen érkezett 0,3%, de ez az arány 2002-re közel 2,5-szeresére emelkedett. Az agrár-külkereskedelem pozitív egyenlege az utóbbi 2 évben 14-15 millió USD között mozgott. Az ide irányuló exporttermékeinkből legnagyobb a részesedése a másféle zöldségeknek (HS-2005, 15%), a gabonának (13%), pékáruknak (HS-1905, 12%) és a sertéshúsnak (12%). Az ide irányuló exportunk fő termékei (a sertéshús kivételével) nem tartoznak a célország jelentős importtermékei közé. Fő termékeink kivitelének növekedése nem azon termékek esetében történt, amelyeknél a partnerország behozatala jelentősen emelkedett. Kivitelünk szerkezete koncentrált, időben stabil.

Az országban, bár az erősödés és a stabilizálódás jelei mutatkoznak, még mindig nagy a szegénység. A közeljövőben jelentős exportnövekedésre csak az ország folyamatos fejlődése esetén van lehetőség. Az ország fogyasztása tej és tejtermékekből, gabonatermékekből jelentősen csökkent, míg húsfélékből nem változott. Ezek alapján csupán hús kivitelünknek lehetnek esélyei a bolgár piacon. Bár tejtermékekből csökken a fogyasztás, de a termelés is mérséklődik, ezért az elkövetkező években az önellátásban 100% alatti értékre számítanak a kutatóintézetek. Fontosabb azonban a sertéshús, ahol növekvő hiányt jósolnak Bulgáriában, míg hazánkban nő az önellátottság. A sertéshús exportunk folytatására megvan a lehetőség, ugyanúgy a gabonafélék kivitelét is bővíthetjük. Az EU-hoz való csatlakozásunkkal érkező támogatások növelhetik kivitelünk intenzitását az agrárkivitelünkben jelenleg még csak 0,7%-kal részesedő bolgár piacon.

2.5.3. Oroszország

Az 1998. évi gazdasági válságot követően a GDP 2001-ig némi ingadozással nőtt 245 Mrd. euróról 346 Mrd. euróra. Az egy főre jutó GDP vásárlóerő paritáson meghaladja a 6530 eurót. A folyó fizetési mérleg hiánya a GDP 11%-a, míg az egy főre jutó külső bruttó államadósság 1000 USD volt 2001-ben. Az éves infláció 20%, irányzata csökkenő. Az ország 144 millió **lakosának** a bruttó havi bére 2001-ben 126 euró/fő volt, míg a munkanélküliség elérte a 9%-ot, de ez csökkenő irányzatú. Az ország lakosságának 30%-a élt szegénységi szint alatt 2001-ben. A háztartások jövedelmük 42%-át költik élelmiszerre.

Az **összes kivitel** 115 mrd. euró míg a **teljes behozatal** 60 mrd. euró volt 2001-ben. Az egyenleg mindig komoly pozitívummal zár, ami alapvetően az energia és a nyersanyag exportnak köszönhető. Fő exportpiacok: Németország (9%), USA (7%), Olaszország (7%), Belorusszia (5%), Ukrajna (5%). Az import fő szállítói: Németország (11%), Belorusszia (11%), Ukrajna (11%), Kazahsztán (7%), Olaszország (4%).

Az orosz gazdaság válsága hosszú folyamat, melyet a politikai és gazdasági rendszerváltás, a KGST megszűnése, a Szovjetunió felbomlása nyomán fellépő átalakulás veszteségei igencsak felerősítettek. Az igazi válság, az ország

fizetőképtelenné válása ugyan csak 1998. augusztusában következett be, de a hanyatlás a kilencvenes évtizedben szinte folyamatos volt. Az 1992-es - reformnak minősülő - piacgazdaságra való áttérés, és a külkereskedelem liberalizálása az agrárkibocsátás csökkenését eredményezte. Az általános hanyatlást jelezte a GDP, a fogyasztás, a reálbér, a mezőgazdasági termelés folyamatos esése, és a kőolaj árának tartós gyengülése. A helyzetet súlyosbította, hogy a szegények körében csökkent a fogyasztás. A gazdasági átmenet növelte az élelmiszerellátási bizonytalanságot. 1998-ban a GDP 4,6%-kal, az ipari termelés 5,2%-kal, az agrártermelés 12,3%-kal, a fogyasztók jövedelme 20%-kal csökkent, a költségvetési deficit 5%-kal nőtt. A csökkenő fogyasztást az import növelésével nem lehetett kezelni, épp az általános fizetőképtelenség miatt. Az ország külkereskedelmi hiánya a folyó fizetési mérleg romlásával, a bővülő költségvetési hiánnyal, valamint a rövid lejáratú adósságspirállal párosulva 1998 augusztusának közepére pénzügyi összeomláshoz vezetett. Az 1998-as pénzügyi válság nyomán jelentkező fizetőképtelenség még tovább rontotta a már a '90-es évektől egyre súlyosbodó gondokkal terhelt orosz és egyéb keleti kapcsolatainkat (FÁK, volt KGST országok).

Tizenkét évvel a Szovjetunió összeomlása után, és öt évvel a gazdasági válságot követően, úgy tűnik, lassan Oroszország is rááll a modern piacgazdaságok felé vezető útra, és erős gazdasági növekedést képes produkálni.

Oroszországban a **bruttó agrártermelés** 2001-ben 6,8%-kal nőtt. A növénytermesztés kibocsátásának növekedése az utóbbi három évben elérte, majd meghaladta a 10%-ot. Az **agrárium GDP-ből való részesedése** 7% volt 2001-ben. Az **összes foglalkoztatottból (71,3 millió) az agráriumban tartósan 12% dolgozik**. Az országban termelt **főbb agrártermékek** a következők: gabona, cukorrépa, napraforgómag, gyümölcs, gabona, zöldség, szarvasmarha, tej, fa. Az 1998-as válságot minden ágazat megszenvedte, az utána következő négy évben viszont behozták a lemaradásukat, s valószínű, hogy a közeljövőben némelyik meg is haladja majd a válságot megelőző korábbi színvonalat. A **növénytermesztési ágazatban** a gabonatermelés az 1998-as 48 millióról folyamatosan nőtt 2001-re 85 millió tonnára. **Oroszország az eddigi importőri pozíciójából exportórrá válva komoly versenytársunk lehet a gabonapiacon**. A búzatermelés 27-ről nőtt 50 millió tonnára az utóbbi években. A napraforgó világtermeléséből Oroszország 15%-kal részesedik, s a napraforgó árának az emelkedésével jól jár a szektor. A szántóterület az összes területnek 8%-át foglalja el. Az **állattenyésztési ágazatot** a következők jellemzik: A szarvasmarha állomány több mint felére csökkent az évtizedben, 2002-ben 28 millió volt. Az összes hústermelésre 4,5 millió tonna körüli érték jellemző az utóbbi években, ebből szarvasmarha és borjúhús: 1,8-2,2 millió tonna, sertéshús: 1,5 millió tonna, tejtermelés: 33 millió tonna. A sertéslétszám 2002-ben 15,8 millió darab volt. Oroszország a szarvasmarha világtermelésből 3%-kal részesedik, mint extenzív termelő, ennek ellenére tartósan jelentős importőr, és a jövőben is az lesz.

Sertéshúsból Oroszország tartós importőri pozícióját az előrejelzések szerint megtartja. Oroszországba irányuló kivitelünkben fő versenytársunk az EU. Baromfiból is jelentős behozatalra szorul az ország, ezt a piaci lehetőséget erős

versenyben, az USA és Brazília szállítói mellett kell kihasználnunk. Az ország, bár 6%-kal részesedik a tej világtermeléséből, mégis nettó importőr sajtból és vajból. Magyarország 120%-os önellátottsága, exportkényszere mellett nem lenne szabad ezt a lehetőséget kihagyni.

Az agrártermékek **az összes kivitelből** csak szerényen részesednek (2%). Az agrártermékek részesedése **az összes behozatalból** közepes mértékű 22%, ennek döntő részét a hús, a gabona, a cukor teszi ki. Az élőállatok és az állati termékek részesedése 4,5-6,5% körül alakul, míg a zöldségeknél ez a szám 4,3-7%. Az élelmiszerkészítmények, az italok, a dohány aránya 15%-ról csökkent 10%-ra. A válság nyomán **jelentős piaci előnyhöz jutottak azok a tőkeerős konkurens országok**, melyek rendelkeznek azokkal az eszközökkel (hitelek, állami garanciák, támogatások, humanitárius szállítmányok, segélyek állami finanszírozása), melyekkel cégeik export színvonalát képesek a válságok közepette is fenntartani. Így ezek **az erős gazdasági háttérrel rendelkező cégek** a szokásosnál - a válságot megelőző időszaknál - is kedvezőbb fizetési feltételeket és árkondíciókat biztosítottak az importőrök számára. Ezek a jelenségek számunkra behozhatatlan piaci hátrányt okoztak. Az élelmiszerekhez való hozzájutás a társadalom egyes rétegei és az ország egyes részei számára nem volt egyenlő mértékű. A társadalomban megjelent jövedelmi egyenlőtlenségek nyomán kialakult egy gazdagabb réteg, melynek nőtt a fogyasztása. Ez a növekedés a drága, magas hozzáadott értékű termékeket érintette, ami furcsa visszassághoz vezetett. A drága élelmiszerek importja nőtt (az USA és az EU felől), akkor, amikor az alapélelmiszerek fogyasztása és importja stagnált, és az ország gazdasága komoly problémákkal küszködött. A '90-es évek folyamán a két legnagyobb **segélyező ország** (az USA és az EU) élelmiszerekkel támogatta Oroszországot, Örményországot, Azerbajdzsánt, Kirgizisztánt, Moldáviát, Tadzsikisztánt, Grúziát. A legnagyobb fogadó ország Oroszország volt: 1998-tól 2000-ig több mint 3 millió tonna árut kapott humanitárius segélyként az USA-tól és 1,8 millió tonnát az EU-tól, 1,1 ill. 0,5 milliárd dollár értékben. Az adott időszakban a magyar gazdaság nem volt olyan helyzetben, hogy humanitárius segélyek nyújtására alkalmas lehetett volna.

Az Oroszországgal kapcsolatos agrár-külkereskedelmünk alakulását az 1998-as gazdasági krízis után több tényező is befolyásolta:

- Az orosz belső piac túljutott a válságon és normalizálódott. A növekvő termelés, a belső kínálat a hazai igények jelentős részét kielégíti.
- A válság hatására a belső piac átrendeződött: a piac törvényszerűségei erősebben hatnak, a kereslet – a fogyasztás szerkezete – s a kínálat megváltozott.
- A tőkeerős versenytársaink, miután saját termékeikkel sikeresen kiváltották a magyar termékeket, az új szegmenseket is képesek saját maguk ellátni.

Negyedik-ötödik legfontosabb exportpiacunkról: az orosz piacról, nemcsak a válság, a fizetőképzetlenség idejére szorultunk ki hanem **hosszú távon is piaci pozíciókat nyertek velünk szemben a legfőbb konkurensaink**: Nyugat-Európa és Észak-Amerika erős kereskedelmi szereplői (USA-ból baromfi, Dániából,

Hollandiából, Németországból sertés érkezik nagy mennyiségben Oroszországba). Magyarország nem volt képes arra, hogy többmilliárd forintos exporthitelgaranciákat nyújtson, a magyar cégek pedig – állami pénzügyi háttér hiányában – saját maguk nem tudták vállalni az orosz piac fokozott kockázatát. Megoldásként maradtak volna a barter üzletek, ezt viszont az orosz kormányzat korlátozta, nehogy a fontos és jól eladható energiahordozók és nyersanyagok barter üzletek keretében hagyják el az országot.

Az orosz válság hatása **kivitelünk** alakulásán azonnal jelentkezett. Kivitelünk drámai csökkenéséhez egyrészt hozzájárult maga az orosz válság (a fogyasztás-visszaesés, az általános fizetéseképtelenség miatt), másrészt az élelmiszersegélyekkel megnyert volt kereskedelmi partnereink elkötelezettségének másfelé irányulása, s az orosz termelés normalizálódását követően a magyar termékek iránti igény csökkenése. Az Oroszországba irányuló segélyek fő termékei között előkelő helyet foglalnak el a gabonafélék. E termékkör Magyarországról Oroszországba irányuló kivitele 1997-hez képest 1998-ra erőteljesen, – közel 80%-kal – visszaesett ugyan, de 1999-től az exportált mennyiség egyre kevésbé marad el az 1997. évi értéktől. Tartósan alacsony szinten maradt a hústermékek kivitele: még 2001-ben is csupán 15%-a az 1997-es értéknek. Hasonlóan alakult az állati, növényi zsír, az állati eredetű élelmiszer-készítmény, az ital, szesz és ecet kivitelünk is (8-11-7%). 2002-ben kissé sikerült az Oroszországba irányuló élelmiszergazdasági exportunkat növelni az erős konkurencia és a belső orosz piaci nehézségek ellenére.

Behozatalunk értéke már régóta igen szerény, 2002-ben az export 3%-a volt.

Összes élelmiszergazdasági exportunkból 2002-ben Oroszországba irányult 6%, az importban 0,1% volt Oroszország részesedése. Oroszország exportrészesedése 1998-ig ingadozó volt (12-14%), utána meredeken csökkent, s 6-7%-os alacsony szinten állandósulni látszik. Oroszország összes agrárkivitelünkéből való részesedése az ország méretéhez, közelségéhez, korábbi részesedéséhez képest igen alacsony. Hazánk 1999. évi, több mint 50%-os oroszországi exportcsökkenéséhez természetesen hozzájárult az USA-ból és az EU-ból érkező jelentős mennyiségű segély, de az igazán lényeges az, hogy ez a **redukált exportszint állandósulni látszik**. Az élelmiszerfogyasztás tendenciája kivitelünk szempontjából sajnos nem ad túl sok bizakodásra okot: hús és hústermékek: 50 kg/fő csökkenő tendenciával, tej és tejtermék: 230 kg/fő csökkenő dinamikával, gabona és gabonatermék: 120 kg/fő stagnáló fogyasztással.

Oroszországban a válság és a piaci reformok eredménye hosszabb távon az lesz, hogy a piac szabályozza az agrártermelést, és a kereslet-kínálat viszonyai határozzák meg az agrártermékek fogyasztását. Amikor az árakat a piac határozza meg, akkor a fogyasztó is áttér az ésszerűbb fogyasztási szerkezetre, és előnyben részesíti például a gabonatermékeket, melyek importtal történő biztosításában hazánk is részt vehet. Napjainkban minden jel arra mutat, hogy a keleti piacainkon normalizálódik a gazdasági helyzet. **Az orosz fogyasztók egyes rétegeiben és korosztályaiban még él a magyar termékhez fűződő minőségi, jó termék képze**t, sajnos a fizetőképesség hiányzik. A nyugati szereplők termékei oly

mértékben birtokba vették az orosz piacot – a hiteleknek, a reklámozásnak, az erőteljes piaci munkának köszönhetően –, hogy **kereskedőink a tradicionális, jó kereskedelmi kapcsolatokra sem hivatkozhatnak már az orosz partnereknél. Termékeink már lassan ismertségben is elmaradnak és árban sem versenyképesek a hasonló nyugati termékekkel, pedig a fogyasztó döntésében vásárláskor ezek a faktorok döntőek.** Ennek ellenére a kereskedelmi kapcsolatok fenntartása rendkívül fontos, mert akárcsak az emlékeztető hirdetések esetében - melyek alkalmazása szintén megkerülhetetlen, ha számolunk még Oroszországgal -, sokkal nehezebb új kapcsolatot/vevőt találni, mint a régit fenn-, illetve megtartani. A személyes kapcsolatok, a jó magyar termékek emlékei az idő múlásával egyenes arányban halványulnak el. Nem szabad annak a nemzedéknek a kapcsolati tőkéjét negligálni, mely korábban a kereskedelmi érdekeinket eredményesen képviselte a keleti piacokon, és amely az orosz piacra való visszatérésünk alapját is megteremtheti. Erőteljesebb, összefogott marketingmunkával kell biztosítani a magyar termék jelenlétének háttérét. Az ország hosszú távú agrár-kereskedelmi stratégiájának kialakításakor - az Európai Unió kapcsolataink fejlesztése mellett - figyelembe kell venni, hogy bár tőkeerőben a versenytársakkal szemben hátrányban vagyunk az orosz piacon, régi jó kapcsolataink, földrajzi közelségünk az orosz piac nyújtotta lehetőségek maximális kihasználására predesztinálja hazánkat. Oroszország a krízisen túljutott, a belső piaca helyreállt, versenyképessége javult, a szerény, de határozott importnövekedés is ezt bizonyítja. Oroszország a közeljövőben, komolyabb élelmiszersegélyben nem kell, hogy részesüljön, így **a továbbiakban hazánknak elsősorban azon piaci szegmensek (pl. hús, gabona, zöldség- gyümölcs) visszahódítására kell koncentrálnia, amelyeket a válság idején versenytársaink megszereztek, s amelyeknek még „hagyománya van” az orosz piacon.**

2.5.4. Ukrajna

A rendszerváltozás előtt Ukrajna hatalmas agrárterületének fekete termékeny talaján termelt meg a szovjet agrárkibocsátás több mint 25%-a. Jól tagolt, specializált nehézipara, az ásványkincsei szintén előkelő helyre emelték az országot. A rendszerváltozást követően Ukrajna rögtön liberalizálta az árakat és megkezdte a privatizációt lebonyolító intézmények felállítását, viszont a reformokkal szembeni általános ellenállás, megakasztotta a modernizációs folyamatokat és visszavetette a gazdaság átalakulását, fejlődését. Így csökkenhetett 1999-re a kibocsátás az 1991-es szint negyedére. A gyenge monetáris politika miatt az évtized első harmadára hiperinfláció alakult ki. Ukrajna kénytelen energiafogyasztásának jelentős részét - különösen gázfelhasználásának 80%-át - külföldről beszerezni. Ez a függőség és a struktúraváltás hiánya a gazdaságot nagyon sérülékennyé teszi a külső változásokkal szemben. A GDP 1998-tól 2001-ig 37 Mrd. euróról 42 Mrd. euróra nőtt. Fontos azonban megjegyezni, hogy az 1999-es szint az 1991-es kibocsátásnak csupán 40%-a. 1991 óta az első növekedés (6%) 2000-ben történt, a második 2001-ben (9%). **Az egy főre jutó GDP vásárlóerő paritáson meghaladja a 4180 eurót.** A folyó fizetési mérleghiány a GDP 6%-a, míg az egy főre jutó külső bruttó államadósság 200 USD volt 2001-ben. Az infláció, jelentős csökkenés után 12%. Az ország 49

millió **lakosának** a bruttó havi bére 2001-ben 65 euró/fő volt, míg a munkanélküliség elérte a 11%-ot. Az ország lakosságának 30%-a élt szegénységi szint alatt 2001-ben. A háztartások jövedelmük 64%-át költik élelmiszerre.

Az **összes kivitel 18159, illetve a teljes behozatal 17612** millió USD volt 2001-ben, mindkettő növekvő irányzatú. Évek óta pozitív a külkereskedelem egyenlege. Fő exportpiacok: Németország (35%), Olaszország (6%), Franciaország (5%). Az import fő szállítói: Oroszország (37%), Türkmenisztán (11%), Németország (9%). Az ország nyitottsága (export + import/GDP) 2001-ben 86%-os.

A bruttó **agrártermelés** 2001-ben 10%-kal nőtt. **Az agrárium GDP-ből való részesedése 2000-ben 16% volt**, ez az 1990-es értéknek 60%-a. **Az összes foglalkoztatottból (23 millió) az agráriumban 2001-ben 24% dolgozott.**

Az országban termelt **főbb agrártermékek** a következők: gabona, cukorrépa, napraforgómag, zöldség, marhahús, tej. A **gabonatermelés** bár 2001-ben 25-ről 40 millió tonnára nőtt, még így is a potenciális termelésének csak felét termeli meg. A búzatermelés 10-ről 20 millió tonnára nőtt. A napraforgó világtermeléséből Ukrajna 12%-kal részesedik, s a napraforgó árának az emelkedésével jól jár a szektor. Az **állattenyésztési ágazatot** a következők jellemzik: **a szarvasmarha állomány** felére csökkent az évtizedben, 2001-ben 10 millió volt a létszáma. **A sertéslétszám hasonlóképpen változott**, 2001-ben 9 millió darab volt. Az összes hústermelés 1,5-1,7 millió tonna körüli, ebből szarvasmarha, borjúhús: 0,8 millió tonna, sertéshús: 600-700 ezer tonna. Tejtermelés 13 millió tonna.

Az **agrártermékek az összes kivitelből 8%-kal** részesednek, csökkenő tendenciával, a behozatalból való részesedésük 6%-os.

Ukrajna 1997-ben még nyolcadik legfontosabb exportpiacunk volt, 3%-os részesedéssel, azóta szerepe jelentősen csökkent, 2002-ben aránya alig haladta meg az 1%-ot. **Összes agrárbehozatalunkból** Ukrajna minimális és csökkenő arányban részesül, innen érkezett az utóbbi években 1%. **Agrárkivitelünk**ből legnagyobb a részesedése a hús és vágási melléktermékeknek, a gabonaféléknek, a zöldség- és gyümölcskészítményeknek. Kivitelünkben a gabona időszakos szerepet játszik, stabilabb az élő állat, állati termékek, állati takarmány a hús, a zöldség és gyümölcskészítmények exportja. Az ide irányuló exporttermékeinkből a legnagyobb a részesedése a zöldség-, gyümölcs- készítményeknek, (illetve, ha van búzánk, és Ukrajna importőr, akkor annak a legnagyobb a részesedése, pl. 2000-ben 65%), az állati takarmányoknak, az élő állatoknak. Kivitelünk szerkezete kevésbé koncentrált, időben változó.

Bár az 1998-as orosz válságot követő időszakban jelentősen visszaesett az Ukrajnába irányuló exportunk, a csökkenés a régióba irányuló kivitelünk visszaesésénél kisebb mértékű volt. Ez köszönhető a régiós erős gazdasági kapcsolatoknak, melyek visszatérésünk alapját is adják. Ukrajnának szüksége lesz a magyar élelmiszeripari technológiára, a termelés alapanyagait, magokat, szaporítóanyagokat adó magyar árukra. Exportőreinknek azonban meg kell

küzdeniük a bürokratikus minőségi, állat- és növény-egészségügyi vizsgálatokkal, melyek enyhülésére csak a belső piac megizmosodását követően van lehetőség, amikor a protekcionista politika már racionalitását veszti. Az élelmiszerfogyasztás jellemző adatait nézve, megállapítható, hogy Ukrajnában – a viszonylag állandó szintű termelés mellett – a fő termékekből csökken a fogyasztás így az önellátás nő, ez gátolja az Ukrajnába irányuló kivitelünk bővítését.. Ezt jellemzik a következő adatok: hús és hústermékek: 40 kg/fő csökkenő tendenciával, tej és tejtermék: 230 kg/fő csökkenő, gabona és gabonatermék: 130 kg/fő enyhén csökken. A gabona és a tejtermékek exportját, a kedvezőtlen fogyasztási mutatók ellenére és a gabona termés időjárástól való erős függése miatt, mégis fenn tudjuk tartani, ez bizakodásra adhat okot a jövőben még inkább erőre kapó hazai exportálók számára.

2.5.5. Belorusszia

Az ország népessége megegyezik a magyarországgal, kerekén 10 millió fő. Fehéroroszországban csak mérsékelten halad a strukturális átalakulás folyamata. A “piaci szocializmus” politikájának megfelelően, a belorusz kormány újra kiterjesztette az állami irányítást, a makrogazdasági tényezők alakítására és a magáncégek irányítására is. Belorusszia ez ideig elszigetelődött a nyugattól és annak nyitott piacgazdaságához nem került közelebb. A GDP 1996-tól 2001-ig folyamatosan nőtt. Az agrárium GDP-ből való részesedése magas, 13% körül alakul. Az infláció az 1999-es 300%-ról 2001-re 46%-ra csökkent, ami még rendkívül magas. **Az agráriumban dolgozik az összes foglalkoztatott 14%-a,** a munkanélküliség mérsékelt maradt: 2001-ben 2,3%-os volt. A népesség 22%-a él szegénységi szint alatt. A háztartások jövedelmük 57%-át költik élelmiszerre.

Fő agrártermékek: gabona, burgonya, zöldség, cukorrépa, len, marhahús, tej. A fontosabb **növénytermesztési termékek termelése** a következőképpen alakult az utóbbi években: gabona 5 millió tonna, ebből búza 0,8 millió tonna. Az **állattenyésztési ágazatban** a következők jelentősebbek: A szarvasmarha állomány kissé csökkent az évtizedben, 2001-ben 4,2 millió volt a létszáma. A sertéslétszám hasonlóképpen változott, 2001-ben 3,4 millió darab volt. Az összes hústermelés 0,6 millió tonna körüli, melynek fele marha- és borjúhús, fele sertéshús. Tejtermelés: 4,8 millió tonna.

Teljes külkereskedelmi egyenlege mindig negatív, 2001-ben 900 millió USD volt. Összes exportjából az agrárium 9% körül részesedik, az importból való részesedése 13%. Az exportban az élelmiszerek szerepe jelentős. Fő exportpiaca Oroszország (51%) és Ukrajna (8%). Az import fő szállítói Oroszország (65%) és Németország (7%).

Magyarország agrárexportja Belorussziába 1997-ben érte el maximumát, amikor közel 31 millió USD volt. Erőteljes csökkenés (majd kis növekedés után) 2002-re 5 millió USD-re csökkent. Kivitelünkben jelentősebb az állati és növényi zsír, a tejtermékek és a zöldségek gyümölcsök részesedése.

Az élelmiszerfogyasztás nem mutat bővülést: hús és hústermékek: 60 kg/fő stagnáló irányzatú, tej és tejtermék: 350 kg/fő csökkenő dinamikával, gabona és gabonatermék: 120 kg/fő stagnáló fogyasztással. Belorussziában exportpiaci kilátásaink nem túl jók: sem a forgalom tendenciája sem az ország belső átalakulásai nem nyújtanak stabil, megnyugtató hátteret kivitelünk bővítésére.

2.5.6. Kazahsztán

Az ország Oroszország után a legnagyobb területű volt szovjet tagállam (területe 2,7 millió km²). Népessége azonban csak 16 millió fő. Amellett, hogy hatalmas fosszilis tüzelőanyag készletei vannak az országnak, jelentős agrár- (állati termék, és gabona) termelő. A gazdaság megrokkant a Szovjetunió felbomlásával, s a gazdasági eredmények az évtized közepéig siralmas képet mutattak. A gazdasági reformok és a gyorsított privatizáció rövid idő alatt, az állami vagyon jelentős részének magánkézbe áramlását eredményezte. Az ezredforduló éveit az ország kétszámjegyű gazdaságnövekedéssel ünnepelte, ami az energiaszektor prosperálásának, a jó termésnek és a jelentős külföldi tőkebefektetéseknek volt köszönhető. A könnyűipar és a mezőgazdaság fejlesztése jó eszköznek tűnik, az ország gazdasági stabilitásának olajtól való függetlenítésére és a gazdasági fejlődés kiegyenlítettebb ütemben való folytatásának biztosítására. A GDP 1998-tól 2001-ig évente erősödve folyamatosan nőtt. Az egy főre jutó GDP 5900 USD. **Az agrárium GDP-ből való részesedése 10%**. A bruttó agrárkibocsátás igen nagy szélsőségek között ingadozott az utóbbi években, a változás az egyes évek között: -20% és +28% között volt. Az infláció a többi szovjet utódállamhoz képest alacsony, 8-10% körül alakul. **A mezőgazdaságban dolgozik a munkaképes lakosság 23%-a**. A munkanélküliek aránya alacsony és tovább mérséklődik: 2001-ben 2,8%-os volt. A népesség 26%-a szegénységi szint alatt él. A háztartások jövedelmük 52%-át költik élelmiszerre.

Külkereskedelmi egyenlege az utóbbi három évben pozitív volt, 2001-ben 900 millió USD. Összes exportjából az agrárium 10% körül részesedik, az importból való részesedése 12%. Fő felvevőpiacai: Oroszország (20%) és Kína (7%). Fő beszerzési piacai: Oroszország (50%) és Németország (6,6%).

Fő agrártermékei a gabona (főleg a tavaszi búza), a gyapot, a gyapjú és az állati termékek. A gabonatermelés 12-16 millió tonna körül alakult az utóbbi években, ebből búza 9 millió tonna. A szarvasmarha állomány jelentősen csökkent az évtizedben, 2001-ben 4,1 millió volt. A sertéslétszám hasonlóképpen változott: harmadára csökkent, majd igen szerényen nőtt, 2001-ben 1 millió darab volt a létszám. Az összes hústermelés 0,6 millió tonna körüli, ebből marha- és borjúhús: 300-400 ezer tonna (csökkenő), sertéshús: 120 ezer tonna. Tejtermelés: 3,75 millió tonna (növekvő).

A Kazahsztánba irányuló agrárkivitelünk 1997-ben 26 millió USD-vel érte el a csúcst, azóta csökkenő irányzatú. Az utóbbi három évben stagnál 5-5,5 millió USD-os szinten. Kivitelünkben jelentősebb az állati és növényi zsír és a zöldség

gyümölcs készítmények részesedése. A két termékkör együtt az összes kivitel 80%-át adja. Agrárimportunk gyakorlatilag nincs.

Az élelmiszerfogyasztás jellemző adatai a következők: hús és hústermékek: 45 kg/fő stagnáló, tej és tejtermék: 205 kg/fő stagnáló, gabona és gabonatermék: 140 kg/fő csökkenő fogyasztással. Az ország talpra állására, fejlődésére a belső fogyasztás csak lassan reagál erősödéssel, ezt jelzi, hogy agrárkivitelünk a kedvező gazdasági változásokra még stagnálással válaszol. Fontos, hogy **az elkövetkező években kihasználjuk a kazah piacon felmerülő export-elhelyezési lehetőségeinket**. Intenzívebb piaci munkával még az 1997. évben elért szintnél is magasabb export lenne elérhető az elkövetkező időszakban.

2.5.7. Üzbegisztán

Üzbegisztán száraz, földrajzilag körbezárt ország, ahol a mezőgazdaságilag művelhető területek aránya 62%. A népesség 60%-a sűrűn lakott vidéki közösségekben él. A világ legnagyobb gyapotexportőre, jelentős arany- és olajkitermelést folytat, a régióban jelentős vegy- és gépiparral rendelkezik. A Szovjetuniótól való elszakadás után Üzbegisztán nem bírta elszakadni a régi gazdaságirányítási rendszertől, így a struktúraváltás is elmaradt. Az ország gazdaságpolitikája elijeszti a külföldi befektetőket, ez a gazdaság stagnálás fő oka. A növekvő adósságállomány, az erősödő pénzromlás, a sivár üzleti környezet vezetett a csalódást keltő 3%-os GDP növekedéshez 2001-ben. A kormány 2001-ben meghirdette a gazdasági nyitást és a reformokat, ezek hatása rövidtávon nem érezhető. **Az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson 2500 USD.** A munkanélküliség 15%-os.

A GDP kibocsátásából **az agrárium rendkívül magas részesedésű, 33%-os.** Az összes foglalkoztatottból szintén magas arányt képviselt az agráriumban foglalkoztatottak aránya: 2001-ben 44% volt. **Fő agrártermékek:** gyapot, zöldségek, gyümölcsök, gabona, élőállat.

Az összes **kivitel értékéből a gyapot 42%**, az élelmiszer termékek 5% körül részesednek. Fő felvevőpiacok: Oroszország (17%), Svájc (8%), Ukrajna (5%). Az összes **importból** az élelmiszerek 17%-kal részesednek. Fő szállítók: Oroszország (16%), Dél-Korea (10%), Németország (9%).

Magyarország a kilencvenes évek közepétől növekvő értékben exportált Üzbegisztánba, és agrárkivitelünk 1998-ra elérte a 11 millió USD-t. 2001-2002-ben azonban csaknem 0-ra zuhant az ide irányuló exportunk. Lényegében csak gabonát exportálunk Üzbegisztánba, és azt is csak időszakosan, a hazai termelés, illetve feleslegek függvényében. Áttörésre, a kivitel struktúrájának, dinamikájának megváltozására nem számítunk az üzbég piacon, elsősorban az üzbég gazdaság gondjai miatt.

2.5.8. Moldova

Kedvező az éghajlat, ideálisak talajadottságok a mezőgazdasági termelés számára. Ásványkincsek azonban szűkösen állnak rendelkezésre, az ország energiahordozókból is behozatalra szorul. Így az agrárium szerepe a döntő a gazdaságban. Meghatározó a gyümölcs-, a zöldség-, a bor- és a dohánytermelés. Az agrárium azonban nem volt elég masszív ahhoz, hogy a Szovjetunió összeomlásával, a legfontosabb energiaszállító megrendülésével, megállítsa a zuhanó termelési mutatókat. A sikeres reformoknak köszönhetően újra beindult a föld privatizáció, beszüntették a kedvezményes hitelek nyújtását az állami vállalatok számára, újra lendületet vett a gazdaság. Az 1998-as válság 8,6%-kal visszavetette a növekedést, az export mélypontra jutott, az energiaellátás akadozott. A 2000-ben kezdődő javulás (2%), 2001-ben folytatódott (6%). Ez a mezőgazdasági termelés 20%-os növekedésének és az ipari teljesítmény javulásának köszönhető. Az egy főre jutó **GDP 2550 USD**, melyből az agrárium 28%-kal részesedik. Az infláció 9,6%. A **lakosság** 80%-a szegénységi szint alatt él, a munkanélküliség meghaladja a 10%-ot. Az összes foglalkoztatottból 40% a mezőgazdaságban dolgozik. Jelentős **agrártermék a zöldség, a gyümölcs, a bor**, a szőlő, a cukorrépa, a napraforgómag, a dohány, a marhahús, a tej. Az összes **exportból** az élelmiszerek 42%-kal részesednek. Fő partnerek: Oroszország (45%), Románia (8%), Németország (8%). A összes **importból** az élelmiszerek csekély részt képviselnek.

A **Moldovába irányuló agrárkivitelnk** az 1996 évi 12 millió USD-s maximum után ingadozva csökkent, és 2002-ben csak felét érte el a korábbi csúcshoz.

Exportpiaci kilátásaink a 2002. évi gyenge eredmények ellenére is pozitívan ítélték meg, az ország földrajzi közelsége, korábbi eredményeink és az ingadozó önellátás miatt élénkebb piaci munkára érdemes területnek ítélték.

2.5.9. Albánia

Albánia 1990-ben, 44 év szocializmus után a többpártrendszerű demokrácia útjára lépett. Az átmenet azonban még a többi kelet-európai országhoz képest is nehéznek bizonyul. A korrupció, a magas munkanélküliség, az elmaradott infrastruktúra, az alvilág mind nehezítik a gazdasági politikai átalakulás végbemenetelét és a külföldi befektetők megjelenését. A 3,5 milliós népesség **egy főre jutó GDP értéke 3800 dollár**, ami még a szintén komoly gazdasági gondokkal küzdő környező országokhoz képest is alacsonynak mondható. Tovább súlyosbítja az ország gondjait a becslések szerint a hivatalos adatoknál (17%) is magasabb munkanélküliség.

A **mezőgazdaság részesedése a GDP-ből**, nem utolsó sorban az egyéb gazdasági területek fejletlenségének és a halászatnak köszönhetően **eléri az 52%-ot!** A **mezőgazdaság** továbbra is **Albánia** legfontosabb gazdasági ágazata, 1990-ben a **lakosság 48%-át foglalkoztatta**. 1990 előtt az **élelmiszeripar** Albánia legfontosabb ipari ágazata volt, amely 85%-ban kielégítette a belföldi igényeket. A gazdasági

átalakulás azonban igen negatívan érintette mind az élelmiszeripart, mind az agráriumot.

Az agrártermékek **importja**, évenként erősen hullámzó értékek mellett, összességében némileg csökkenő tendenciát mutatott 1992 és 2001 között. A **legfontosabb importtermékek** a gabonafélék, elsősorban a búza, amelyből a belföldi előállítással közel megegyező mennyiség (200-300 ezer tonna) érkezik az országba. Fontos még a cukor, a napraforgóolaj (25-35 ezer tonna) és a gyümölcsfélék (2000-ben már 128 ezer tonna) rohamosan emelkedő behozatala, amelyekből szintén igen alacsony az ország önellátottsága. Az **export töredéke** az import értékének és csak zöldségfélékből említésre méltó a mennyisége (8-9 ezer tonna).

Albánia **külgazdasági kapcsolatai csak néhány kiválasztott országra** korlátozódnak, amelyek nem a környező dél-kelet-európai térségből kerülnek ki, különösen zárt (legalábbis hivatalosan) az országhatár Jugoszlávia felé. A legfontosabb külkereskedelmi partner Olaszország, amelyet Görögország és Törökország követ.

Magyarország Albániába irányuló exportja évi 6-8 millió USD. Ennek legfontosabb árucsoportjai is – a gyümölcsféléket kivéve – a fent említett termékkörből kerülnek ki. 1992 és 2001 között Albániába a legfontosabb három magyar export árucsoport az állati és növényi zsírok, olajok, a gabona- és a húsfélék. Az önellátottság és az életszínvonal alakulása alapján szerényen növekvő export prognosztizálható.

2.5.10. Horvátország

Horvátország 1991-ben deklarálta függetlenségét, 1992 és 1995 között háború következett, amelyet az 1995-ben megkötött Dayton-i egyezmény zárt le. Horvátország gazdasági helyzete azonban a háborús pusztítások ellenére sokkal kedvezőbben alakult, mint a környező országoké, ebben történelmi és földrajzi okok egyaránt közrejátszanak.

Horvátország, Szlovénia után, már Jugoszlávia részeként is gazdaságilag a második legfejlettebb régiónak számított. Így a kilencvenes évtizedek közepe óta Horvátország néhány kisebb recessziót megélve, főként a turizmusra támaszkodva komoly fejlődésen ment keresztül. Mára a 4,4 milliós lakosság egy főre jutó GDP-je 8,3 ezer dollár, amelyből a mezőgazdaság 10%-kal részesedik. A gazdaság legkomolyabb problémája a munkanélküliség. **Horvátországban** 2000-ben a háztartási **kiadások 27%-át tették ki az élelmiszerre fordított összegek** (920 USD/fő/év).

Az ország igen **változatos földrajzi adottságai** lehetővé teszik a magas szintű mezőgazdasági termelést is, így az élelmiszeripari termékek fontos szerepet játszanak az ország exportszerkezetében is. A legtöbb növényi eredetű agrártermék esetében nőtt, míg az állati termékek esetében általában csökkent a horvát **termelés**

1992 és 2000 között. A legtöbb termék esetében így is képes az önellátásra Horvátország, amely általában még nőtt is a vizsgált időszakban. A gabonafélékből, hazánkhoz hasonlóan évente hullámzó mennyiséggel jelentős exportkiszállításokra is képes Horvátország, nettó exportőr továbbá az alkoholtartalmú italokból (sör, bor, tömény alkohol). Az **önellátottság** leginkább a zöldség és gyümölcsféléknél (80-90%-ról 75-80%-ra) csökkent, mivel a termelés növekedése nem tudta ellensúlyozni a fogyasztás még erőteljesebb emelkedését (110-205 kg/fő/év).

Horvátország külkereskedelmi egyenlege folyamatosan romlott az elmúlt évtizedben, az export enyhe növekedése mellett (3,9-ről 4,6 milliárd dollárra) az import drasztikusan, több mint duplájára, 9 milliárd dollárra emelkedett. Horvátország külkereskedelmi forgalmának közel 60%-a az Európai Unió felé irányul.

Az agrártermékek **importja** évenként erősen hullámzó értékek mellett összességében növekvő tendenciát mutatott 1992 és 2001 között. Az export viszont, amely 1992-ben még közel azonos nagyságrendű volt, mint a behozatal, folyamatosan csökkent a vizsgált időszakban, így az agrár- külkereskedelmi egyenleg 2001-ben már jelentős, 362 millió dolláros deficitet mutatott. A kereskedelmi partnerek közül, mind az import, mind az export esetében Olaszország és Németország jelentősége a legkiemelkedőbb, ketten együtt a külkereskedelmi forgalom 35%-át adják, hazánk 2% körüli részesedéssel a kilencedik helyet foglalja el.

Az **importból a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek** 850 millió dollárral 10% körüli értéket tesznek ki, ami ugyan nem kiemelkedő jelentőségű, mégis figyelemre méltó, hogy megfelelő mezőgazdasági adottságai ellenére Horvátország nettó agrártermék importőr. Főként sertés- és marhahúsból, tejből valamint zöldség- és gyümölcsfélékből szorul jelentős importra.

Hazánk Horvátországba jelentős értékben szállít agrárterméket: exportunk 2001-ben 89, 2002-ben pedig 100 millió USD volt. **Magyarország** Horvátországba irányuló **exportjában** éppen azok a legfontosabb termékek, amelyekből az ország komoly behozatalra szorul. A legjelentősebb négy árucsoport exportunkban a gabona, a hús, a tejtermék és az élő állat.

A horvát piac összességében kedvező lehetőségeket jelent a következő okok miatt:

- növekvő turizmus,
- társult uniós államként kedvezőbb kereskedelmi feltételek,
- bizonyos gyümölcs, zöldségféléket nem állítanak elő belföldön,
- bizonyos állati termékekből (pl. marhahús) pedig importra szorulnak,
- nehézségeket az alábbi tényezők jelenthetnek,
- a növekvő import elleni egyre erősebb ellenszenv,
- ezzel összefüggésben a belföldi termékek felhasználásának ösztönzése,
- a belföldi élelmiszeripar további modernizációja.

2.5.11. Szerbia és Montenegró (korábban Kis-Jugoszlávia, illetve Jugoszlávia)

Szerbia és Montenegró gazdasági helyzetét az elmúlt tíz évben a háborús konfliktusokon túl a nemzetközi kereskedelmi embargó is nehezítette. Az összetett politikai és gazdasági okok következtében a kilencvenes évtized végére a 10,6 milliós lakosságból 30% munkanélkülivé vált, az egy főre jutó GDP értéke pedig 2 ezer dollár környékére süllyedt. Az utóbbi években már viszonylag stabil nemzetközi és belföldi politikai helyzet lehetővé tette a gazdasági reformok és a fejlődés megindulását Jugoszláviában is, az átalakulás folyamata azonban nagy nehézségek közepette zajlik, és a helyzetet súlyosbítja az igen magas infláció is.

Az ország földrajzilag igen változatos, amelynek egy jelentős része alkalmas a mezőgazdasági termelésre, így jelenleg a GDP 26%-át adja a mezőgazdaság. Hazánk számára fontos exportcikkék közül többen (pl. málna) is komoly versenytársaink a szerb termelők. A jugoszláv **mezőgazdaság kapacitásai** a háborúk előtt számos termék esetében komoly tényezőként szerepeltek az agrárvilágpiacon és néhány termék esetében versenytársaként a magyar a gazdáknak, feldolgozóknak. A háború után azonban a rekonstrukciós és stabilizációs feladatok kötötték le a belgrádi kormányzat pénzügyi forrásainak nagy részét, ezért a támogatási versenyben is alulmaradt az ország.

A gondok felmérése után az **agrárium szerkezetátalakítása** 2002-ben erőteljesebben jelent meg a jugoszláv kormányzat prioritásai között. Az előző éveknél jóval nagyobb mértékben, 9,7 millió dollárral támogatták a mezőgazdaságot, amely az unió – egyes termékeknél még a társult államokénál is – kedvezőbb kereskedelmi feltételeivel együtt néhány termékcsoporthoz (gabona, zöldség-gyümölcs frissen és feldolgozva) újra versenyhelyeztetbe hozta Jugoszláviát. Az állati termékek előállításának növekedése szintén megfigyelhető az elmúlt két évben, azonban külpiacon versenytársaként egyelőre még nem kell tartani a jugoszláv húsiparttól, mivel eddig egyetlen vágóhíd sem felelt meg az uniós és az amerikai állategészségügyi hatóságok előírásainak.

Jugoszlávia a legtöbb agrártermékből az elmúlt évtized háborúkkal terhes időszakában is **közel önellátó** volt, amelyet azonban nem elsősorban a termelés szinten tartásával, hanem főként a **fogyasztás visszafogásával** ért el. A legjelentősebb felhasználás visszaesés a növényi és állati eredetű olajoknál és zsíroknál, valamint a cukor esetében volt kimutatható, ezen termékeknél a fogyasztás közel a felére esett vissza 1992 és 2000 között. Emelkedést a burgonya (35-40 kg/fő/év), a sör (37-61 kg/fő/év) és a sertéshús (59-62 kg/fő/év) esetében mutathattunk ki. Természetesen a politikai és a gazdasági helyzet megszilárdulása után az elkövetkező években várható, hogy a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek termelésének, illetve importjának növekedése után helyre áll a korábbi fogyasztási szerkezet.

Az elmúlt évtizedben a nemzetközi kereskedelmi korlátozások (embargó), a háborús körülményekkel együtt igen jelentős mértékben behatárolták Jugoszlávia

külkereskedelmi lehetőségeit és irányultságait. Ezért Jugoszlávia külkereskedelme az egyébként indokolt mértéknél még mindig jóval erőteljesebben koncentrált néhány "baráti", szomszédos országra és Oroszországra (elsősorban nem agrártermékek esetében). A **közelmúltban azonban az embargó évei után kereskedelmi egyezmények egész sorát** kötötte meg az ország, megfigyelői státuszt kapott a WTO-ban, az EU és az EFTA tagállamokkal, valamint az Egyesült Államokkal szabadkereskedelmi megállapodást, a környező országokkal pedig bilaterális szerződéseket kötött, az utolsót éppen Magyarországgal 2002 májusában. Érdekes az Oroszországgal, mint hagyományos külkereskedelmi partnerrel 2000-ben megkötött megállapodás is, amely 2005-re teljesen liberalizált forgalmat tűzött ki célul.

A kereskedelmi elzártság után a liberalizáció a legyengült szerb gazdaságnak törvényszerűen először az **importnak a kivitelnél jóval drasztikusabb mértékű emelkedését** hozta meg. A behozatal mértéke így már a liberalizációs intézkedések előtt, az embargó megszűnte óta már erőteljes mértékben nőtt Jugoszláviában, és 2002-re már elérte az ország GDP-jének 50%-át. A legnagyobb gondot azonban sokkal inkább a külkereskedelem termékszerkezete jelenti, míg ugyanis az export közel 50%-a nyersanyag, addig az import 90%-a tovább feldolgozott termék. Az agrárterméket tekintve szintén jelentős egyenlegromlást tapasztalhatunk, mivel 2000-ról 2001-re az export mértéke 9%-kal, míg az import közel 56%-kal emelkedett. Az ország **import termékszerkezetét** vizsgálva leginkább gabonából, cukorból, gyümölcsből és tejből szorul behozatalra. A legerősebb importnövekedést viszont, a gabonafélék mellett – igaz alacsony kiinduló szintről indulva – a burgonya és a baromfiús érte el, amelyek behozatala egy év alatt, 2001-re közel megduplázódott.

Hazánk Jugoszláviába az utóbbi években 40-50 millió USD értékben exportál agrárterméket, sajnos 2001-ről 2002-re a kivitel értéke csökkent: 47 millió USD-ről 40-re. **Magyarország** Jugoszláviába irányuló **exportjában** a legjelentősebb négy árucsoport között szerepelnek a Jugoszlávia számára fontos gabonafélék és tejtermékek. Úgy gondoljuk, hogy az elzárkózás évei után van lehetőség a Jugoszláviába történő kiszállítások növelésére, a legnagyobb növekedési potenciállal rendelkező lehetséges partnereknek elsősorban Horvátországot és EU tagállamokat tartjuk, de jelentős szerephez juthat hazánk is, mint szomszédos állam.

2.5.12. Bosznia-Hercegovina

Bosznia-Hercegovina 1991-ben deklarálta függetlenségét, azonban etnikai és politikai okok miatt 1992 és 1995 között háború következett, amelyet az 1995-ben megkötött Dayton-i egyezmény zárt le. A háborút megszenvedett gazdaság talpra állása nehéz folyamat, így az ország Makedónia után a második legszegényebb (egy főre jutó GDP 1,8 ezer USD) volt jugoszláv tagállam. A **Jugoszláv államon belül Bosznia-Hercegovinában főként ipari, elsősorban fémipari tevékenység** folyt, mára ebből az igen magas, a 3,9 milliós lakosság közel 40%-át érintő munkanélküliségen kívül csak a komoly környezetszennyeződés maradt hátra.

A **mezőgazdaság** nagy részét privatizálták, de a termelés elaprózott és nem túl hatékony, a mezőgazdaság így csak 16%-át teszi ki a GDP-nek, ráadásul az ország egyébként, nem utolsó sorban földrajzi adottságai miatt (hegyvidéki területek túlsúlya) hagyományosan nettó élelmiszerimportőr. A termelés a gazdaság minden ágában, így a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban is csak megközelítőleg 20%-át adja az 1989-es eredményeknek, ez még a többi volt Jugoszláv tagállam 40-50% körüli eredményéhez képest is igen alacsony. Ráadásul az ország már a háború előtt is nettó élelmiszerimportőr volt.

A **növényi termékek termeléséből** a gabonafélék közül a kukorica a legjelentősebb, a vetésterület közel 60%-át adja, a második a búza 30%-kal, a többi gabonaféle jelentősége elhanyagolható. A kukorica túlnyomó része takarmányként hasznosul, az éves 1,2-1,3 millió tonnás fogyasztásnak csak körülbelül a felét tudják belföldön előállítani. A legfontosabb szállító országa hazánk és Horvátország. Az ipari növények termelése, a dohányon kívül szinte elhanyagolható. A dohány termesztés és feldolgozás szinte az egyetlen jól szervezett, működő privatizált ágazat. A teljes növényi olaj szükségletet importból biztosítják, a legfontosabb szállítók szintén Magyarország, Horvátország az USA és Jugoszlávia. A többi olajos növénytel ellentétben a szója termelés viszonylag jelentős, de ez főként takarmányként hasznosul. A zöldségtermesztésbe vont terület felét elfoglalva legfontosabb termény a burgonya, amelyből így szinte egyetlen mezőgazdasági terméként közel önellátó az ország. A zöldségimport legfontosabb szállítói Magyarország, Horvátország és Jugoszlávia. A legtöbb gyümölcsféléből komoly behozatalra szorul az ország, talán egyedül a bogyósok termesztése mondható emelkedőnek, amely a termesztési hagyományok és jó fajták meglétével akár exportlehetőségekhez is vezethet. Az import nagy részét Olaszországból, Törökországból, Görögországból, Spanyolországból és Magyarországból biztosítják.

Az **állattenyésztés tekintetében** a marhahús előállítás 20 ezer tonna körüli, így a fogyasztás (63 ezer tonna) közel kétharmadát importból kell beszerezni. A juhtenyésztésre igen alkalmas Bosznia jelentős része, így az ország önellátó. A sertéshús előállítás nagy része csak a horvátok lakta területek saját előállításából történő felhasználását szolgálja. A baromfi tenyésztés a folyamatos növekedés ellenére komoly gondokkal küzd. Ezek közül a legfontosabb a beszerezhető takarmány minősége és ára, amely ha túl magas azonnal az import emelkedését hozza maga után, elsősorban éppen hazánkból.

Az alacsony önellátottság ellenére Bosznia-Hercegovina az alacsony életszínvonal és a magas munkanélküliség miatt inkább csak **az olcsó tömegtermékek esetében mondható jó felvevő piacnak**. Az átlag négyfős család a hivatalos statisztikák szerint évente 2500 dollár körüli összeget fordít élelmiszerre, a havi átlagkereset 200 dollár, a munkanélküliség 40%-os és becslések szerint a lakosság egy ötöde a szegénységi küszöb alatt él.

A **teljes export** 1996-os 336 millió dollárról 2001-re 1 milliárd dollár fölé emelkedett, míg az **import** 800 millió dollárról közel 3 milliárd dollárra nőtt. Az agrártermékek az importnak 30, míg az exportnak csak 6%-át teszik ki.

Az **ország agrárimportja** 1992 és 2001 között jelentősen emelkedett, a külkereskedelmi egyenleg romlása 1997-re érte el a csúcát, ekkor több mint 600 millió dolláros negatívumot ért el az agrárágazat. 1997 és 2001 között már csökkenő tendenciát mutat a behozatal, és 400 millió dollár környékén látszik stabilizálódni. Az elmúlt évtizedben a **legfontosabb élelmiszer importtermékek** az ásványvíz, az alkohol tartalmú italok, a tejtermékek és a húsfélék voltak. A legfontosabb **külkereskedelmi partnerek** az EU (Olaszország, Németország) és a volt Jugoszlávia tagállamai. (Horvátország, Szlovénia, Kis-Jugoszlávia)

Magyarország Bosznia-Hercegovinába 2001-ben 110, 2002-ben 101 millió USD értékben exportált agrárterméket. **Exportunkban** a legjelentősebb négy árucsoport között szerepelnek az ország számára fontos termékek: a gabona, az állati és növényi zsiradék, az élő állat és a takarmány.

Bosznia-Hercegovina rossz mezőgazdasági adottságai miatt a várható gazdasági fellendülés után is több termékből komoly mértékű behozatalra szorul majd. **Úgy véljük tehát, hogy Magyarország számára főként az alapvető agrártermékek esetében, mint a gabona, a cukor vagy a növényi olaj továbbra is perspektivikus piac lehet Bosznia-Hercegovina.**

2.5.13. Makedónia

Makedónia szintén 1991-ben kiáltotta ki függetlenségét, amelyet viszont a használt nemzeti jelképek és név miatt Görögország nem ismert el, a kereskedelmi blokáddá növekvő konfliktusnak végül 1995-ben lett vége, a politikai nyugalom azonban nem tartott sokáig, mert a 2001-es koszovói válság okozta etnikai feszültségek szintén erőteljesen érintették az országot. Az ország függetlenedése pillanatában is komoly gazdasági hátránnyal indult, mivel a volt Jugoszláv Szövetségi Köztársaságon belül is a legelmaradottabb régióknak számított. A nagyfokú munkanélküliség (39%) mellett az ország földrajzi helyzete tovább nehezítette a fejlődést, mivel a balkáni államok nagy részével ellentétben nem rendelkezik tengeri kikötővel, területe pedig főként hegyvidéki. A legkisebb lélekszámú délszláv állam 2 millió lakossal. A fejlődés 1996-tól azonban komoly éves növekedési ütemet mutatva megindult, 2001-ben az egy főre jutó GDP értéke 4400 dollár volt. A közvetlen szomszédságban zajló 2001-es koszovói válság azonban újra megakasztotta a gazdasági reformok és befektetések ütemét, mivel a kormányzatot a védelmi intézkedések, a befektetőkét pedig a politikai bizonytalanság foglalta le.

Bár a **mezőgazdaság a GDP-nek csak 10%-át adja** és a földrajzi adottságok sem a legkedvezőbbek, az ország exporttermékei között az **élelmiszeripari cikkek** fontos helyet foglalnak el. 1992-ben Makedónia a bor, a sör, a zöldség- és a gyümölcsfélék, valamint a tojás esetében még nettó exportőr volt, 2000-re azonban már csak a zöldségfélék és a tojás önellátottsága volt nagyobb, mint 100%. A gabonafélék **termelése** az évi 600 ezer tonna körüli értékről nem mozdult el

jelentősen, de így is átlagban évi 150-300 ezer tonnával kevesebb, mint a felhasznált mennyiség. A gabona termelés mintegy fele búza, negyede pedig kukorica.

Makedónia kereskedelmi kapcsolatai igen élénkek a környező, elsősorban volt jugoszláv tagállamok felé. Jól működő szabadkereskedelmi megállapodása van Horvátországgal és Szlovéniával, valamint az ország lehetőségeihez képest kiemelkedően magas – különösen export – forgalmat bonyolít Bosznia-Hercegovinával. Az EU tagállamok is fontos kereskedelmi partnernek számítanak. Az **ország külkereskedelmi egyenlege** 1992-ben még erőteljesen, mintegy 100 ezer dollárral a pozitív tartományban volt. 1994 és 1998 között az import és az export nagyjából együtt mozgott, erőteljesen emelkedett a külkereskedelmi forgalom, összességében elérve a 700 millió dollárt, amelyet azóta egyenletes, bár egyre kisebb mértékű csökkenés követett.

Makedónia az export 1994-es hirtelen zuhanása óta nem képes a kialakuló agrár-külkereskedelmi deficitet leküzdeni. Az agrártermékek importja 250 millió dollár körüli értéken látszik stabilizálódni. Az elmúlt évtizedben a **legfontosabb élelmiszer importtermékek** a gabona, a cukor, a gyümölcsfélék és a tejtermékek voltak. **Magyarország** Makedóniába irányuló **exportjában** – mely a 2001. évi 16 millió USD-ről 2002-re 23 millióra nőtt – a legjelentősebb árucsoportok között szerepelnek a Makedónia számára fontos gabona- és tejtermékek.

Makedónia a volt jugoszláv tagállamok közül a legkisebb forgalmat bonyolítja hazánkkal, de a legutóbbi időben megindult gazdasági stabilizáció a hazánkból származó agrárbehozatal dinamikus emelkedését is eredményezte, s ez további reményeket kelt exportunk szintentartása, esetleg növelése tekintetében, a hagyományos exportszerkezetben.

2.6. Amerikai Egyesült Államok

Az Egyesült Államok világgazdaságban betöltött szerepe igen jelentős: részesedése a világ GDP-jéből 32,5%. A mintegy 10 évig tartó fellendülés után fordulat következett be, a gazdaság növekedése elmaradt a várt szinttől. A recessziót tovább mélyítette a szeptember 11-ei terrormerénylet. 2002 elején már mutatkoztak az újabb fellendülés jelei, ám az egyes elemzők által előrejelzett Double Dip (megkettőzött alámerülés) nevű folyamat, azaz hogy a gazdaság a recesszióból való kilábalás útján ismét visszacsúszik, beteljesülni látszik.

Míg a **mezőgazdaság az USA GDP-jének mindössze 2%-át állítja elő,** addig az ipar 20%-át, a szolgáltató szektor pedig 78%-át adja, ennek ellenére – elsősorban stratégiai szempontból – meghatározó szerepe van a mezőgazdaságnak. Az ország területének 43%-a mezőgazdasági terület. A mezőgazdaság két nagy ágazata közül korábban az állattenyésztés, a 70-es évektől azonban a növénytermesztés volt a meghatározóbb. Az állattenyésztésben a hagyományosan nagy szerepű szarvasmarha-tenyésztés mellett a tejjagdálkodásnak, a baromfitartásnak és újabban a sertésenyésztésnek van kiemelt szerepe. A

növénytermesztés ágazatai közül a szántóföldi növénytermesztés a legfontosabb. A szántóföldi területek több mint 50%-án 3 növény, a kukorica, a szója és a búza termesztése folyik. A kertészeti termesztés is egyre nagyobb szerephez jut elsősorban Kaliforniában és Floridában.

Bár hazánk külkereskedelmi forgalmából csak viszonylag jelentéktelenebb részt képvisel az USA-val való mezőgazdasági külkereskedelmünk, mégis érdemes foglalkozni vele, mivel a világpiaci folyamatokat jelentős mértékben befolyásolja, részint, mint hatalmas termelő és exportőr, részben, pedig mint óriási felvevőpiac. Az USA 2000-ben megközelítőleg 14%-át adta a világ összes agrárkivitelének. Agrár- külkereskedelmi egyenlege az utóbbi években mindig pozitív volt. Az export 1996-1999-ig folyamatosan csökkent, majd 2 év enyhe növekedés után ismét csökkenni kezdett, ugyanakkor az import 1997-től folyamatosan emelkedett.

Az Egyesült Államok legfontosabb **export-piacait** szemügyre véve szembetűnő Ázsia és Óceánia térségének szerepe. 2001-ben az összes mezőgazdasági kivitelük 43%-a került ezekbe az országokba. Második legfontosabb partnere az export tekintetében a NAFTA, harmadik pedig az Európai Unió. **Az export összetételét** vizsgálva megfigyelhető a gabonafélék vezető szerepe, de a hús- és vágási termékek, valamint a dohányfélék főcsoportja is szép teljesítményt produkált. A szójabab vezeti a fő agrár-exporttermékek listáját 10%-kal, ezt követi a kukorica, a búza és kétszeres, a szivar és cigaretta, valamint a hús és szárnyasok csoportja. E termékekből Amerika rendkívül nagy arányban járul hozzá a világ exportjához, így a világpiaci folyamatokat döntően befolyásolja.

Az **import** tekintetében legjelentősebb szerepe a NAFTA országoknak van. 2001-ben 38,4%-a az amerikai importnak ezekből az országokból származott. Európa is jelentős (21,3%) forrása az Államokba érkező mezőgazdasági és élelmiszeripari áruknak. Ázsiának és Óceániának kisebb, viszont a Karib-térségnek és Latin-Amerikának nagyobb a részesedése az összes importból, mint az export esetében. Az importot tanulmányozva, két áru főcsoport vezető szerepe tűnik ki. Az egyik a halak és rákok főcsoportja, a másik pedig az évekig vele nagyjából azonos szinten lévő, ám 2001-ben az első helyre ugró italok és ecet főcsoport. Ezen kívül a gyümölcs és dió főcsoportnak, a hús és vágási termékeknek, a kávé, tea, fűszerek kategóriának illetve a zöldségféléknek van jelentősége.

Magyarország az elmúlt 6 év átlagát tekintve **legnagyobb mennyiségben zöldség- és gyümölcskészítményeket exportált az Egyesült Államokba**, bár 1996-hoz képest több mint 80%-kal csökkent kivitelünk elsősorban az almalé-export visszaesése miatt. A második helyen álló állati eredetű élelmiszerkészítmények (főként sonka és kolbászfélék) kivitele is ingadozó, legmagasabb értéket 1998-ban ért el 9,64 millió USD-ral. Ezeket követik a tejtermékek, melyek 1996 óta egyetlen év kivételével mindig képesek voltak növekedést produkálni. Az egyéb állati termékek főcsoportja (főként madártoll- és pehely), valamint az italok, szesz, ecet főcsoport is rangos helyet foglal el az agrárexportban. Hazánk Egyesült Államokból származó importjában azok a termékek dominálnak, melyekből az USA a világpiacon is fontos exportőrnek számít. Legnagyobb értéket hatéves átlagban a

dohány és dohánytermékek főcsoportja ért el, bár az utolsó két évben visszaesett a behozatal. Második helyen az állati takarmányok állnak, megelőzve az olajos magvak főcsoportját, ahol azonban nem a szója a legmeghatározóbb, hanem a különféle vetőmagok. A fent említetteken kívül még a gabonafélék importja jelentős. **Az USA-val szemben tartósan negatív az agrár-külkereskedelmi egyenlegünk:** 2001-ben –22 millió USD volt, ami 2002-re –12 millióra csökkent.

Az USA-ba irányuló exportunkban továbbra is elsősorban a magasabb feldolgozottságú áruké lesz a főszerep. A legjelentősebb szerepet a zöldség- és gyümölcskészítmények főcsoportja játszik, ezen belül a legnagyobb értéket az almalé képviseli, melyből az USA önellátása nem sokkal haladja meg a 40%-ot, és ez az arány csökkenő tendenciát mutat. Ugyanakkor az amerikai almalé-piacon jelenlévő erős versenytársak (Argentína, Németország, Chile, valamint Kína) ronthatják pozíciónkat. **Az állati eredetű élelmiszerkészítmények piacán vezető szerepet játszó sonka exportja az 1999-es mélypontja után ismét növekvő tendenciát mutat.** Sonkaexportunk tekintetében Hollandiát megelőzve az Egyesült Államok a legfontosabb célpiacunk, összes kivitelünk 68%-a kerül az országba. Piaci pozíciónk további bővítését segítheti elő, hogy többnyire kedvezőbb áron kínáljuk árunkat a legnagyobb beszállítóknál, ugyanakkor minőségben is felvesszük velük a versenyt. **Az amerikai borpiacon** nemcsak a külföldi konkurenciával kell megküzdenie a magyar bornak, hanem az egyre jobb eredményeket produkáló belső termeléssel is. A hazai szőlőtermés jelentős részének a minősége jócskán elmarad attól a szinttől, ami az adott ökológiai feltételek mellett elvárható lenne, a világpiacon azonban elsősorban minőségi borokkal lehetünk versenyképesek. Mindenképpen szükséges viszont a piacra jutás támogatásának növelése a kollektív marketing eszközeivel.

2.7. Brazília

Brazília 8,5 millió km² összterülettel és 176 millió lakossal **Dél-Amerika legnagyobb országa.** Gazdag természeti kincseinek és munkaerőforrásainak köszönhetően a 70-es évek óta Dél-Amerika vezető gazdasági erejének számít. Magas államadóságából következő pénzügyi válságából 1998-ben egy, az IMF segítségével folyósított több mint 40 milliárd USD nagyságú hitel segítségével lábalt ki, azóta mérsékelt gazdasági növekedést produkál. (2001-ben GDP-je 2%-kal növekedett). A mezőgazdaságból származik a brazil GDP 9%-a, az iparból 32%.

Brazília területét nagyrészt esőerdő borítja, a mezőgazdaságilag művelhető terület az összterületnek csupán 31%-át teszi ki. A legfontosabb mezőgazdasági termékek az alábbiak: kávé, szójabab, búza, rizs, kukorica, cukornád, kakaó és citrusfélék, ebből a szójabab és a kávé az ország legfontosabb exporttermékei közé sorolhatók. Brazília (az USA után) a világ második legnagyobb szójababtermelője, termésmennyisége jelenleg eléri a 40 millió tonnát. Az utóbbi években jelentősen növekedett a marha- illetve baromfihús-termelése is, ezzel a világpiacon egészére, és

azon belül a magyar marha- és baromfihús fontos elhelyezési piacaira is számottevő hatást gyakorolt, számunkra fokozódó konkurenciát jelent.

Brazília hagyományosan agrár-exportőr országnak számít, agrár-külkereskedelmi mérlege az utóbbi években általában 8-12 millió USD aktívummal zárul. Az agrár- és élelmiszeripari termékek részaránya az összexporton belül eléri a 20-25%-ot, az agrárimport részaránya 5-10% körül alakul. Húsexportját elsősorban a nemzeti valuta (real) erős leértékelése, valamint a többi dél-amerikai országban (Argentína, Uruguay) fellépő exportnehézségek révén tudta fokozni. Emellett a világ egyik legfontosabb szójabab és -olaj exportőrjének számít. Főbb exportpiacai az USA, Argentína és Japán, de az utóbbi években betört az EU piacára is, s ezzel a növényolajpiacon is új konkurenciaviszonyokat teremtett.

A magyar-brazil agrár-külkereskedelemben **a magyar import - a jelentős mennyiségű takarmányimport miatt - nagyságrendekkel nagyobb, mint a Brazíliába irányuló magyar agrár-export.** Teljes agrárimportunk az utóbbi években 125-150 millió USD körül alakult, ebből az állati takarmányok importja 90%, a fontosabb termékek közé tartozik még a Virginia típusú dohány és a narancslé. Exportunk két legfontosabb terméke a keveréktakarmány és a szárított zöldség, exportmennyiségünk azonban sajnálatos módon az 1996. évi több mint 5 millió USD-ről 2001-ben kevesebb mint 1 millió USD-re esett vissza.

A brazil élelmiszer-piacra nem könnyű betörni. A nagy mennyiségű tömegtermékek esetén a potenciális magyar agrár-exportőrök számára magas szállítási költségek eleve leküzdhetetlen költséghátrányt jelentenek. A speciális, magas feldolgozottságú és drága termékek esetében pedig a térségen kívüli exportőrök támasztotta versenyben kellene helytállni. A másik oldalon **Brazília** mint növényolaj-, marha- és baromfihús-exportőr, **komoly konkurenciát jelenthet a magyar áruk számára az EU piacokon,** ahol csak minőségorientált stratégiákkal tudjuk piaci részesedésünket megőrizni, mert árban aligha tudunk a brazil termékekkel versenyezni.

2.8. Argentína

Argentína Brazília után a 2,77 millió km² összterületével és 38,8 milliós lakosságával a második legnagyobb dél-amerikai ország. A gazdag természeti forrásokból és jól képzett munkaerőforrásokból adódó lehetőségeit azonban állandó pénzügyi nehézségei és igen magas inflációs nyomása miatt nem tudja még igazán kihasználni. 2000 óta csökkent a GDP-je, 2001-ben a gazdaság növekedési rátája -4,6% volt. A 2002-ben választott új kormány újabb 20 milliárd USD nagyságú IMF-hitelekkel próbálja a gazdaságot fellendíteni. Az argentin GDP 28%-a az iparból, 66%-a a szolgáltatási szektorból származik és csak 6%-a a mezőgazdaságból.

Az ország területének 64%-a mezőgazdasági terület, az északi területén található gazdag legelőterületeken (pampák) az ország hatalmas szarvasmarha

állományát (több mint 50 millió db) tenyésztik, illetve hizlalják. Az exportorientált mezőgazdaságának legfontosabb növénytermelési termékei: napraforgó (ebből a világ legnagyobb termelője), szójabab, kukorica, citrom, grapefruit, dohány, búza. Ebből a búza és a szójabab tartozik az ország legfontosabb exportcikkei közé. Hatalmas állatállománya ellenére Argentína nem tartozik a világ legnagyobb húsexportőrei közé, sőt csökkenő exportteljesítményt mutat, amelynek okai egyrészt a száj- és körömfájás miatt több ország által elrendelt importkorlátozásokban, valamint az ország egyéb gazdasági nehézségeiben keresendők.

Argentína is **hagyományosan agrárexportőr** országnak számít, agrár-külkereskedelmi mérlege 1997 és 2001 között általában 9-12 millió USD-nyi aktívumot mutatott. Az agrár- és élelmiszeripari termékek részaránya az összexporton belül eléri a 40-46%-ot, az agrárimport részaránya 5-6% körül alakul. Argentína a világ egyik legfontosabb szójabab és -olaj, napraforgó és -olaj, valamint búza és kukorica exportőrének számít. Húsexportját azonban a fent említett nehézségek akadályozzák, az erősödő konkurencia miatt nem egy hagyományos piacról is kiszorult. Az export főbb célpiacai Brazília, az USA, Chile és Spanyolország.

Agrár-külkereskedelmi egyenlegünk Argentínával szemben is negatív, bár sokkal kisebb értékben importálunk onnan, mint például Brazíliából. 2002-ben importunk 24 millió USD-t tett ki, ebből több mint 4 millió USD-ért vásároltunk takarmányt (szójapogácsát). Más fontosabb importterméknek számít még a földimogyoró és a különféle halak (pl. tőkehal). Az Argentínába irányuló agrárexportunk 2002-ben még jelentéktelenebb volt, mint a korábbi években.

A közeljövőről szóló makrogazdasági prognózisok, gazdasági jelzőszámok arról tanúskodnak, hogy Dél-Amerika országai – így Argentína is – a jövőben vonzó célpontok lehetnek az élelmiszerexportőrök számára. Jóllehet, az utóbbi időben kormány szinten is történtek kísérletek a kétoldalú agrárkapcsolatok szélesítésére, **mindazonáltal nem számíthatunk a magyar kivitel radikális fellendülésére.**

2.9. Japán

Japán 378 ezer km²-nyi, kisebb-nagyobb szigetek által alkotott összterületén 127 millió ember él, tehát a világ egyik legsűrűbben lakott országa. A kormány és az ipar együttműködése, az erős munkafegyelem és a hatalmas technológiai fejlődés révén Japán a XX. század végéig a világ második legerősebb gazdasági erejévé vált. Az ezredfordulón – elsősorban az amerikai konjunktúra alakulásának következményeként – a japán gazdaság bővülése lelassult, 2000-ben még 1,7%-kal nőtt a GDP-je, 2001-ben már 0,3%-kal csökkent. Az Amerikába, Ázsiába és Európába irányuló export 2001-ben erősebben csökkent, mint az onnan érkező import, ezért az előző évek kb. 100 milliárdos külkereskedelmi aktívuma 55 milliárd USD-re mérséklődött. Az egy főre jutó GDP így is 27200 USD volt 2001-ben. A japán GDP-nek mindössze 2%-a származik a mezőgazdaságból (ennek is döntő

része a halászat), míg 36%-a az iparból és 62%-a a szolgáltatási szektorból származik.

Az ország területének 14%-a mezőgazdasági terület, ahol rizst, cukorrépát, zöldséget és gyümölcsöt termelnek, az állattenyésztés fő termékei a sertés, a baromfi, a tej, tojás de elsősorban a hal. A fontosabb növényi termékek közül rizsből 1996-ig önellátó volt, azóta évi importja eléri a 650 ezer tonnát. Búzából és szójababból szükségletének csak kis hányadát (6-11%) tudja a belföldi termelésből fedezni, itt jelentős importra szorul. Az importált takarmányokon alapuló japán állattenyésztés az utóbbi években stabilan 500 ezer t marhahúst, 1,2 millió t csirkehúst és 1,2 millió t sertéshúst tud előállítani, a saját hústermelése azonban csak részben tudja a lakosság húszükségletét fedezni, az önellátási ráta 2000-ben 52%-os volt.

Japán hagyományosan agrárimportőr országnak számít, agrár-külkereskedelmi egyenlege a 1997 és 2001 között általában 33-38 milliárd USD passzívumot mutatott. Az agrár- és élelmiszeripari termékek részaránya az összimporton belül eléri a 10-13%-ot, az agrárexport részaránya 0,5-1% körül alakul. Japán évi 20 millió tonnával a világ legnagyobb takarmánygabona-importőre, de búzából és búzalisztből is évente 5,7-6 millió tonnát importál. Jelentős behozatalra szorul rizsből (évi 650 ezer t) és szójababból is (évi 4,8 millió t). Az állati termékek közül a sertéshúsimport 2001-ben elérte az 1 millió tonnát, amely főleg Észak-Amerikából és az EU-ból származik. Baromfihúsból évi 700 ezer tonnát importálnak, a főbb szállítók Kína (40%) és Thaiföld (30%).

Agrár-külkereskedelmi egyenlegünk Japánnal szemben pozitív, 2002-ben exportunk összesen 80 millió USD-t tett ki, míg importunk százezer USD alatt maradt. Az export fokozásában nagy szerepe volt annak, hogy többéves gazdaságdiplomáciai munka eredményeként 1998 végén Japán feloldotta a magyar nyershús beviteli tilalmát, azóta sertéshúsexportunk évi 45 millió USD fölé nőtt. A legfontosabb exporttermékünk közé tartozik a libamáj, amiből évi átlagban 7-8 millió USD-ért exportálunk Japánba, valamint az ott nagyon kedvelt, párna- és paplantölteléknek használt magyar toll, amit különféle minőségben összesen 11,5 millió USD értékben exportálunk. A japán tejtermék piacára is sikerült fokozatosan betörni, 2001-ben már több mint 3,5 millió USD-ért szállítottunk tejkészítményeket. Borexportunk csökkenő tendenciát mutat, de még így is több mint 1 millió USD értékben tudtunk 2001-ben palackozott bort Japánba eladni.

A kisebb recesszió ellenére Japán a legfontosabb távol-keleti agrárpiaconk marad. A fontosabb exporttermékeink közül a sertéshús, a toll és a libamáj piaca stabilnak mondható, sőt bővítésre ad lehetőségeket. Sajnos a japán növényegészségügyi szabályozás változatlanul teljes mértékben megakadályozza a nyers zöldség- és gyümölcsstermékeink piacra jutását, ennek feloldását továbbra is szorgalmazni kellene.

2.10. Kína

Kína 9,5 millió km² összterületével és 1,28 milliárdos lakosságával a világ legnépesebb országa. A piacorientáltabb gazdaság felé történő (nem zökkenőmentes) átmenet a gazdaságban jelentős erőket szabadított fel, és a 90-es évek válságjelei ellenére a gazdasági növekedés még mindig nagyobb, mint a konkurens államokban. Kína jelenleg a hetedik legnagyobb gazdasági eredménnyel és a hatodik legnagyobb külkereskedelmi forgalommal rendelkező ország. Ennek ellenére az 1000 USD/fő nagyságú átlagjövedelme alapján még fejlődő országnak számít. 2001-ben GDP-je 7,3%-kal nőtt. A GDP 18%-a a mezőgazdaságból származik.

Az ország területének 58%-a mezőgazdasági terület, több mint 900 millió ember vidéken él és a vidéki lakosság háromnegyede a mezőgazdasági termelésből próbál megélni. A legfontosabb növényi termék a gabona (a rizs, a búza és az ottani nomenklatúra szerint a szójabab), a burgonya és az édesburgonya, az olajos magvak (a földimogyoró és a repce), valamint a tea. Területénél fogva Kína a világ legnagyobb rizs- és búzatermelője. Az állati termékek közül az utóbbi öt évben erőteljesen nőtt a sertéshús (1996 és 2001 között 33 millió t-ról 43 millió t-ra), és a csirkehús termelése (6 millióról 9,5 millió tonnára). 2001-ben Kína a világ hústermeléséből a következő részarányt képviselte: marhahús 9,5%, sertéshús 47,7%, birka-, bány- és kecskehús 23,7%, baromfihús 18,9%.

Kína negatív agrár-külkereskedelmi mérlegét a nagy erőfeszítések ellenére sem tudta ledolgozni, 1997 és 2001 között általában 1,1-3,4 milliárd USD-nyi passzívumot mutatott. Az agrár- és élelmiszeripari termékek részaránya az összexporton belül csak 3-4%-ot ér el, az agrárimport részaránya 4-7% körül alakul. Ennek ellenére a kínai mezőgazdasági termelés szélsőséges ingadozása az országot néha jelentős (és a világkereskedelmet nagymértékben befolyásoló) mennyiségű importra kényszeríti, vagy túltermelés esetén Kína – a hiányzó tárolókapacitások és a devizabevételi igény miatt – hirtelen exportra kényszerül. A kínai agrár-külkereskedelemnek egy másik sajátossága az európaiaktól eltérő fogyasztási szokásokból adódik: Kína például a világ második legnagyobb baromfihús-importőre és egyben a világ második-harmadik legnagyobb exportőre is. Ennek az oka, hogy a Kínában specialitásnak számító “csirkelábat” a vámstatisztikák szerint együtt kezelik a “csirkecombbal”, amiből nagyobb mértékben exportálnak. Végül, de nem utolsó sorban meg kell említeni, hogy Kína 2001 végén megtörtént WTO csatlakozása jelentős változásokat fog okozni a kínai agrár-külkereskedelemben is.

Agrár-külkereskedelmi egyenlegünket Kínával szemben már évek óta növekvő passzívum jellemzi. Bár exportunk 1996 óta több mint 4-szeresére nőtt (2002-ben 4,3 millió USD - és akkor hol vannak már a 80-as években elért exporteredmények), a Kínából származó importunk ennek közel kétszerese (8 millió USD). Kínából elsősorban fagyasztott halat és étkezési célú földimogyorót importálunk (bár egy-egy évben felmerült nagyobb import más termékekből is, pl.

dohány, vagy toll). Exportált termékeink inkább választékbővítők lehetnek a kínai piacon, mert 2001-ben pl. a legnagyobb részarányt a toll (amiből Kína szintén a világ legnagyobb exportőre) 45%-kal és a baromfiszárny és -belsősegek (35%) tették ki. Aruink piacra jutását eddig nagymértékben akadályozták a különféle védővámok, továbbá az, hogy Magyarország alig alkalmazza nyugati exportőrökhöz hasonló hitel- illetve hitelgaranciális exportsegítő megoldásokat.

Kína a WTO-csatlakozással kötelezettséget vállalt arra, hogy öt éven belül messzemenően liberalizálja külkereskedelmét. Meg kell teremtenie az egységes belső piacot, ahol a külföldi kereskedőknek manapság még sokszor helyi monopóliumok és korlátozások ellen küzdeniük kell. A belépés óta erőteljesen nőttek a külföldi beruházások Kínában, várható tehát, hogy az ország nyitása a kisebb országok számára is több lehetőséget nyújt. Ahhoz képest, hogy az utóbbi években a legnagyobb kínai külkereskedelmi vállalatok állami támogatással csaknem 50 önálló kereskedelmi irodát létesítettek Magyarországon, és mintegy 3500 kínai magáncéget jegyeztek be, amiből a Kínából ide érkező import további növelése várható, **a magyar agrárkivitel jelentős bővítése egyelőre nem valószínű.**

2.11. Koreai Köztársaság

Korea 98,4 ezer km²-nyi (nagyjából Magyarország területével megegyező) összterületen 48,3 millió (tehát közel ötször annyi) ember él. Az ország gazdasága az egykori kistigrisek stratégiájával – olcsón termelni és agresszíven exportálni – egészen a 90-es évek közepéig hatalmas fejlődésen ment keresztül. Az 1997-98-as ázsiai válságból is az egész világ számára meglepően gyorsan állt fel, elképesztő következetességgel hajtották végre az IMF ajánlásait és 2000-ben már ismét 8,8%-os GDP növekedést értek el. 2001-ben GDP növekedése 3,3%-ra esett vissza. Exportja 2001-ben erősebben csökkent, mint az importja, ezért a külkereskedelmi aktívum 9 milliárd USD-re esett vissza. A koreai GDP 5%-a a mezőgazdaságból származik (44%-a az iparból, 51%-a a szolgáltatási szektorból).

Az ország területének 20%-a mezőgazdasági terület, ahol rizst, árpát, zöldséget és gyümölcsöt termelnek, az állattenyésztésben a szarvasmarha, a sertés, a baromfi, a tej, tojás és a hal jellemző. A fontosabb növényi termékek közül rizsből 7,5 millió tonnás termelésével majdnem önellátó, a búza-, kukorica- és szójababtermelése csak kis részben fedezi a belföldi szükségletet. Marhahús termelése 1999 óta több mint 40%-kal csökkent, 2001-ben 226 ezer tonnát állították elő. A csirkehús- és a sertéshús termelése nem változott, 2001-ben 377, illetve 930 ezer tonnát termeltek.

Korea agrárimportőr ország, importja 1997 és 2001 között 5-8 milliárd USD-vel nagyobb volt, mint exportja. Az agrár- és élelmiszeripari termékek részaránya az összimporton belül eléri a 5-6%-ot, az agrárexport részaránya 0,7-1% körül alakul. Korea évente 2-4 millió t búzát és 7-8 millió t kukoricát importál, elsősorban Kínából, Argentínából, Brazíliából és az USA-ból. Jelentős behozatalra

szorul marhahúsból (2001-ben 180 ezer t) és sertéshúsból (100 ezer t) is, az import főleg Észak-Amerikából, Ausztráliából és az EU-ból származik. Baromfihúsból évi 80 ezer tonnát importálnak, főleg Kínából.

Agrár-külkereskedelmi egyenlegünk Koreával pozitív (szemben az összkülkereskedelmi mérlegünkkel, amely majdnem 500 millió USD-nyi passzívumot mutat), 2002-ben exportunk összesen 32 millió USD-t tett ki, míg importunk nem érte el a 300 ezer USD-t. Miután 1998-ban megegyezés jött létre az exportált sertéshús állategészségügyi előírásairól, elindulhatott a kivitel, és mára ez a cikk agrárexportunk majdnem teljes egészét és Koreába irányuló összexportunknak csaknem 70%-át adja. A többi termék közül tollból és kukoricából volt néhány évben említésre méltó exportmennyiség.

Korea 2003 januárjában tárgyalásokat kezdett a WTO-val arról, hogy mennyire nyissa tovább belső agrárpiacát a külföldi exportőrök előtt. Ennek eredményétől, a politikai és gazdasági helyzettől függően elképzelhető, hogy agrárexportunk a sertéshús-szektorban (ahol már most is a koreai összimport 10%-át adjuk), de más hústermékeknél (baromfi, bárány, marha) és esetenként gabonánál, zöldség- és gyümölcsfélénél, vagy italoknál bővíthető lesz.

2.12. Libanon

Az ország a Földközi-tenger mellett fekszik, a szegényebb közel-keleti országok közé tartozik. Gazdaságát az 1975-91-ig tartó polgárháború gyakorlatilag tönkretette, azóta nemzetközi segítséggel folyamatosan nőtt a GDP-je, de 2000 körül ismét lelassult a gazdasági növekedés. A GDP 12%-át a mezőgazdaság adja (21%-át az ipar, 67%-át a szolgáltatási szektor). A gyorsan növekvő lakosság miatt a kormány mindent megtesz az élelmiszerekkel való önellátottság fokának növelésének érdekében.

Közel 10,4 millió km² összterületének 32%-a mezőgazdasági terület, az öntözött területek aránya 1200 km². Fontosabb növényi termékei, közé tartozik a grapefruit, a paradicsom, az alma, a burgonya, az olívbogyó és a citrusfélék, az állattenyésztésben elsősorban juhot és kecskét tartanak. Citrusfélékből közel 400 ezer tonnát termelnek, paradicsomból közel 330 ezer tonnát. Búza-termelését évi 60 ezer tonnára becsülik.

Libanon **nettó-importőr** élelmiszerekből, kb. másfélszer annyit importál (1,1-1,4 milliárd USD értékben) mint amennyit exportál. Exportját elsősorban citrusfélék és a datolya alkotja. Legfontosabb importcikkei a gabona, a hús és a tejtermékek. Az agrárimport az összimport 15-20%-át teszi ki, de inkább csökkenő tendenciát mutat. Ennek ellenére évi 400-450 ezer t búzát, 80 ezer t árpát, 300 ezer t kukoricát és 50 ezer t rizst kénytelen importálni. a búzát elsősorban az USA-ból, Ausztráliából és Németországból, a kukoricát az USA-ból, Argentínából és Brazíliából importálják.

Libanonba irányuló exportunk csökkenő tendenciát mutat, míg 1997-98-ban még 17-18 millió USD-ért exportáltunk, 2001-ben a kivitelünk már csak 11 millió USD-t ért el, 2002-ben pedig szerény növekedéssel meghaladta a 12 millió USD-t. A legfontosabb exporttermékeink közül a tejtermékek (a juh-, vagy tehéntejből készült sajt) mellett, amelyek az összexportunk 80-90%-át képezték, csak az utóbbi időben jelentek meg a feldolgozott, vagy fagyasztott zöldségfélék (borsó, csemegekukorica). Agrárimportunk Libanonból minimális, 2001-ben közel 1 millió USD értékben hoztunk be déligyümölcsöt, de 2002-ben az import megszűnt.

A tendenciák ellenére az ország stabil piacnak tűnik, a kialakult kereskedelmi kapcsolatok révén esetleg a hagyományos exporttermékeinken kívül más termékek (nem feltétlenül tömegtermékek) piacára is be lehetne törni.

Összefoglalás

Jelen tanulmányunkban azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogy mekkorák, milyenek azok a külső piacok, amelyekre agrárexportunk irányul. Célunk volt továbbá, hogy felvázoljuk agrárpiaci kilátásainkat a piac felvevőképességét meghatározó tényezők oldaláról.

A közvetítő kereskedelem sajátos módon átrendezi piacaink nagyságrend szerinti sorrendjét. Megvizsgáltuk, hogy legnagyobb célpiacainknak mi a nagyságrendi sorrendje a közvetlen export, a rendeltetési ország szerinti és a szerződő ország szerinti sorbarendezés esetén. Azt tapasztaltuk, hogy az első 2 fő piac helyezését nem borítja fel a közvetítő kereskedelem, ez mindkét esetben Németország, illetve Ausztria vezető szerepét jelzi. A 3. helyre sorolódó Olaszország azonban rendeltetési ország szerint vizsgálva már csak a 4. helyen található, és a 3. helyre Oroszország kerül. Ugyanakkor a szerződő országok szerinti sorrendben ismét Olaszország a 3., míg Oroszország a 15. helyre szorul. A 4. helytől kezdve pedig felborul minden további sorrendi összehasonlítás lehetősége. Bár mindháromféle vizsgálatnak van közgazdasági tartalma, de megítélésünk szerint **a magyar agrárpiacok valóságos sorrendjét legjobban a rendeltetési ország szerinti adatok jellemzik, hiszen ezek mutatják meg azt, hogy ténylegesen milyen mennyiségű árut képes felvenni a magyar agrárkivitelből az adott ország.** A rendeltetési ország szerinti és a közvetlen export különbsége azon versenyképességi hátrányainkat jelzi, amelyek elsősorban a finanszírozás, az állami exportgaranciák, továbbá a korábbi külkereskedelmi szervezet felbomlása és az új kapcsolatrendszer kiépítésének nehézségei tekintetében mutatkoznak hazánk számára hátrányként. Tudomásul kell vennünk, hogy hazánk nagyságánál, gazdasági erejénél, a költségvetés finanszírozó-képességénél fogva ebben a vonatkozásban tartósan versenyhátrányban lesz, és az exportfinanszírozás költségvetési támogatását az EU csatlakozástól sem várhatjuk. A közösségi marketing finanszírozása az EU-ban nemzeti költségvetésből történik. **A szerződő ország szerinti sorrend exportpiacaink fizetőképességét jelzi,** az e szempont szerinti országsorrend az első három helyen megegyezik a közvetlen exportéval (Németország, Ausztria, Olaszország), de már a 4. helytől előtérbe kerülnek a nagy közvetítő-szerepű, célországként kevésbé jelentős piacok (Svájc, Franciaország, USA).

A piacok minősítése érdekében megvizsgáltuk, hogy mely esetben vagyunk fontosabb piac egy adott ország számára, mint ő a mi számunkra, illetve fordítva. Megállapítottuk, hogy legfontosabb elhelyezési piacunkon, Németországban a rendeltetési ország szerinti adatok alapján a mi piaci részesedésünk agrárimportjából mindössze 1,24%, míg Németország részesedése a mi agrárkivitelünkéből 17,61% volt, a kettő aránya tehát 1:14. (Azaz 14-szer fontosabb nekünk a német piac, mint amilyen fontos beszállító Magyarország az ő számára.) Ezt a mutatót neveztük **“relatív fontossági mutatószámnak”**. Hasonlóan szélsőséges arányokat mutat az olasz piacból való részesedésünk (0,94%), illetve Olaszország részesedése a mi kivitelünkéből (7,8%). A relatív fontossági mutató tehát 1:8. Ugyanakkor például Ausztria esetében ezek az arányok jóval közelebb állnak egymáshoz: a magyar

agrárkivitel aránya ezen ország importjából 3,4%, míg Ausztria részesedése a mi agrárexportunkból 6,2%. A relatív fontossági mutató tehát 1:1,8. Fordított helyzet tapasztalható néhány közép- és kelet-európai piacon: Csehország, Szlovákia, Szlovénia, Románia, Macedónia, a Baltikum esetében a magyar agrárexport aránya az adott ország ágazati importjából magasabb, mint ezen országok részesedése a mi élelmiszergazdasági kivitelünkben. (A fontossági mutatók 0,1-0,7 között váltakoznak.) Úgy gondoljuk, hogy ez a "relatív fontossági mutató" is azt bizonyítja, hogy a fejlett nyugat-európai országokkal szemben versenyképességi hátrányunk van az agrárterületen, míg kelet felé tekintve versenyelőnyt élvezünk.

Agrárpiaacaink abszolút nagyságának meghatározása céljából megvizsgáltuk, hogy az elmúlt 12 évben (1991-2002 között) valamennyi célpiac tekintetében mekkora volt az egy-egy évben elért **árufőcsoportonkénti exportmaximum**. Ez azt jellemzi, hogy mekkora volt a magyar agrárgazdaság maximális exportpotenciálja, és mekkora volt célpiacaink maximális felvevőképessége magyar élelmiszergazdasági termékekből. Az így számított maximumok összege **6,3 milliárd USD**. Nem azonos eredményt hozott azonban az időszak első 6 éve (1991-1996 között) és az időszak második éve (1997-2002). A vizsgált időszak első hat évében a termékcsoportok exportmaximumának összege kerekén 5 milliárd USD-t tett ki, míg az időszak második felében ez az érték csak 4,3 milliárd USD volt. Emellett a maximumokat elért országok sorrendje is jelentősen megváltozott a két időszak között: 1991-96 között Oroszország volt az első, az 1997-2002 években pedig Németország.

Azt is megállapítottuk, hogy a maximumok 3-12-szeresei az átlagoknak, azaz **az egyes termékcsoportoknak a főpiacokon elért exportteljesítménye rendkívül változó az egyes évek között**. Márpedig a szélsőséges értékek között változó exportteljesítmény **versenyképességi hátrányként** fogható fel, hiszen ha egy adott évben nem, vagy csak csekély mennyiséggel vagyunk jelen egy piacon egy adott áruval, akkor más szállító lép be a helyünkre és mindent megtesz az általa megszerzett piac megtartására. Ha pedig a következő évben ugyanazon a piacon nagy exportkínálattal jelenünk meg, az nagy valószínűséggel csak árvesztéssel értékesíthető.

Ezek a számítások azt bizonyítják, hogy számos piacon, számos termékcsoport esetében **nem használtuk ki a piacok felvevőképességében rejlő lehetőségeket**, továbbá, hogy versenyképességi hátrányaink az exportmaximumokat időben egyre alacsonyabb szintre szorították.

Piacaink stabilitásának mérésére elvégeztünk egy olyan számítást, amely az elmúlt 12 évben a magyar agrárexport célpiaconkénti maximumait viszonyítja az ugyanezen piacokon elért minimális exportértékekhez. A legnagyobb 48 piacot vizsgálva e mutató szélső értékei 1,3 (Franciaország és Németország), illetve 439,9 (Marokkó) között mozogtak. Azt tapasztaltuk, hogy a 10 legnagyobb piacunk közül 5 egyúttal a legstabilabb kategóriába is sorolható, közülük is kiemelkedik legnagyobb piacunk, Németország az 1,3-es értékkel, illetve Ausztria 1,4-del. A 10 legnagyobb piac között stabil mutatót tapasztalhattuk még Olaszország, Szlovénia és

Hollandia esetében. Következtetésünk tehát az, hogy legnagyobb piacaink egyúttal nagyon, vagy legalább közepesen stabilak is. Lényegében ugyanez a helyzet a második decilisbe tartozó 10 ország mutatóit tekintve is. A további helyezések esetén egyre több nagyon labilis piaccal találkozunk.

Agrárpiacainkat a **piaci rádiusz** szerint vizsgálva megállapítottuk, hogy a **10 legnagyobb piacunk átlagosan 885 km távolságra van tőlünk**. A második decilisbe tartozó országok átlagosan 2808 km, míg a harmadik decilisbe tartozók átlagosan 3738 km-re fekszenek hazánktól. Ezzel egyértelmű összefüggést – fordított arányosságot – sikerült bizonyítanunk a piacaink nagysága és tőlünk mért távolságuk között.

Az egyes piacok ismertetése egy összefoglalóban nem lehetséges, ezért itt csak legfontosabb exportpiacainkon elérhető agrártermék elhelyezési kilátásainkat mutatjuk be röviden, különös tekintettel a közelgő EU csatlakozásunkra.

Németország változatlanul legfontosabb piacunk marad, amit alátámasztanak egyrészt a hosszú hagyományokra visszavezethető magyar-német agrár-külkereskedelmi kapcsolatok, másrészt az a tény, hogy Németország várhatóan nem lesz önellátó zöldség-gyümölcsfélélékből és továbbra is vásárlója marad a magyar húsoknak, illetve húskészítményeknek. Piaci pozíciónk további javulásának lehetőségét alátámasztja, hogy 2002-ben jelentősen sikerült túlszárnyalni a 2001-ben elért nem csekély exportunkat. Németországra is érvényes az az általános tendencia, amely azt mutatja, hogy a magyar húsexport relatív versenypozíciója gyengül, és ezért várhatóan bizonyos átrendeződés fog bekövetkezni más árucsoportok irányába. Húskészítmény kivitelünk csak abban az esetben növelhető, ha sikerül betörnünk azokba a piaci szegmensekbe, amelyek a magasabb feldolgozottságú, márkázott termékek felvevői. Ez azonban csak erőteljes, célzott, sok pénzt igénylő marketingeszközökkel valósítható meg. Az olajosmag és növényolaj kivitel a korábbi években a viszonylag alacsony német önellátottsági mutatók miatt ígéretesnek gondoltuk, azonban az utóbbi években a német repce termelés felfutása következtében e piacon inkább már csak a napraforgóolaj értékesítést látjuk fokozhatónak. Magas, de jelentősen csökkenő részesedést mutat németországi borértékesítésünk. Jelentős pozícióvesztésünk ellensúlyozására megfelelő értékesítési munkát, márkapolitikát és az állandó egyenletes minőségi szállítások biztosítását kell elérnünk.

Exportkilátásaink **Ausztria** vonatkozásában is jónak mondhatók. A második legnagyobb piacunkon elért pozíciónkat 2002-ben is sikerült tovább erősíteni és részesedésünk az osztrák agrártermékek piacán sok termékcsoporthoz tovább emelkedett. Az ország földrajzi, ízlésbeli közelsége és a monarchiától örökölt hagyományos kapcsolatok, amelyek új perspektívát nyerne a várható Unió tagységunkkal, alátámasztják az osztrák piac számunkra való további dinamikus bővülését.

Olasz agrárexportunkban is az állati termékcsoporthoz dominál, a Németországnál már említett versenyképességi hátrányaink továbbra is

fennmaradnak. Ezen termékcsoporthoz értékesítése az EU-csatlakozás után csak annyiban fog könnyebbé válni, hogy az eddigi kedvezményes kvótákkal szemben a teljes exportmennyiséget vámmentesen szállíthatjuk. Ugyanakkor ellenhatásként számolnunk kell az olasz juhtenyésztők már eddig is tapasztalt ellenállásával a magyar bányexporttal szemben, továbbá a fokozódó francia és spanyol konkurenciával. Gabonaexportunk piaci pozíciója továbbra is kedvezőnek ítélni lehet meg Olaszország tekintetében: mind a kukorica, mind a búza értékesítésének továbbra is lesznek lehetőségei. Ugyanakkor foglalkozni kellene azzal a gondolattal, hogy milyen eszközökkel lehetne bővíteni olasz agrárkivitelünk termékpalalettáját a kollektív marketing segítségével.

Továbbra is jónak mondhatók **Hollandiával** kapcsolatos exportkilátásaink, különösen az olajosmagvak tekintetében. Ugyanakkor a jelenleginél is nagyobb nyomás fog nehezedni Hollandia irányából a magyar virágpiacra.

A **spanyol** mezőgazdaság helyzetének, törekvéseinek és az utóbbi évek spanyol-magyar agrár-külkereskedelme alakulásának ismeretében, úgy ítélni meg, hogy a hazánkba irányuló spanyol export további dinamikus növekedése várható. Ezzel szemben az oda irányuló exportunkban szerencsésnek mondhatjuk magunkat, ha az legutóbbi időszak exportcsökkenését sikerül megállítani, és egy stagnáló, esetleg nagyon szerény mértékben növekvő exportszintet el tudunk érni.

A **francia** agrárpiac telítettsége és a francia agrárlobby nyomása következtében a Franciaországba irányuló agrárkivitelünk dinamikus növekedésének csekély az esélye. Míg várhatóan egyes termékekben (pl. sajt, bor) a Franciaországból származó importunk növekedése várható.

Az **Egyesült Királyság** méreteihez képest szinte elenyésző az oda irányuló exportunk, illetve annak részesedése az ország agrárimportjából. Olyan fontos magyar árucsoportok, mint pl. a gyümölcs, a gabona, vagy az olajosmag, exportunkban igen szerény értéket képviselnek. Még borexportunk is alacsonyabb, mint a 90-es évek közepén elért szint. A jó országimázs és termékimázs építésével lényegesen növelhető lenne ezen árucsoportok Egyesült Királyságba irányuló kivitele.

Belgium önellátottsága az olajok és zsírok árucsoportjában (a vaját nem számítva) csak 26%-os, így hazánknak változatlanul ebben a termékcsoporthoz lehetnek jó exportkilátásai. Emellett még a cereáliákból (ezen belül főleg a mindössze 15%-os önellátottságú kukoricából) lehetünk szállítók.

A **svéd** piac stabil, és kilátásaink friss és fagyasztott zöldség-gyümölcs félékben változatlanul, sőt, EU-csatlakozásunkkal még inkább jónak mondhatók.

A számos termékből alacsony **finnországi** önellátottság exportunk növelésének lehetőségét alátámasztja.

Lengyelország önellátottsága gabonafélékből és növényi olajból nem éri el a 100%-ot, így oda irányuló exportunk növelésének megvannak az esélyei. A növényi

olaj, a baromfifélék, a tejtermékek fogyasztásának emelkedése számunkra szintén többlet elhelyezési esélyt jelent. Az ország EU csatlakozásával megszűnik a hazánkkal szembeni egyoldalú és önkényes kereskedelemkorlátozó gyakorlat, mellyel Lengyelország, CEFTA tagként gyakran élt. Szabaddá válik a korábban legfőbb gondot jelentő gabona, sertéshús, baromfihús és sűrített paradicsom kivitel is. Az EU csatlakozás annyiban változtatja meg az országgal kapcsolatos kereskedelmünket, amennyire erőteljesen érvényesül az EU versenyképessége az ország piacán a magyar kereskedők rovására. Valószínű, hogy relatíve kedvező versenyképességünk a korábbi CEFTA országok piacain továbbra is érvényesül.

Csehország önellátottsága kukoricából csak 89%-os, borból 30%-os és mindenféle húsból alatta van a 100%-nak. A gabonatermékek fogyasztása csökkent az elmúlt években, az önellátás mégis alacsony, így - az EU erős jelenléte ellenére - esélyünk lehet a cseh piacon. A baromfihús is figyelmet érdemel, amelynek az önellátottsága ugyan csak 3%-kal marad el a teljes önellátottságtól, de az egyre növekvő fogyasztás lehetővé teszi exportunk bővítését.

Szlovákia önellátottsága gabonafélékből csak 91%-os, friss zöldségfélékből 94%-os, friss gyümölcsből 78%, borból csak 66%, húsokból is alig haladja meg a 90%-ot és növényi olajból csupán 80%, így exportunknak továbbra is megfelelő iránya lehet Szlovákia.

Szlovénia önellátottsága csak tejtermékekből és baromfihúsból haladja meg a 100%-ot, gabonából, húsfélékből behozatalra szorul. A sertésállomány szerényen nő, a felhasználás és fogyasztás ennél nagyobb mértékben emelkedik, így az önellátás csökkenését jósolják. A hús és hústermékek fogyasztása szerényen nő. A gabonafélék önellátottsága nem éri el a 100%-ot, és egyre romlik. Ezekre az igényekre exportunkkal minél előbb válaszolni kell, hiszen a gabonatermékek fogyasztása és a baromfifogyasztás is növekvő dinamikájú. Hosszú távon a sajt és sertéshús fogyasztásnövekedésére kell figyelnünk és a kellő pillanatban kielégíteni a felmerült szükségleteket.

A **svájci** piac lehetőségeit nem használjuk ki eléggé, ez a gazdag és viszonylag alacsony élelmiszer-önellátottságú, tőlünk nem túl messze fekvő ország nemcsak mint közvetítő, hanem mint közvetlen célpiacon is jóval nagyobb agrártermék-feltevőnk lehetne. EU csatlakozásunk után értékesítési pozíciónk még javulhat is a svájci piacon, az EU és Svájc közötti liberalizációs egyezmény nyomán.

Mivel **Románia** nem elsőkörös csatlakozó ország, és eddig is viszonylag szerény volt az Unió jelenléte a román piacon, az elkövetkező pár évben nem kell számolnunk az EU-nak versenytársunkként való hirtelen fellépésével a román piacon. Az EU-s támogatások növelhetik exportképességünket. Az EU Romániával is kötött, és várhatóan a jövőben is kötni fog további agrárkereskedelmi liberalizációra vonatkozó kétoldalú megállapodást, ami majdani EU-tagként javítja elhelyezési lehetőségeinket. Romániában a gabonatermékek fogyasztása régóta magas szintű, az önellátás alacsony így várhatóan továbbra is egyik fő gabona

felvevőpiacunk marad. A sertéslétszám emelkedik, de az önellátás alacsony mértéke miatt továbbra is esélyünk van sertésexportra.

Oroszország gazdasági helyzete lassan stabilizálódik, ez exportesélyeink szempontjából pozitívum. Ugyanakkor a nyugati szereplők termékei oly mértékben birtokba vették az orosz piacot, hogy kereskedőink a tradicionális, jó kereskedelmi kapcsolatokra sem hivatkozhatnak már az orosz partnereknél. Termékeink már lassan ismertségben is elmaradnak és árban sem versenyképesek a hasonló nyugati termékekkel. A személyes kapcsolatok, a jó magyar termékek emlékei az idő múlásával egyenes arányban halványulnak el ezért, termékeink háttérbe szorulása ellenére, a kereskedelmi kapcsolatok fenntartása rendkívül fontos. Erőteljesebb, összehangolt marketingmunkával kell biztosítani a magyar termék jelenlétének hátterét. A javuló belpiaci mutatók alapján Oroszországnak a közeljövőben komolyabb élelmiszersegélyben nem kell részesülnie, így a továbbiakban hazánknak lehetősége nyílik azon termékek (hús, gabona, zöldség, gyümölcs) piacának a visszahódítására, amelyeket a válság idején versenytársaink megszereztek. Meg kell azonban jegyezni, hogy az orosz gabonatermelés előretörése ezen árucsoportban veszélyezteti exportpozíciónkat az orosz piacon, sőt, még versenytársként is számolnunk kell vele.

Horvátországba irányuló agrárexportunkban éppen azok a legfontosabb termékek, amelyekből az ország komoly behozatalra szorul. A legjelentősebb négy árucsoport exportunkban a gabona, a hús, a tejtermék és az élő állat. A horvát piac összességében kedvező lehetőségeket jelent a növekvő turizmus, a társult uniós államként kedvezőbb kereskedelmi feltételek miatt, továbbá, mivel bizonyos gyümölcs, zöldségfélékből és állati termékekből (pl. marhahús) importra szorul. Ugyanakkor nehézségeket jelenthet a növekvő import elleni egyre erősebb ellenszenv, a belföldi termékek felhasználásának ösztönzése és a belföldi élelmiszeripar további modernizációja.

Magyarország **Szerbia-Montenegróba** irányuló exportjában a legjelentősebb négy árucsoport között szerepelnek az ország számára fontos gabonafélék és tejtermékek. Az embargó évei után van lehetőség kiszállításaink növelésére.

Bosznia-Hercegovina rossz mezőgazdasági adottságai miatt, a várható gazdasági fellendülés után is több termékből komoly mértékű behozatalra szorul majd. Úgy véljük, hogy Magyarország számára főként az alapvető agrártermékek esetében, mint a gabona, a cukor vagy a növényi olaj továbbra is perspektivikus piac lehet Bosznia-Hercegovina.

Az **USA**-ba irányuló exportunkban továbbra is elsősorban a magasabb feldolgozottságú áruké lesz a főszerep, ezen belül is a zöldség- és gyümölcskészítményeké. Almaléből az USA önellátása nem sokkal haladja meg a 40%-ot, és ez az arány csökkenő tendenciát mutat. Ugyanakkor az amerikai almalé-piacon jelenlevő erős versenytársak (Argentína, Németország, Chile, valamint Kína) ronthatják pozíciónkat. Az állati eredetű élelmiszerkészítmények piacán vezető szerepet játszó sonka exportja az 1999-es mélypontja után ismét növekvő tendenciát

mutat. Sonkaexportunk tekintetében az Egyesült Államok a legfontosabb célpiacunk, összes kivitelünk 68%-a kerül az országba. Piaci pozíciónk további bővítését segítheti elő, hogy többnyire kedvezőbb áron kínáljuk árunkat a legnagyobb beszállítóknál, és minőségben is felvesszük velük a versenyt. Az amerikai borpiacon nemcsak a külföldi konkurenciával kell megküzdenie a magyar bornak, hanem az egyre jobb eredményeket produkáló belső termeléssel is. Mindenképpen szükséges ezért az USA vonatkozásában a piacra jutás támogatásának növelése a kollektív marketing eszközeivel.

Japán a kisebb recesszió ellenére a legfontosabb távol-keleti agrárpiacunk marad. A fontosabb exporttermékeink közül a sertéshús, a toll és a libamáj piaca stabilnak mondható, sőt bővítésre ad lehetőségeket. Sajnos a japán növény-egészségügyi szabályozás változatlanul teljes mértékben megakadályozza a nyers zöldség- és gyümölcs-termékeink piacra jutását, ennek feloldását továbbra is szorgalmazni kellene.

Irodalomjegyzék

1. *A Gazdasági Minisztérium 2001. évi tájékoztatója egyes vámkontingensek igényléséről*, Külkereskedelmi Tájékoztató, 2000. december 21.
2. A következő napilapok, hetilapok és folyóiratok: *Agra Europe, Magyar Mezőgazdaság, Világgazdaság, Napi, Figyelő*
3. *Agriculture Fact Book 2000* Washington, D.C.: USDA 2001. <http://www.usda.gov/news/pubs/fbook00/factbook2000.pdf>
4. *Agriculture in the European Union, Statistical and Economic Information 2001*. http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2001/gtap/gtap_final_report.pdf
5. *AKII Adatbázis*, <http://10.5.1.194>.
6. Allocation of 2000 EU operating expenditure by Member State, http://europa.eu.int/comm/budget/agenda2000/reports_en.htm
7. **Babcock B. A.** et al. (2002): *World Agricultural Outlook*. Ames: FAPRI <http://www.fapri.org/Outlook2002/outlook2002.htm>
8. *Business in Albania, Ministry of Economic Cooperation and Trade*, 2000, Tirana
9. *Business Opportunities in Serbia 2002*, <http://www.siepa.sr.gov.yu>
10. *COMEXT Adatbázis Eurostat*, 2002.
11. *Countries in Transition/2002*, WIIW, Wien, 2002.
12. **Curtis, Robert H.** (2001): *Bosnia-Hercegovina Agricultural Situation Challenges to the Agricultural Sector*, GAIN Report BK1001, USDA
13. **Curtis, Robert H.** (2001): *Bosnia-Hercegovina Agricultural Situation Annual Agricultural Situation and Outlook*, GAIN Report BK1003, USDA
14. *Czech, Estonian, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Slovakian and Slovenian Agriculture in Comparison with EU Countries 2002*. AKII, Budapest, 2002.
15. *Die Europäische Union Zahlen und Fakten, 2002*. Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2002.
16. *Economic development of the Republic of Macedonia, Ministry of Development Republic of Macedonia*, Skopje, 2000
17. *Economic Review 2/2002, Republic of Croatia Ministry of Foreign Affairs*, Zagreb
18. *Economic Situation in Albania, Ministry of Economic Cooperation and Trade*, <http://aeda.gov.al/>
19. *Ernährungs- und agrarpolitischer Bericht 2002 der Bundesregierung*, Deutscher Bundestag, Drucksache 14/8202, Berlin, 06. 02. 2002.
20. *EU and Member States Agricultural Trade with 10 Candidate Countries 1993 – 2001*, European Commission Directorate General for Agriculture, Brussels, 2002.
21. *Eurostat yearbook, 2002. The statistical guide to Europe, Data 1990-2000*, Luxembourg, 2002.
22. *FAOSTAT Database 1996-2002*, <http://apps.fao.org/>
23. **Gajdos, M.** (1999): *Gondolatok az Egyesült Államok mezőgazdasági külkereskedelempolitikájáról*, Műhelytanulmányok, 1999./17. szám Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, Világgazdasági Kutatóintézet

24. **Goggin, Brian** (2002): *Yugoslavia Poultry and Products Annual 2002*, GAIN Report, YI2011, USDA
25. **Higgins, Holly** (2001): *Macedonia Grain and Feed Update*, GAIN Report MK1002, USDA
26. **Higgins, Holly** (2002): *Yugoslavia Grain and Feed Market Update*, GAIN Report, YI2001, USDA
27. **Higgins, Holly** (2002): *Yugoslavia Oilseed and Products Oilseeds Market Update*, GAIN Report, YI2002, USDA
28. **Higgins, Holly** (2002): *Yugoslavia Trade Policy Monitoring Yugoslavia (Serbia Montenegro) New Trade Regime for 2002*, GAIN Report, YI2009, USDA
29. *Hrvatska Statisticki ljetopis*, 2001, Zagreb
30. **Juhász, A. – König, G.** (2002): *Az Európai Unió és Magyarország közötti agrárkereskedelem liberalizációjának hatásai*, FVM részére készített tanulmány
31. **Juhász, A. – Szabó, M.** (2001): *Az Európai Unió és Magyarország közötti agrárkereskedelem liberalizációjának hatásai*, Agrárgazdasági Tanulmányok 2001./4.
32. **Kartali, J.** (1993): *A kelet-európai térséggel folytatott agrárkülkereskedelmünk változásai, különös tekintettel a közvetítő kereskedelemre*, Agrárgazdasági Tanulmányok 1993.
33. *Makedon statisztikai hivatal*: <http://stat.gov.mk/>
34. **OECD Agricultural Outlook**, 2002-2007. OECD 2002. <http://www.oecd.org/pdf/M00031000/M00031964.pdf>
35. **Orbánné Nagy, M.** (2002): *A magyar élelmiszergazdaság termelői és fogyasztói árai az Európai Unió árainak tükrében*, Agrárgazdasági Tanulmányok 2002./1.
36. **Orbánné Nagy, M.** (2003): *Az élelmiszerfogyasztás és a fogyasztói árak konvergenciája Magyarország és az EU között*, Megjelenés alatt
37. **Paul Spencer-MacGregor**: *Croatia Exporter Guide Annual*, 2002 USDA Foreign Agricultural Service GAIN Report, Vienna
38. **Paul Spencer-MacGregor**: *Croatia Food Processing Ingredients Sector Report*, 2002 USDA Foreign Agricultural Service GAIN Report, Vienna
39. *Prospects for agricultural markets, 2002-2009*. Brüsszel: European Commission Directorate-General for Agriculture 2002. <http://europa.eu.int/comm/agriculture/publi/caprep/prospects2002/fullrep.pdf>
40. *Regional Survey of the Central and Southeast Europe*, Europa Publication, 2002
41. **Robert H. Curtis**: *Croatia Food and Agriculture Import Regulations and Standards Country Report*, 2002 USDA Foreign Agricultural Service GAIN Report, Vienna
42. *Special Report*. FAO/WFP Crop and food supply assessment mission to the democratic people's Republic of Korea 2001. <http://apps.fao.org>
43. **Spencer-MacGregor, Paul** (2002): *Bosnia-Hercegovina Exporter Guide Annual*, GAIN Report BK2005, USDA
44. **Spencer-MacGregor, Paul** (2002): *Bosnia-Hercegovina Food and Agricultural Import Regulations and Standards*, GAIN Report BK2003, USDA
45. *Statistical Yearbook of Macedonia*, 2000, Skopje
46. *Statistical Yearbook of Yugoslavia*, 2000, Belgrad
47. *The World Factbook 2002*, CIA, www.cia.gov/cia/publications/factbook

48. *U.S. Trade Internet System*: <http://www.fas.usda.gov/ustrade/>
49. *USDA Agricultural Baseline Projections to 2011*. Washington, D.C.: USDA 2002. <http://usda.mannlib.cornell.edu/data-sets/baseline/2002/waob-2002-1.pdf> 1
50. *Worldbank Database*, <http://devdata.worldbank.org/>

MELLÉKLETEK

Mellékletek jegyzéke

1. Közvetítő kereskedelem a magyar agrárexportban 2002-ben, millió USD
2. A közvetítő kereskedelem hatása a magyar agrárexport célpiacainak sorrendjére, a 2002. évi adatok szerint,
3. Magyar agrárexport az egyes országokba a magyar illetve a célország statisztikái szerint, 2001
4. Relatív fontossági mutató főbb piacaink esetében 2001-ben
5. A magyar agrárexport országokénti maximumértékei HS 2-es felbontásban
6. Az 1991-2002 közötti időszak maximumértékeit tekintve legkiemelkedőbb teljesítményt nyújtó főcsoportok főbb exportpiacainkon
7. Legnagyobb kiaknázatlan lehetőségek abszolút értékben (maximum-átlag) és önmagához viszonyítva (maximum/átlag)
8. Főbb agrárpiacaink stabilitása
9. Országok jellemző mutatói Magyarország rendeltetési ország szerinti agrárexport értékeinek 2002. évi adatai alapján sorrendbe állítva
10. Néhány jellemző adat az EU-15-ről, mint agrárpiacról, 2001
11. Az EU agrár-külkereskedelme (EU-15) millió ECU, illetve EUR
12. Az EU-15 önellátottsága egyes fontosabb agrártermékekből, 2000
13. Az Európai Unió mezőgazdasági és élelmiszeripari importja a főbb szállító (harmadik)országok szerint (2001. évi sorrend), millió EUR
14. A magyar részesedés az EU-15 harmadik országokból származó élelmiszergazdasági importjából, %
15. Az EU-15 országaival folytatott agrár-külkereskedelmi forgalmunk, 1991-2002
16. EU-15-tel folytatott agrár-külkereskedelmünk egyenlege, millió USD és export/import arányváltozása
17. Az EU-15, a csatlakozó országok és a leendő EU-25 jellemző mutatói
18. A CC-9 országokkal folytatott agrár-külkereskedelmi forgalmunk 1993-2001
19. Az EU-25 országokkal folytatott agrár-külkereskedelmi forgalmunk 1993-2001.
20. Az EU-25-gyel folytatott agrár-külkereskedelmünk az összes agrár-külkereskedelmünk arányában (%)

Közvetítő kereskedelem a magyar agrárexportban 2002-ben, millió USD

Ország	Közvetlen kivitel (szerződő ország = rendeltetési ország)	Az adott ország közvetítése	Közvetítés az adott országba	Teljes export			Közvetlen kivitel %-a a		Az adott ország közvetítése a szerződő o. szerinti exportból	A közvetítés a rendeltetési o. szerinti exportból
				rendeltetési ország szerint	szerződő	rendeltetési szerződő	a/d	a/e		
Összesen	2082	586	586	2668	2668	2668	78,0	78,0	22,0	22,0
Ebből:										
EU-15	1124	313	209	1333	1437	1437	84,3	78,2	21,8	15,7
Ebből:										
Németország	483	71	44	527	554	554	91,7	87,2	12,8	8,3
Egyesült Királyság	54	18	3	57	72	72	94,7	75,0	25,0	5,3
Belgium	35	8	21	56	43	43	62,5	81,4	18,6	37,5
Hollandia	74	25	38	112	99	99	66,1	74,7	25,3	33,9
Dánia	8	18	1	9	26	26	88,9	30,8	69,2	11,1
Franciaország	64	77	12	76	141	141	84,2	45,4	54,6	15,8
Spanyolország	31	0	51	82	31	31	37,8	100,0	0,0	62,2
Olaszország	156	28	10	166	184	184	94,0	84,8	15,2	6,0
Görögország	10	1	1	11	11	11	90,9	90,9	9,1	9,1
Ausztria	172	66	23	195	238	238	88,2	72,3	27,7	11,8
Svájc	61	109	4	65	170	170	93,8	35,9	64,1	6,2
Lengyelország	97	1	12	109	98	98	89,0	99,0	1,0	11,0
Csehország	77	1	11	88	78	78	87,5	98,7	1,3	12,5
Szlovákia	46	1	4	50	47	47	92,0	97,9	2,1	8,0

Közvetítő kereskedelem a magyar agrárexportban 2002-ben, millió USD

Ország	Közvetlen kivitel (szerződő ország = rendeltetési ország)		Az adott ország közvetítése		Közvetítés az adott országba		Teljes export		Közvetlen kivitel %-a a			Az adott ország közvetítése a szerződő o. szerinti exportból		A közvetítés a rendeltetési o. szerinti exportból		
	a	b	c	d=a+c	e=a+b	országok szerinti összesenből	rendeltetési szerződő	országok szerinti összesenből	a/d	a/e	b/e	c/d	rendeltetési szerződő		országok szerinti összesenből	
													a/d	a/e	b/e	c/d
Szlovénia	61	1	20	81	62	75,3	98,4	75,3	98,4	1,6	24,7	1,6	24,7			
Bulgária	14	0	8	22	14	63,6	100,0	63,6	100,0	0,0	36,4	0,0	36,4			
Románia	109	0	21	130	109	83,8	100,0	83,8	100,0	0,0	16,2	0,0	16,2			
Kis-Jugoszlávia	32	1	8	40	33	80,0	97,0	80,0	97,0	3,0	20,0	3,0	20,0			
Makedónia	14	0	9	23	14	60,9	100,0	60,9	100,0	0,0	39,1	0,0	39,1			
Bosznia-Hercegovina	84	0	17	101	84	83,2	100,0	83,2	100,0	0,0	16,8	0,0	16,8			
Oroszország	57	1	110	167	58	34,1	98,3	34,1	98,3	1,7	65,9	1,7	65,9			
Ukrajna	29	2	6	35	31	82,9	93,5	82,9	93,5	6,5	17,1	6,5	17,1			
Litván Köztársaság	13	0	2	15	13	86,7	100,0	86,7	100,0	0,0	13,3	0,0	13,3			
Észt Köztársaság	10	0	2	12	10	83,3	100,0	83,3	100,0	0,0	16,7	0,0	16,7			
Horvátország	90	1	10	100	91	90,0	98,9	90,0	98,9	1,1	10,0	1,1	10,0			
Libanon	12	3	0	12	15	100,0	80,0	100,0	80,0	20,0	0,0	20,0	0,0			
Japán	25	0	55	80	25	31,3	100,0	31,3	100,0	0,0	68,8	0,0	68,8			
Koreai Közt.	26	2	6	32	28	81,3	92,9	81,3	92,9	7,1	18,8	7,1	18,8			
Törökország	4	0	28	32	4	12,5	100,0	12,5	100,0	0,0	87,5	0,0	87,5			
Kanada	5	2	0	5	7	100,0	71,4	100,0	71,4	28,6	0,0	28,6	0,0			
USA	28	84	5	33	112	84,8	25,0	84,8	25,0	75,0	15,2	75,0	15,2			

Forrás: AKII adatbázis

**A közvetítő kereskedelem hatása a magyar agrárexport célpiaconak sorrendjére, a 2002. évi adatok szerint,
millió USD**

Közvetlen export szerinti		Rendeltetési ország szerinti sorrend és exportérték		Szerződő ország szerinti	
1. Németország	483	1. Németország	527	1. Németország	554
2. Ausztria	172	2. Ausztria	195	2. Ausztria	238
3. Olaszország	156	3. Oroszország	167	3. Olaszország	184
4. Románia	109	4. Olaszország	166	4. Svájc	170
5. Lengyelország	97	5. Románia	130	5. Franciaország	141
6. Horvátország	90	6. Hollandia	112	6. USA	112
7. Bosznia-Hercegovina	84	7. Lengyelország	109	7. Románia	109
8. Csehország	77	8. Bosznia-Hercegovina	101	8. Hollandia	99
9. Hollandia	74	9. Horvátország	100	9. Lengyelország	98
10. Franciaország	64	10. Csehország	88	10. Horvátország	91
11. Svájc	61	11. Spanyolország	82	11. Bosznia-Hercegovina	84
12. Szlovénia	61	12. Szlovénia	81	12. Csehország	78
13. Oroszország	57	13. Japán	80	13. Egyesült Királyság	72
14. Egyesült Királyság	54	14. Franciaország	76	14. Szlovénia	62
15. Szlovákia	46	15. Svájc	65	15. Oroszország	58
16. Belgium	35	16. Egyesült Királyság	57	16. Szlovákia	47
17. Szerbia-Montenegró	32	17. Belgium	56	17. Belgium	43
18. Spanyolország	31	18. Szlovákia	50	18. Szerbia-Montenegró	33
19. Ukrajna	29	19. Szerbia-Montenegró	40	19. Spanyolország	31
20. USA	28	20. Ukrajna	35	20. Ukrajna	31

**A közvetítő kereskedelem hatása a magyar agrárexport célpiacainak sorrendjére, a 2002. évi adatok szerint,
millió USD**

Közvetlen export szerinti		Rendeltetési ország szerinti sorrend és exportérték			Szerződő ország szerinti		
21.	Koreai Köztársaság	26	21. USA	33	21.	Koreai Köztársaság	28
22.	Japán	25	22. Koreai Köztársaság	32	22.	Dánia	26
23.	Bulgária	14	23. Törökország	32	23.	Japán	25
24.	Makedónia	14	24. Makedónia	23	24.	Libanon	15
25.	Litván Köztársaság	13	25. Bulgária	22	25.	Bulgária	14
26.	Libanon	12	26. Litván Köztársaság	15	26.	Makedónia	14
27.	Görögország	10	27. Észk Köztársaság	12	27.	Litván Köztársaság	13
28.	Észk Köztársaság	10	28. Libanon	12	28.	Görögország	11
29.	Dánia	8	29. Görögország	11	29.	Észk Köztársaság	10
30.	Kanada	5	30. Dánia	9	30.	Kanada	7
31.	Törökország	4	31. Kanada	5	31.	Törökország	4

Forrás: AKII adatbázis

Magyar agrárexport az egyes országokba a magyar illetve a célország statisztikai szerint, 2001
(Me.: az áruforgalom adatai: millió USD, a megoszlási viszonyszámok: %)

Ország	Magyar adatok szerinti agrárexport			A célország Magyarországról származó agrárimportja	A célország összes agrárimportja	A magyar agrárexport aránya a célország agrárimportjából			Az adott ország részesedése a magyar agrárexportból			
	Közvetlen	Rendelési	Szerződés			Magyar adatok			Közvetlen	Rendelési	Szerződés	A célország adatai
						Közvetlen	Rendelési	Szerződés				
Németország	421,0	447,9	481,8	416,8	36111,5	1,17	1,24	1,33	1,15	21,04	17,61	18,94
Nagy-Britannia	43,1	47,8	55,8	45,7	28718,3	0,15	0,17	0,19	0,16	2,16	1,88	2,19
Belgium	39,9	50,6	49,7	33,9	15389,0	0,26	0,33	0,32	0,22	1,99	1,99	1,95
Hollandia	60,8	86,9	87,1	66,8	23288,7	0,26	0,37	0,37	0,29	3,04	3,42	3,42
Dánia	6,8	7,7	35,0	4,8	6043,1	0,11	0,13	0,58	0,08	0,34	0,30	1,37
Franciaország	69,8	85,5	135,9	73,5	26027,8	0,27	0,33	0,52	0,28	3,49	3,36	5,34
Spanyolország	29,3	87,4	29,9	26,1	14578,1	0,20	0,60	0,20	0,18	1,46	3,44	1,17
Olaszország	183,6	198,3	209,3	216,1	21032,9	0,87	0,94	1,00	1,03	9,18	7,80	8,23
Görögország	12,7	12,9	12,9	12,9	3403,5	0,37	0,38	0,38	0,38	0,63	0,51	0,51
Portugália	1,1	1,4	1,1	1,3	4743,2	0,02	0,03	0,02	0,03	0,05	0,06	0,04
Ausztria	148,3	158,0	197,8	224,4	4663,6	3,18	3,39	4,24	4,81	7,41	6,21	7,78
Svédország	22,8	25,1	23,7	29,3	4658,8	0,49	0,54	0,51	0,63	1,14	0,99	0,93
Finnország	8,0	10,2	8,2	10,7	1900,2	0,42	0,54	0,43	0,56	0,40	0,40	0,32
Svájc	57,8	60,7	150,1	58,6	5073,9	1,14	1,20	2,96	1,16	2,89	2,39	5,90
Lengyelország	86,4	95,4	87,4	103,6	3406,0	2,54	2,80	2,57	3,04	4,32	3,75	3,43

3. melléklet folytatása

Magyar agrárexport az egyes országokba a magyar illetve a célország statisztikai szerint, 2001
(Me.: az áruforgalom adatai: millió USD, a megoszlási viszonyszámok: %)

Ország	Magyar adatok szerinti agrárexport			A célország Magyarországról származó agrárimportja		A célország összes agrárimportja		A magyar agrárexport aránya a célország agrárimportjából			Az adott ország részesedése a magyar agrárexportból			
	Közvetlen	Rendeltetési	Szerződő	A célország statisztikája szerint	A célország összes agrárimportja	Magyar adatok			Közvetlen	Rendeltetési	Szerződő	Közvetlen	Rendeltetési	Szerződő
						Közvetlen	Rendeltetési	Szerződő						
Cseh Köztársaság	62,8	66,4	63,2	67,0	1821,0	3,45	3,65	3,47	3,68	3,14	2,61	2,48		
Szlovák Közt.	49,0	58,6	49,7	56,0	886,0	5,52	6,61	5,61	6,32	2,45	2,30	1,95		
Szlovénia	61,6	84,2	62,8	88,0	669,0	9,20	12,59	9,38	13,15	3,08	3,31	2,47		
Horvátország	78,3	89,1	80,2	97,6	845,1	9,26	10,55	9,49	11,55	3,91	3,50	3,15		
Bulgária	10,3	17,0	10,5	17,0	504,0	2,04	3,38	2,08	3,37	0,51	0,67	0,41		
Románia	156,6	191,4	156,8	185,2	1207,0	12,97	15,86	12,99	15,34	7,82	7,52	6,16		
Szerbia-Montenegró	31,6	47,2	32,4	..	540,2	5,84	8,74	6,00	..	1,58	1,86	1,27		
Bosznia-Herc.	96,0	109,8	98,0	..	..	..	..	..	..	4,80	4,32	3,85		
Macedónia	12,1	16,0	12,3	6,5	239,4	5,05	6,67	5,14	2,70	0,60	0,63	0,48		
Észtország	8,7	10,1	8,8	11,4	566,7	1,53	1,78	1,55	2,01	0,43	0,40	0,35		
Lettország	6,8	9,0	7,4	9,5	450,1	1,52	1,99	1,65	2,11	0,34	0,35	0,29		
Litvánia	13,3	23,0	13,3	21,7	613,4	2,16	3,75	2,16	3,53	0,66	0,90	0,52		
Oroszország	50,3	159,1	52,0	103,1	8670,9	0,58	1,83	0,60	1,19	2,51	6,25	2,04		
Ukrajna	20,9	26,6	21,1	..	1119,9	1,87	2,37	1,88	..	1,05	1,04	0,83		
Moldova	7,6	9,5	7,7	4,8	144,5	5,27	6,54	5,30	3,33	0,38	0,37	0,30		

3. melléklet folytatása

Magyar agrárexport az egyes országokba a magyar illetve a célország statisztikái szerint, 2001
(Me.: az áruforgalom adatai: millió USD, a megoszlási viszonyszámok: %)

Ország	Magyar adatok szerinti agrárexport			A célország Magyarországról származó agrárimportja	A célország összes agrárimportja	A magyar agrárexport aránya a célország agrárimportjából			Az adott ország részesedése a magyar agrárexportból			
	Közvetlen	Rendelési	Szerződő			Magyar adatok			Közvetlen	Rendelési	Szerződő	A célország adatai
						Közvetlen	Rendelési	Szerződő				
Libanon	10,5	10,9	17,2	17,4	1213,9	0,86	0,90	1,42	0,52	0,43	0,68	
Japán	22,4	79,4	22,5	96,0	34571,7	0,06	0,23	0,06	1,12	3,12	0,88	
Kína	1,8	4,6	2,0	4,6	16393,1	0,01	0,03	0,01	0,09	0,18	0,08	
Koreai Köztársaság	17,4	23,2	18,9	24,2	8268,3	0,21	0,28	0,23	0,87	0,91	0,74	
USA	23,1	27,9	105,2	36,7	50883,5	0,05	0,05	0,21	1,16	1,09	4,14	

Forrás: EU-s adatoknál EUROSTAT, USA-nál FAS-online, többinél United Nations Statistic Division alapján saját számítás; Az EUROSTAT statisztikáinál illetve a Countries in Transition adatainál az adatok euróban, illetve ECU-ben voltak feltüntetve. Ezeknél 1 euró=0,8956 USD árfolyamot használtunk

*: Ha a célország nem rendelkezik saját adatokkal, akkor ENSZ adatokat használtunk fel, ennek hiányában pedig az adatok forrása a következő volt:

Dólt betűs adatok: SITC rendszerben összes agrárimport (általában FAO-s adatok, kivéve Szerbia-Montenegró esetén, ahol a forrás Countries in Transition, WIIW 2002 Országok összes agrárimport adatainál: Agricultural Policies in Transition Economies, OECD 2002

Ukrajna, Szerbia-Montenegró összes agrárimport adatainál: Countries in Transition, WIIW 2002

Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia, Bulgária, Románia összes import adatainak ill. Magyarországról származó import adatainak forrása: CESTAT

4. melléklet

Relatív fontossági mutató főbb piacaink esetében 2001-ben

Ország	Relatív fontossági mutató a rendeltetési ország szerinti adatokból számolva
Németország	14,19
Nagy-Britannia	11,29
Belgium	6,05
Hollandia	9,15
Dánia	2,38
Franciaország	10,23
Spanyolország	5,73
Olaszország	8,27
Görögország	1,34
Portugália	1,86
Ausztria	1,83
Svédország	1,83
Finnország	0,75
Svájc	1,99
Lengyelország	1,34
Cseh Köztársaság	0,72
Szlovák Köztársaság	0,35
Szlovénia	0,26
Horvátország	0,33
Bulgária	0,20
Románia	0,47
Szerbia és Montenegró	0,21
Macedónia	0,09
Észtország	0,22
Lettország	0,18
Litvánia	0,24
Oroszország	3,41
Ukrajna	0,44
Moldova	0,06
Libanon	0,48
Japán	13,59
Kína	6,44
Koreai Köztársaság	3,25
USA	20,00

Forrás: magyar és külföldi országok statisztikái alapján saját számítás

Relatív fontossági mutató: az adott ország részesedése a magyar agrárexportból/a magyar agrárexport aránya a célország agrárimportjából

A magyar agrárexport országokénti maximumértékei HS 2-es felbontásban, millió USD

Sorrend	Ország ²⁾	Maximumérték (1991-2002)	Ország	Maximumérték (1991-1996)	Ország	Maximumérték (1997-2002)
Összesen		6297,1	Összesen	5003,58	Összesen	4345,061
ebből:						
1.	Oroszország	819,0	Oroszország	732,75	Németország	614,32
2.	Németország	729,8	Németország	687,55	Oroszország	457,19
3.	Ukrajna	446,3	Ukrajna	419,97	Románia	271,7
4.	Románia	339,0	Olaszország	325,16	Ausztria	234,49
5.	Olaszország	330,6	Ausztria	232,46	Olaszország	220,61
6.	Ausztria	292,1	Románia	182,54	Lengyelország	204,59
7.	Lengyelország	233,9	Lengyelország	161,76	Bosznia-Hercegovina	157,08
8.	Horvátország	180,6	Szlovénia	161,46	Horvátország	147,26
9.	Szlovénia	172,7	Horvátország	151,05	Szlovénia	144,05
10.	Hollandia	168,8	Hollandia	129,16	Hollandia	137,82
11.	Bosznia-Hercegovina	166,1	Franciaország	123,39	Csehország	128,96
12.	Csehország	148,9	Belorussia	109,19	Ukrajna	123,07
13.	Spanyolország	138,2	Csehország	107,06	Spanyolország	112,42
14.	Franciaország	134,3	USA	106,14	Franciaország	111,56
15.	Belgium	127,7	Belgium	98,71	Belgium	105,94
16.	Belorussia	112,3	Svájc	95,15	Japán	100,57
17.	USA	111,6	Szlovákia	84,18	Svájc	80,04
18.	Svájc	111,2	Spanyolország	82,81	Nagy-Britannia	75,12
19.	Japán	105,9	Bosznia-Herc.	71,62	Szlovákia	74,76

A magyar agrárexport országokénti maximumértékei HS 2-es felbontásban, millió USD

Sorrend	Ország ²⁾	Maximumérték (1991-2002)	Ország	Maximumérték (1991-1996)	Ország	Maximumérték (1997-2002)
20.	Szlovákia	101,7	Üzbegisztán	65,49	Szerbia és Montenegró	71,77
21.	Nagy-Britannia	82,7	Nagy-Britannia	60,15	USA	57,81
22.	Üzbegisztán	80,6	Svédország	56,2	Litvánia	40,06
23.	Szerbia és Montenegró	78,6	Algéria	54,42	Korea	39,13
24.	Törökország	61,3	Szerbia és Montenegró	39,84	Macedónia	36,8
25.	Svédország	60,0	Vámszabad terület	36,67	Törökország	35,54
26.	Algéria	55,6	Japán	35,09	Bulgária	33,67
27.	Litvánia	48,4	Litvánia	33,39	Kazahsztán	33,64
28.	Koreai Köztársaság	40,4	Libanon	33,14	Beloruszia	32,08
29.	Kazahsztán	39,3	Törökország	32,61	Svédország	31,25
30.	Bulgária	38,8	Görögország	28,99	Marokkó	22,13
31.	Macedónia	38,4	Albánia	25,34	Libanon	21,76
32.	Libanon	35,8	Kuba	24,47	Görögország	21,37
33.	Görögország	34,0	Finnország	23,99	Egyiptom	20,33
34.	Ciprus	26,8	Kazahsztán	22,72	Algéria	19,37
35.	Moldávia	26,7	Dánia	18,68	Üzbegisztán	19,23
36.	Albánia	26,5	Izrael	16,92	Lettország	18,99
37.	Finnország	26,3	Bulgária	16,45	Moldávia	18,09
38.	Kuba	24,5	Lettország	16,43	Ciprus	15,57
39.	Izrael	22,8	Ciprus	16,22	Finnország	15,27
40.	Egyiptom	22,7	Moldávia	15,07	Dánia	14,37

5. melléklet folytatása

A magyar agrárexport országokénti maximumértékei HS 2-es felbontásban, millió USD

Sorrend	Ország ²⁾	Maximumérték (1991-2002)	Ország	Maximumérték (1991-1996)	Ország	Maximumérték (1997-2002)
41.	Lettország	22,4	Tadzsikisztán	13,64	Észtország	14,18
42.	Marokkó	22,3	Kanada	13,62	Albánia	13,34
43.	Dánia	22,3	Indonézia	13,61	Izrael	12,75
44.	Kanada	17,2	Macedónia	12,82	Líbia	11,81
45.	Szauz-Arábia	16,5	Szauz-Arábia	12,2	Szauz-Arábia	11,09
46.	Észtország	15,6	Irán	11,74	Kanada	10,86
47.	Líbia	15,1	Türkmenisztán	11,66	Tunézia	10,3
48.	Tadzsikisztán	14,0				
49.	Indonézia	13,8				
50.	Türkmenisztán	12,7				
51.	Tunézia	12,6				
52.	Irán	12,2				
53.	Norvégia	11,1				
54.	Azerbajdzsán	10,9				
55.	Grúzia	10,5				

¹⁾ A maximumérték számítását a HS 01-24 árucsoportokra, kétjegyű termékcsoport-bontásban végeztük el.

²⁾ Jelen táblázat csak a 10 millió USD feletti exportértéket elérő országokat tartalmazza.

Forrás: AKII adatbázis alapján saját számítás

6. melléklet

Az 1991-2002 közötti időszak maximumértékeit tekintve legkiemelkedőbb teljesítményt nyújtó főcsoportok főbb exportpiacainkon

Maximumérték, millió USD			
Németország	1.	02. Hús és vágási term.	179,41
	2.	20. Zöldség-, gyümölcskész.	84,16
	3.	16. Áll. er. él. kész.	78,40
Ausztria	1.	02. Hús és vágási term.	34,86
	2.	10. Gabonafélék	34,48
	3.	12. Olajos mag, tak.	33,60
Olaszország	1.	02. Hús és vágási term.	109,02
	2.	01. Élő állatok	87,79
	3.	10. Gabonafélék	31,63
Románia	1.	01. Élő állatok	48,20
	2.	02. Hús és vágási term.	47,92
	3.	22. Ital, szesz, ecet	37,99
Hollandia	1.	12. Olajos mag, tak.	46,37
	2.	10. Gabonafélék	18,76
	3.	02. Hús és vágási term.	16,78
Lengyelország	1.	10. Gabonafélék	44,87
	2.	02. Hús és vágási term.	35,72
	3.	20. Zöldség-, gyümölcskész.	23,70
Horvátország	1.	01. Élő állatok	27,89
	2.	02. Hús és vágási term.	25,46
	3.	10. Gabonafélék	20,96
Csehország	1.	21. Egyéb ehető kész.	21,13
	2.	24. Dohány és doh. term.	18,04
	3.	23. Állati tak.	12,59
Spanyolország	1.	02. Hús és vágási term.	53,49
	2.	10. Gabonafélék	46,55
	3.	12. Olajos mag, tak.	19,56
Szlovénia	1.	10. Gabonafélék	47,68
	2.	02. Hús és vágási term.	39,13
	3.	15. Állati, növényi zsir.	36,17
Japán	1.	02. Hús és vágási term.	59,87
	2.	04. Tejtermék	13,50
	3.	05. Egyéb áll. term.	12,33
Franciaország	1.	02. Hús és vágási term.	70,90
	2.	10. Gabonafélék	9,22
	3.	20. Zöldség-, gyümölcskész.	7,73
Oroszország	1.	10. Gabonafélék	215,06
	2.	20. Zöldség-, gyümölcskész.	129,21
	3.	15. Állati, növényi zsir.	77,43

Forrás: AKII adatbázis alapján saját számítás

7. melléklet

**Legnagyobb kiaknázatlan lehetőségek abszolút értékben
(maximum-átlag) és önmagához viszonyítva (maximum/átlag)**

	Maximum-átlag (millió USD)			Maximum/átlag		
Német-ország	1.	02. Hús és vágási term.	35,81	1.	11. Malomipari term.	4,31
	2.	20. Zöldség-, gyümölcskész.	24,95	2.	13. Növényi nedv, kiv.	3,57
	3.	08. Gyümölcs, dió	22,24	3.	24. Dohány és doh. term.	3,54
Ausztria	1.	10. Gabonafélék	24,65	1.	13. Növényi nedv, kiv.	4,62
	2.	12. Olajos mag, tak.	17,78	2.	09. Kávé, tea, fűszerek	4,48
	3.	09. Kávé, tea, fűszerek	16,71	3.	10. Gabonafélék	3,51
Olaszország	1.	02. Hús és vágási term.	42,11	1.	11. Malomipari term.	6,83
	2.	01. Élő állatok	25,16	2.	24. Dohány és doh. term.	6,40
	3.	10. Gabonafélék	16,48	3.	8. Gyümölcs, dió	5,14
Románia	1.	01. Élő állatok	40,02	1.	13. Növényi nedv, kiv.	7,32
	2.	02. Hús és vágási term.	36,34	2.	01. Élő állatok	5,89
	3.	22. Ital, szesz, ecet	28,60	3.	24. Dohány és doh. term.	5,29
Hollandia	1.	12. Olajos mag, tak.	27,40	1.	24. Dohány és doh. term.	7,50
	2.	10. Gabonafélék	11,61	2.	11. Malomipari term.	5,62
	3.	02. Hús és vágási term.	8,00	3.	17. Cukor, cukorárúk	5,16
Lengyel-ország	1.	10. Gabonafélék	31,00	1.	13. Növényi nedv., kiv.	6,00
	2.	02. Hús és vágási term.	23,18	2.	24. Dohány és doh. term.	5,61
	3.	12. Olajos mag, tak.	10,44	3.	09. Kávé, tea, fűszerek	5,38
Horvát-ország	1.	01. Élő állatok	13,97	1.	13. Növényi nedv., kiv.	5,76
	2.	12. Olajos mag, tak.	12,14	2.	03. Halak, e. vízi állatok	5,61
	3.	10. Gabonafélék	11,65	3.	18. Kakaó, készítmény	5,01
Csehország	1.	24. Dohány és doh. term.	14,36	1.	13. Növényi nedv., kiv.	12,00
	2.	21. Egyéb ehető kész.	10,18	2.	24. Dohány és doh. term.	4,90
	3.	02. Hús és vágási term.	8,21	3.	12. Olajos mag, tak.	3,57
Spanyol-ország	1.	10. Gabonafélék	34,01	1.	03. Halak, e. vízi állatok	12,00
	2.	02. Hús és vágási term.	18,13	2.	15. Állati, növ. zsir.	12,00
	3.	12. Olajos mag, tak.	16,72	3.	16. Állati er. él. kész.	10,29
Szlovénia	1.	10. Gabonafélék	21,97	1.	03. Halak, e. vízi állatok	4,00
	2.	15. Állati, növ. zsir.	20,54	2.	09. Kávé, tea, fűszerek	3,76
	3.	02. Hús és vágási term.	15,09	3.	12. Olajos mag, tak.	3,10
Japán	1.	02. Hús és vágási term.	42,33	1.	08. Gyümölcs, dió	12,00
	2.	04. Tejtermék	6,94	2.	10. Gabonafélék	11,86
	3.	05. Egyéb áll. term.	5,75	3.	17. Cukor, cukorárúk	11,37
Francia-ország	1.	02. Hús és vágási term.	15,42	1.	13. Növényi nedv., kiv.	12,00
	2.	20. Zöldség-, gyümölcskész.	4,76	2.	19. Cukrászati term.	6,00
	3.	10. Gabonafélék	4,44	3.	09. Kávé, tea, fűszerek	4,92
Oroszország	1.	10. Gabonafélék	172,77	1.	03. Halak, e. vízi áll.	8,84
	2.	15. Állati, növényi zsir.	55,98	2.	01. Élő állatok	8,30
	3.	20. Zöldség-, gyümölcskész.	45,83	3.	14. Egyéb növ. term.	6,00

Forrás: AKII adatbázis alapján saját számítás

8. melléklet

Főbb agrárpiacaink stabilitása

	Ország	Átlagos eltérés ^{1/} (mill. USD)	Max/Min	Átlagos eltérés/átlag
1	Németország	39,17	1,29	7,85
2	Oroszország	92,55	3,10	31,45
3	Románia	39,03	4,71	37,25
4	Ausztria	10,64	1,41	6,78
5	Olaszország	33,52	2,06	17,66
6	Lengyelország	27,26	3,16	27,58
7	Bosznia-Hercegovina	36,31	44,31	64,23
8	Horvátország	18,12	3,25	22,54
9	Szlovénia	12,72	1,98	13,84
10	Hollandia	10,93	1,82	14,24
11	Cseh Köztársaság	19,77	3,81	30,78
12	Ukrajna	32,06	7,11	46,95
13	Spanyolország	19,37	3,75	34,24
14	Franciaország	4,46	1,28	5,17
15	Belgium	10,16	2,55	21,26
16	Japán	17,36	5,22	50,35
17	Svájc	6,63	1,65	11,02
18	Nagy-Britannia	7,51	2,17	19,04
19	Szlovák Köztársaság	9,03	2,79	21,14
20	Szerbia és Montenegró	12,53	8,07	47,75
21	USA	14,12	5,16	32,69
22	Litvánia	8,71	9,34	48,71
23	Korea	11,68	124,42	103,73
24	Makedónia	5,56	8,07	53,85
25	Törökország	6,57	19,95	54,94
26	Bulgária	5,18	5,01	47,33
27	Kazahsztán	4,92	5,42	40,37
28	Belorusszia	8,67	9,74	46,92
29	Svédország	6,90	2,09	21,98
30	Marokkó	4,06	439,94	110,40
31	Libanon	3,46	2,69	24,46
32	Görögország	3,35	3,25	23,62
33	Egyiptom	3,17	28,78	79,83
34	Algéria	7,98	32,46	86,44
35	Üzbegisztán	12,94	227,86	81,27
36	Lettország	2,55	4,06	29,01
37	Moldova	2,56	5,10	42,13
38	Finnország	2,07	1,86	16,80
39	Dánia	1,46	2,13	16,53
40	Észtország	3,00	8,30	49,47
41	Albánia	3,51	15,97	47,44
42	Izrael	2,37	17,08	58,23
43	Líbia	2,05	105,64	70,39
44	Szaúd-Arábia	1,30	2,09	18,97
45	Kanada	1,44	2,67	20,92
46	Tunézia	1,93	260,34	84,63
47	Tadzsikisztán	0,32	113,10	106,44

^{1/} Az adatpontoknak az átlaguktól való átlagos abszolút eltérése
 Forrás: AKII adatbázis alapján saját számítás

9. melléklet

Országok jellemző mutatói Magyarország rendeltetési ország szerinti agrárexportértékeinek 2002. évi adatai alapján sorrendbe állítva

Sorrend	Ország	A főváros távolsága Budapest-től közúton ill. hajóúton	Külkereskedelmi áruforgalom a GDP %-ában, 2000	Részesedés a világ agrár-importjából, % 2001	Részesedés a világ agrár-exportjából, % 2001
	<i>Világ</i>			<i>100,00</i>	<i>100,00</i>
1.	Németország	910	56,30	7,38	5,72
2.	Ausztria	250	70,10	1,08	0,91
3.	Oroszország	1980	60,00	2,00	0,27
4.	Olaszország	1250	44,20	4,80	3,81
5.	Románia	830	63,80	0,28	0,11
6.	Hollandia	1440	112,50	3,90	6,74
7.	Lengyelország	680	51,10	0,73	0,68
8.	Bosznia-Hercegovina	600	87,40	0,09	0,00
9.	Horvátország	340	64,60	0,18	0,10
10.	Cseh Köztársaság	570	120,50	0,44	0,32
Első decilis átlaga		885			
11.	Spanyolország	2620	47,80	2,58	3,52
12.	Szlovénia	430	103,90	0,16	0,09
13.	Japán	17500	17,70	7,93	0,60
14.	Franciaország	1460	46,60	5,33	7,52
15.	Svájc	1130	68,90	1,09	0,53
16.	Nagy-Britannia	1760	43,90	6,16	3,24
17.	Belgium	1370	138,10	3,34	4,17
18.	Szlovák Köztársaság	250	128,50	0,21	0,10
19.	Szerbia és Montenegró	400	64,20	0,07	0,06
20.	Ukrajna	1160	89,70	0,24	0,46
Második decilis átlaga		2808			
21.	USA	7850	20,70	10,31	13,76
22.	Korea	17400	72,80	1,90	0,39
23.	Törökország	1910	40,00	0,56	0,99
24.	Makedónia	750	100,30	0,05	0,05
25.	Bulgária	790	93,10	0,08	0,12
26.	Litvánia	1210	81,90	0,13	0,13
27.	Észtország	1710	149,50	0,14	0,07
28.	Libanon	2900	42,10	0,28	0,04
29.	Görögország	1570	32,50	0,72	0,59
30.	Dánia	1290	57,90	1,02	2,23
Harmadik decilis átlaga		3738			
Az összes átlaga		2477			

Forrás: FAOSTAT, Worldbank, Magyar Turizmus Rt. adatai alapján saját számítás

Néhány jellemző adat az EU-15-ről, mint agrárpiacról, 2001

Megnevezés	M. e.	EU-15 össz. vagy átlag	Minimum	Maximum	
Népség (EU-15, 2001. I. I.)	ezer fő	377 508	Luxemburg	Németország	82 193
Inflációs ráta (2000)	%	2,3	Egyesült Királyság	Írország	5,3
Munkanélküliségi ráta (2000)	%	8,2	Luxemburg	Spanyolország	14,1
Külkereskedelmi egyenleg	milliárd EUR	-89,5	Egyesült Királyság	Németország	+52,6
Agrár-külkereskedelmi egyenleg (extra-EU, 2000)	milliárd EUR	-9,2	Egyesült Királyság	Franciaország	+3,7
Mezőgazdaságilag hasznosított terület	ezer ha	130443	Luxemburg	Franciaország	29865
Mezőgazdaságban foglalkoztatottak/összes fogl.	%	4,3	Egyesült Királyság	Görögország	17,0
Mezőgazdaság részesedése a GDP-ből	%	1,7	Svédország és Egyesült Királyság	Görögország	6,8
Élelmiszergazd. import/összes import (extra EU)	%	5,7	Svédország	Görögország	11,5
Élelmiszergazd. export/összes export (extra EU)	%	6,5	Svédország	Görögország	22,9
Élelmiszergazdasági export az EU-n belül (intra-EU)	milliárd EUR	156,8			
Élelmiszergazdasági export harmadik országokba (extra-EU)	milliárd EUR	57,3			
Élelmiszergazdasági import harmadik országokból (extra-EU)	milliárd EUR	69,2			

Forrás: Eurostat Yearbook 2002. Brussels 2003. ; Agriculture in the EU, Statistical and Economic Information 2001., Brussels 2002.; COMEXT 2002.

Az EU agrár-külkereskedelme (EU-15) millió ECU, illetve EUR

Év	Export			Import			Egyenleg (extra-EU)
	intra-EU*	extra-EU	Együtt	intra-EU*	extra-EU	együtt	
1992	99375	38776	138151	102005	56872	158877	-18096
1993	96697	41833	138530	92863	54402	147265	-12569
1994	108612	45187	153799	103179	64521	167700	-19334
1995	123369	46460	169829	119608	64167	183775	-17707
1996	127277	48998	176275	123258	66105	189363	-17107
1997	132239	51323	183562	127939	59014	186953	-7691
1998	138678	50010	188688	134661	60866	195527	-10856
1999	138985	49300	188285	133027	59028	192055	-9728
2000	152994	56190	209184	145747	65377	211124	-9187
2001	156833	57320	214153	148964	69201	218165	-11881
2001/92	157,8	147,8	155,0	146,0	121,7	137,3	..

Forrás: EUROSTAT, COMEXT, 2002.

*Az intra-EU export és az intra-EU import adatainak elvileg meg kellene egyezniük. Az eltérés az adathelytelen rendszerből (exportőr, ill. importőr cégek reprezentatív adatközlése alapján történő adatgyűjtés) adódik. Ez felhívja a figyelmet arra is, hogy 2004-től a magyar külkereskedelmi statisztika rendszere is változni, megbízhatósága csökkenni fog.

**Az EU-15 önellátottsága egyes fontosabb agrártermékekből,
2000, %**

Termék	EU-15	Maximum	Minimum
Búza	120	218 (Franciaország)	9 (Portugália)
Rozs	154	266 (Dánia)	0 (Írország)
Árpa	124	266 (Franciaország)	9 (Portugália)
Kukorica	96	240 (Franciaország)	0 (Dánia, Íro. Svédo., Finno., Egyesült Kir.)
Rizs*	71	263 (Olaszország)	0 (Belgium, Luxemburg, Dánia, Németo., Írország, Hollandia, Finno., Egy. Kir.)
Burgonya	98	172 (Belgium)	67 (Írország)
Cukor	128	263 (Dánia)	9 (Portugália)
Friss zöldség	..	128 (Portugália)	40 (Németo., Svédország)
Friss gyümölcs (citrus nélkül)	..	132 (Olaszország)	8 (Finnország, Svédország)
Citrusok	..	266 (Spanyolország)	0 (kivéve Spanyolo., Olaszo., Görögo. és Portugália)
Bor	109	153 (Olaszország)	0 (Belgium, Dánia, Íro., Hollandia, Finno., Svédo., Anglia)
Friss tej	123	113 (Dánia)	83 (Luxemburg)
Sajt	111*	422 (Franciaország)	63 (Svédország)
Vaj	116	919 (Franciaország)	42* (Görögország)
Margarin*	..	198 (Hollandia)	62 (Franciaország)
Tojás	103	225 (Hollandia)	75 (Németország)
Marhahús	103	1148 (Írország)	25 (Görögország)
Sertéshús	110	490 (Dánia)	41 (Görögország)
Baromfihús	109	221 (Hollandia)	66 (Németország)
Juh- és kecskehús	83	265 (Írország)	29 (Dánia)
Növényi olaj	..	69 (Ausztria)	<10 (az EU tagok többsége)

*1999

Forrás: http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2001/gtap/gtap_final_report.pdf
Agriculture in the European Union, Statistical and Economic Information 2001

13. melléklet

**Az Európai Unió mezőgazdasági és élelmiszeripari importja a főbb szállító
(harmadik) országok szerint (2001. évi sorrend), millió EUR**

Sorrend	Ország	2001	Megoszlás %
1.	Brazília	7981	11,5
2.	USA	7974	11,5
3.	Argentína	4048	5,9
4.	Norvégia	2264	3,3
5.	Törökország	2189	3,1
6.	Kína	2149	3,1
7.	Új-Zéland	1820	2,6
8.	Dél-Afrika	1719	2,5
9.	Thaiföld	1632	2,3
10.	Lengyelország	1625	2,3
Első 10 együtt		33402	48,3
17.	Magyarország	1299	1,9

Forrás: EUROSTAT, COMEXT 2002

14. melléklet

**A magyar részesedés az EU-15 harmadik országokból származó
élelmiszergazdasági importjából, %**

Év	Százalék
1989	1,77
1990	1,68
1991	2,04
1992	1,82
1993	1,62
1994	1,56
1995	1,44
1996	1,84
1997	1,68
1998	1,70
1999	1,83
2000	1,84
2001	1,88

Forrás: EUROSTAT, Comext 2002

15. melléklet

**Az EU-15 országaival folytatott agrár-külkereskedelmi forgalmunk,
1991-2002**

Év	Export		Import		Egyenleg	
	millió USD	1991=100%	millió USD	1991=100%	millió USD	1991=100%
1991	1397	100,0	244	100,0	+1153	100,0
1992	1328	95,1	302	123,8	+1026	89,0
1993	1057	75,7	435	178,3	+622	54,0
1994	1195	85,6	570	233,5	+626	54,3
1995	1257	90,0	468	191,9	+789	68,4
1996	1300	93,1	405	166,0	+895	77,6
1997	1162	83,1	459	188,1	+703	60,9
1998	1212	86,7	497	203,5	+715	62,0
1999	1144	81,9	407	166,8	+737	63,9
2000	1048	75,1	464	190,2	+584	50,6
2001	1221	87,8	532	218,0	+689	59,8
2002	1334	95,5	640	262,3	+694	60,2

Forrás: AKII adatbázis és saját számítás

16. melléklet

**Az EU-15-tel folytatott agrár-külkereskedelmünk egyenlege, millió USD
és export/import arányváltozása**

Év	Egyenleg	Export/import arány
1991	996	6,76
1992	878	4,82
1993	531	2,53
1994	530	2,13
1995	789	2,69
1996	895	3,21
1997	702	2,53
1998	715	2,44
1999	736	2,80
2000	584	2,25
2001	689	2,30
2002	694	2,10

Forrás: AKII adatbázis alapján saját számítás

Az EU-15, a csatlakozó országok és a leendő EU-25 jellemző mutatói

Megnevezés	M. e.	EU-15 össz. v. átlag	CC-10 ¹ össz. v. átlag	EU-25 össz. v. átlag	Minimum		Maximum	
Népeség (EU-25) (2001)	1000 fő	377508	74729	452237	Málta	384	Németország	82193
Inflációs ráta (2000) ²	%	2,3			Egyesült Királyság	0,8	Szlovákia	10,8
Munkanélküliségi ráta (2000)	%	8,2			Luxemburg	2,4	Szlovákia	19,1
Külkereskedelmi egyenleg (2000)	milliárd EUR	-9,5	-37,4	-46,9	Egyesült Királyság	-63,1	Németország	52,6
Agrár-külkereskedelmi egyenleg (2001) ²	milliárd EUR	-2,0	-2,3	-4,3	Egyesült Királyság	-3,9	Franciaország	4,9
Mezőgazdaságilag hasznosított terület (2001)	1000 ha	128305	38327	166632	Málta	12	Franciaország	27856
Mezőgazdaságban foglalkoztatot- tak/összes foglalkoztatott (2001)	%	4,3	14,3		Egyesült Királyság	1,4	Lengyelország	19,2
Mezőgazdaság részesedése a GDP- ből (2000)	%	2,0	3,8		Luxemburg	0,7	Litvánia	7,5
Élelmiszergazdasági import/összes import ³	%	5,7						
Élelmiszergazdasági export/összes export	%	6,5						

1: Candidate Countries= a 2004-ben csatlakozó 10 ország EU zsargonban alkalmazott rövidítése

2: csatlakozó országok esetében 2001-es adatokkal számoltunk

3: EU-nál extra-EU

Forrás: EUROSTAT, Analysis of the Impact on Agricultural Markets and Incomes of the EU Enlargement to the CEECs

18. melléklet

A CC-9 országokkal folytatott agrár-külkereskedelmi forgalmunk 1993-2001.

év	export		import		egyenleg	
	(mill. USD)	1993=100%	(mill. USD)	1993=100%	(mill. USD)	1993=100%
1993	177,6	100	45,0	100	132,6	100
1994	241,2	136	52,6	117	188,5	142
1995	356,1	201	41,2	92	314,9	237
1996	420,1	237	34,5	77	385,5	291
1997	462,9	261	75,3	167	387,6	292
1998	402,3	226	92,8	206	309,5	233
1999	398,7	224	108,9	242	289,8	218
2000	364,3	205	124,7	277	239,6	181
2001	356,7	201	148,6	330	208,1	157
2002	365,5	206	185,5	412	180,0	136

Forrás: AKII adatbázis

A CC-9-cel folytatott agrár-külkereskedelmünk egyenlege és az export/importarány változása 1993-2001.

Év	Egyenleg (mill. USD)	Export/import
1993	132,6	3,95
1994	188,5	4,58
1995	314,9	8,64
1996	385,5	12,16
1997	387,6	6,14
1998	309,5	4,34
1999	289,8	3,66
2000	239,6	2,92
2001	208,1	2,40
2002	180,0	1,97

Forrás: AKII adatbázis

19. melléklet

**Az EU-25 országokkal folytatott agrár-külkereskedelmi forgalmunk
1993-2001.**

Év	Export		Import		Egyenleg	
	(millió USD)	1993=100%	(millió USD)	1993=100%	(millió USD)	1993=100%
1993	1234,8	100	480,1	100	754,8	100
1994	1436,6	116	622,4	130	814,2	108
1995	1613,0	131	509,5	106	1103,5	146
1996	1720,2	139	439,7	92	1280,6	170
1997	1624,4	132	534,3	111	1090,1	144
1998	1613,9	131	589,4	123	1024,5	136
1999	1543,8	125	518,2	108	1025,6	136
2000	1412,7	114	589,0	123	823,7	109
2001	1577,5	128	681,0	142	896,4	119
2002	1699,2	138	825,3	172	873,9	116

Forrás: AKII adatbázis

**Az EU-25 országokkal folytatott agrár-külkereskedelmünk egyenlege és az
export/import arány változása 1993-2001.**

Év	Egyenleg (millió USD)	Export/import
1993	754,8	2,57
1994	814,2	2,31
1995	1103,5	3,17
1996	1280,6	3,91
1997	1090,1	3,04
1998	1024,5	2,74
1999	1025,6	2,98
2000	823,7	2,40
2001	896,4	2,32
2002	873,9	2,06

Forrás: AKII adatbázis

**Az EU-25-tel folytatott agrár-külkereskedelmünk az összes
agrár-külkereskedelmünk arányában (%)**

Év	EU-25 export/összexport	EU-25 import/összimport	EU-25 egyenleg/ összegyenleg
1993	62,6	60,1	64,2
1994	62,3	58,7	65,3
1995	55,6	52,1	57,4
1996	62,6	46,8	70,9
1997	56,9	49,1	61,6
1998	58,2	49,2	65,1
1999	66,8	52,1	78,0
2000	62,6	57,9	66,5
2001	62,0	60,0	63,6
2002	63,7	63,2	64,2

Forrás: AKII adatbázis